

národní
úložiště
šedé
literatury

Podpora mezigeneračního dialogu a kulturní participace seniorů jako nástrojů přenosu a sdílení kulturních hodnot na lokální a regionální úrovni

Bargel, Robert; Bednářová, Hana; Černá Lucie; Gregoriniová, Jindřiška; Lössl, Jiří; Klementová, Kateřina; Perlín, Radim; Novák, Jaroslav; Zborníková, Andrea; Kocianová, Renata; Baumgartner, František; Kopecký, Martin; Richter, Eva; Šerák, Michal
2021

Dostupný z <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-437943>

Dílo je chráněno podle autorského zákona č. 121/2000 Sb.

Tento dokument byl stažen z Národního úložiště šedé literatury (NUŠL).

Datum stažení: 25.04.2024

Další dokumenty můžete najít prostřednictvím vyhledávacího rozhraní nusl.cz .

Podpora mezigeneračního dialogu a kulturní participace seniorů jako nástrojů přenosu a sdílení kulturních hodnot na lokální a regionální úrovni

Metodika NAKI II

Autoři NIPOS: Mgr. Robert Bargel (editor); Mgr. Hana Bednářová; Mgr. Lucie Černá; PhDr. Jindřiška Gregoriniová; Mgr. Jiří Lössl; Mgr. Kateřina Klementová, Ph.D.; RNDr. Radim Perlín; Ph.D.; PhDr. Ing. Jaroslav Novák, CSc.; Mgr. Andrea Zborníková

Autoři FF UK: PhDr. Renata Kocianová, Ph.D. (editorka); doc. PhDr. František Baumgartner, CSc.; doc. PhDr. Martin Kopecký, Ph.D.; Mgr. Eva Richter, Ph.D.; PhDr. Michal Šerák, Ph.D.

Oponenti: prof. Mgr. Michal Koleček, Ph.D. (Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem); doc. David Drozd, Ph.D. (Filozofická fakulta Masarykovy univerzity)

Obsah

ÚVODEM: O METODICE – PROČ, KOMU A JAK?.....	3
A. VÝCHODISKA.....	6
1. Úvod do problematiky.....	6
2. Český a evropský kontext.....	8
B. ANALÝZA ČESKÉHO PROSTŘEDÍ Z HLEDISKA KULTURNÍ PARTICIPACE SENIORŮ, MEZIGENERAČNÍHO DIALOGU A POTENCIÁLU A RIZIK V OBLASTI KULTURY.....	13
1. Výzkumný projekt a jeho fáze.....	13
2. Analýza SWOT.....	14
3. Kulturní typologie území Česka: potenciál a rizika.....	15
4. Analýza mezigeneračního přenosu kulturních hodnot v českých obcích 2018–2019.....	18
C. METODICKÁ ČÁST: Podmínky úspěšného mezigeneračního dialogu a přenosu kulturních hodnot v praxi.....	23
1. Obec a její nástroje podpory kultury a participace seniorů.....	24
1.1 Komunikace s občany, participace na veřejném životě obce.....	24
1.2 Strategické dokumenty, koncepce a vize.....	30
1.3 Veřejná podpora.....	35
1.4 Aktivní zástupci obce.....	44
2. Kulturní potenciál.....	47
2.1 Kulturní infrastruktura.....	47
2.2 Tradice.....	53
2.3 Kulturní aktivity.....	54
3. Aktivní občané v obci.....	68
3.1 Aktivní jedinci a spolky.....	68
3.2 Dobrovolnictví.....	72
4. Metoda hodnocení mezigeneračního kulturního přenosu hodnot (IGIA: Inter-Generational Impact Assessment).....	79
5. Závěrečná doporučení.....	95
Zdroje.....	98
Příloha: Long Live Arts Manifesto / manifest Umění dlouhého života.....	109

ÚVODEM: O METODICE – PROČ, KOMU A JAK?

S ohledem na dlouhodobý trend kontinuálního stárnutí populace České republiky nabývá na významu problematika mezigenerační solidarity a mezigeneračního porozumění. Je tedy třeba, aby všechny složky společnosti, tj. jak veřejná správa, tak občanská společnost i jedinci vnímali mezigenerační dialog jako prioritu, o kterou je třeba pečovat všemi dostupnými prostředky. Starší dospělí a senioři by měli být vnímáni nejen v negativních kontextech jako potenciálně ohrožená skupina se specifickými potřebami, ale především jako aktivní a rovnoprávní členové společnosti. Ke stáří je nutné přistupovat jako k přirozené etapě života, úkolem společnosti jako celku by mělo být zajištění důstojných podmínek pro život v seniorském věku. Pozornost je třeba věnovat především podpoře aktivní integrace seniorů ve všech oblastech sociální reality.

Oblast kultury však dosud nebyla v kontextu problematiky stárnutí v České republice pojmána jako nástroj, který má pozitivní vliv na osobnost člověka a působí synergicky v rovině individuální, skupinové i společenské. Kultura jako platforma pro sblížení generací je zatím málo frekventovaným cílem působení institucí veřejné správy v ČR. Přitom i na úrovni evropských institucí (Evropský parlament) je vnímán pozitivní vliv kultury a umění na duševní, tělesnou a sociální pohodu starších osob.¹ Společensktí vědci zdůrazňují velký potenciál kultury pro posilování mezigenerační důvěry a soudržnosti.

Cílem této metodiky je proto podpořit kulturní participaci seniorů a sdílení kulturních hodnot formou dialogu na místní a regionální úrovni a poskytnout veřejné správě nástroj, aby veřejné politiky mohly v této oblasti významně přispět k mezigeneračnímu soužití. Metodika představuje hlavní výsledek výzkumného projektu Podpora mezigeneračního dialogu a kulturní participace seniorů jako nástrojů přenosu a sdílení kulturních hodnot na lokální a regionální úrovni (č. DG18P02OVV043) v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II). Řešiteli projektu byly Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS) a katedra andragogiky a personálního řízení Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

Metodika je určena v první řadě představitelům místní (popř. krajské) samosprávy. Většinou jsou to právě oni, kteří svou prací, zájmem a aktivitou mohou kulturní život v daných místech nejvíce ovlivnit. Nejedná se jen o nejvyšší představitele obcí a měst, ale rovněž o zaměstnance úřadů, kteří se ve své pracovní náplni problematice kultury či životu seniorů věnují (např. referenti kulturních či sociálních odborů). Často to jsou i zaměstnanci městských kulturních středisek, kteří se o celkový kulturní a společenský život a participaci občanů na něm starají. Tito všichni mohou metodiku pro inspiraci ve své profesi využít.

Kromě zástupců obecní a krajské samosprávy však může metodika sloužit také představitelům státní správy, zaměstnancům odborů Ministerstva kultury ČR, případně dalším rezortům a jejich odborným a poradním týmům, a to zejm. její teoretická a analytická část.

Metodiku mohou využít i členové různých spolků, zapsaných ústavů, obecně prospěšných společností a dalších nevládních neziskových organizací, kteří svou činností přispívají ke zvyšování kvality života (nejen) seniorů a k rozšíření nabídky kulturního vyžití v daném místě. Uvedené praktické příklady mohou i oni využít pro své další aktivity. Zároveň mohou získat inspiraci, jak vylepšit vzájemnou spolupráci se samosprávou, jak by mohla vypadat jejich komunikace a jak je možné usnadnit získávání různých druhů podpory.

Text však může být přínosný i pro občany, kteří chtějí zlepšit kulturní a společenský život v místě, kde žijí, a vůbec pro všechny, koho daná problematika zajímá. Mohou zjistit, že se v oblasti kultury či

¹ Evropský manifest Long Live Arts Manifesto (Long Live Arts, 2014) viz kap. A.2 Český a evropský kontext.

zkvalitňování života seniorů chtějí angažovat více (např. v rámci nějakého spolku) a že určité typy a aktivity mohou být uplatněny i u nich v obci, kam je mohou (s ohledem na místní kontext) přenést. Využitelná je pro ně i část metodiky věnující se komunikaci mezi občany a samosprávou, která je může podnítit k tomu, aby se více zajímali o veřejné dění a podíleli se na komunitním plánování života v jejich obci a zapojovali se tak do rozhodování.

Metodika se dělí na tři základní, relativně samostatné části. Řazeny jsou od obecných teoretických a sociodemografických východisek (část A) přes analýzu českého prostředí z hlediska kulturní participace seniorů, mezigeneračního dialogu a potenciálu a rizik v oblasti kultury (část B) až po návrhy konkrétních doporučení včetně příkladů dobré praxe (část C).

Jak pracovat s metodikou / jak ji číst:

- a) Jako souvislý text. Části metodiky jsou řazeny jako logický celek, pokud čtenáře zajímá, co všechno lze pro podporu mezigeneračního dialogu a kulturní participace seniorů dělat, je užitečné projít si ji celou.
- b) Jako soubor jednotlivých, do jisté míry samostatně použitelných kapitol, kde si čtenář může najít konkrétní problematiku, která ho zajímá.
- c) Jako bohatý zásobník příkladů dobré praxe. Příklady dobré praxe jsou barevně zvýrazněny a čtenář si tak mezi nimi může najít ty, které jsou pro něj vhodné, a inspirovat se jimi.

Text metodiky je primárně určen obcím až do velikosti 50 000 obyvatel (ačkoliv mnohá doporučení a typy mohou být inspirací i pro velká města). V rámci metodiky pracujeme se čtyřmi základními velikostními kategoriemi typů sídel, které budou mít rozdílné předpoklady a rozdílné možnosti pro zajištění lokální kultury nebo podpory společenského a kulturního života. Tyto čtyři kategorie charakterizují čtyři základní typy sídel v Česku (příčemž metodika je primárně zaměřena na první tři typy):

- venkovská sídla – sídla v rozmezí 0–2 999 obyvatel;
- malá města – sídla v rozmezí 3 000–14 999 obyvatel;
- větší města – sídla v rozmezí 15 000–49 999 obyvatel;
- regionální a metropolitní jádra – sídla nad 50 000 obyvatel.

Přestože metodika obsahuje i obecnější teze a doporučení, která mohou být platné univerzálně (bez ohledu např. na velikost obce), značná část uváděných opatření a příkladů je vázána na specifický kontext podle velikostního typu obce (popř. typu území). V takových případech se v metodice explicitně uvádí, pro který typ obcí je dané doporučení vhodné. To však neznamená, že daná doporučení nemohou být přenositelná do obcí odlišného velikostního typu (vč. měst nad 50 000 obyvatel). Naopak mnoha doporučeními či příklady se mohou inspirovat nejrůznější typy a velikosti obcí, přizpůsobí-li je svým vlastním podmínkám a možnostem.

Co bude změněno/zlepšeno v dané oblasti, pokud se budete řídit předkládanými doporučeními

Jsme přesvědčeni, že pokud budou představitelé místní samosprávy využívat typy a návrhy, které předkládáme, budou veřejný život a participace na něm vylepšeny.

- Místní samosprávy si více uvědomí nutnost se problematikou zapojení seniorů do (kulturního) života zabývat.
- Prostřednictvím vyšší participace občanů různých věkových skupin na rozhodování o veřejném životě tam, kde žijí, dojde k posilování demokratických principů na místní úrovni.
- Bude posílena a usnadněna komunikace mezi občany a veřejnou správou a bude probíhat prostřednictvím více relevantních komunikačních kanálů.
- Občané budou mít více informací o kulturních a společenských akcích.
- Místní samosprávy budou vytvářet více kvalitnějších strategických dokumentů, které budou v praxi opravdu využívat. Do tvorby strategií bude častěji zapojována veřejnost prostřednictvím nástrojů komunitního plánování.

- Problematika kulturní participace seniorů a jejich zapojení do veřejného života bude ve strategických dokumentech častěji akcentována. Tím bude lépe využít potenciál daného místa, včetně potenciálu místních obyvatel.

Poděkování

Rádi bychom poděkovali všem, kteří pomohli ke vzniku metodiky. Jednak informantům, kteří nám věnovali svůj čas a poskytli výzkumný rozhovor, a to jak zástupcům samosprávy, představitelům různých spolků a sdružení, tak občanům, kteří se kulturních akcí a aktivit účastní. Dále děkujeme za cenné rady a podněty ke zkvalitnění textu těm, s nimiž jsme mohli text v průběhu jeho vzniku konzultovat. Poděkování patří i účastníkům workshopu realizovaného v září 2019, na kterém byly části výzkumu a metodiky prezentovány, za jejich postřehy a podnětnou diskusi. V neposlední řadě děkujeme Ministerstvu kultury ČR, bez jehož podpory programu NAKI II by tento výstup nevznikl.

A. VÝCHODISKA

1. Úvod do problematiky

O významu kultury

Kultura (z latinského *colere*, pěstovat) tvoří jeden ze základních pilířů lidské společnosti. Je sférou rozvoje tvořivosti a aktivního utváření i reflexe hodnot společnosti (Sokol, 2010). Zahrnuje kulturní dědictví a umění, stejně jako způsob života, systémy hodnot, tradice a přesvědčení, které se v rámci určité společnosti pěstují a předávají učením (Strategický rámec Česká republika 2030). Dělíme ji takto na hmotnou a nehmotnou.

Státní kulturní politika ČR definuje kulturu jako důležitý faktor života společnosti, který výraznou měrou přispívá k její soudržnosti a na individuální úrovni k morálnímu, intelektuálnímu a emocionálnímu rozvoji člověka. Zároveň pohlíží na kulturu jako na prostředek, který umožňuje dialog. Výslovně zmiňuje dialog mezikulturní, který přináší porozumění mezi lidmi z různých kultur a může tak napomoci jejich vzájemnému respektu, pochopení a toleranci. Zcela stejnou roli však kultura plní i v rámci dialogu napříč generacemi. Lidem z různých generací umožňuje vzájemné poznávání a naslouchání jejich názorům, postojům, odlišným životním zkušenostem i potřebám. Pomáhá tak předcházet sociálnímu vyloučení těch, kteří jsou jím ohroženi. Takovou skupinou jsou v současné době právě také senioři. Proto cílem naší metodiky je nejen podpora sdílení a předávání kulturních hodnot jako základu udržitelné společnosti, ale též začleňování seniorů do sociálních vazeb prostřednictvím kultury.

O stárnutí a potřebě mezigeneračního dialogu

Seniorem je obecně označován jedinec, který dosáhl vyššího věku a vstoupil do třetí fáze života, přičemž specifikace věkového zařazení je v různých kontextech proměnlivá. Obecně přijímaným kritériem je věková hranice pro odchod do důchodu, méně využívané jsou další charakteristiky stáří, např. biologická (funkční tělesná zdatnost), ekonomická (snížení příjmů) a sociální (proměny sociálních rolí). V dokumentech OSN a WHO je věk seniora stanoven na 60 až 65 let (WHO preferuje věk 65 v podmínkách vyspělých zemí a věk 60 let v podmínkách rozvojových zemí), ve statistikách OECD, Eurostatu či Českého statistického úřadu je nejčastěji uváděn věk 65+. V oblasti kultury jsou oslovováni k zapojení do seniorských aktivit i jedinci ve věku 55+ a mladší.

V České republice (ČSÚ, 2020) tvoří kategorie seniorů 19,6 % populace. Do poloviny 21. století je očekáván výrazný nárůst jedinců v seniorském věku, kteří by měli tvořit asi třetinu populace. Tato demografická proměna bude mít zásadní vliv na všechny sféry společenského života a může představovat závažný sociální a ekonomický problém.

Stárnutí populace provázají negativní společenské jevy, jakými jsou např. ageismus, věková segregace nebo sociální exkluze seniorů. Ageismus představuje předsudky o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu, systematickou symbolickou a reálnou stereotypizaci a diskriminaci osob na základě buď chronologického věku, nebo jejich příslušnosti k určité generaci. V případě stáří ageismus charakterizuje podceňování schopností a přínosu starších lidí, náhled na tuto etapu života jako spojenou především s pasivitou a úpadkem, a to bez rozlišování rozdílů mezi jedinci. Ve svém důsledku může vést ageismus až k věkové segregaci – oddělení věkových skupin ve společnosti. Sociální exkluze jako vylučování jednotlivců a skupin na socioekonomickém, etnickém, zdravotním, věkovém aj. základě omezuje možnosti participovat na nejrůznějších rovinách života společnosti.

Věková diverzita (různorodost) je spojována s principem umožnění rozvíjet vlastní potenciál bez ohledu na individuální odlišnosti. Podpora zapojení seniorů do společnosti v souladu s principy aktivního

stárnutí je jedním z cílů politiky přípravy na stárnutí. Ta sleduje integraci starších osob a vytvoření věkově inkluzivní společnosti, zahrnuje aktivity a opatření v oblasti politické, sociální, ekonomické a kulturní. Podporuje vytváření optimálního prostředí pro participaci starších dospělých a seniorů, plné využívání jejich potenciálu, což jim umožní prožít ve třetím věku nezávislý a aktivní život. Tím, že formuluje principy přípravy na stárnutí společnosti jako celku, ve svých vizích zahrnuje jedince všech věkových kategorií (MPSV, 2019).

Generace spojují společenské události a sociální podmínky, do určité míry i určitý životní styl, charakter sociálních vztahů, styl myšlení a jednání, potřeby, hodnoty, názory, ideje a zájmy včetně kulturních. Mezigenerační komunikaci lze identifikovat všude tam, kde spolu příslušníci různých generací komunikují, zejména jedná-li se o společný zájem, konkrétní společné téma. Mezigenerační dialog se vyznačuje vzájemným respektem a uznáním. Existence dialogu je vždy podmíněna příležitostí k setkávání, a to jak ve fyzickém prostoru (včetně prostoru veřejného), tak v symbolickém (vytvářeném médiu). Mezigenerační bariéry vznikají nedostatkem komunikace mezi jednotlivými generacemi, tzv. mezigenerační propast může být příčinou mezigeneračních konfliktů. Často je způsobuje existence negativních stereotypů spojených s jednotlivými věkovými skupinami. Dialog mezi generacemi bývá spojován s učením včetně poznání druhých a sebepoznáním.

K mezigeneračnímu učení dochází prostřednictvím vzájemně prospěšných aktivit. Příslušníci různých generací se učí od sebe, spolu a o sobě (Schmidt-Hertha, 2014). Mezigenerační učení podporuje porozumění a mezigenerační solidaritu, přispívá k soudržnosti skupin a komunit. Významným faktorem mezigeneračního učení může být i redukce sociální exkluze a izolace, rozvíjení sociálních kontaktů, prohloubení samostatnosti a vlastní důstojnosti, posílení identity, umožnění reflexe společenských změn nebo udržení a rozvíjení mezigenerační komunikace. Příležitostí pro mezigenerační sdílení jsou společné činnosti příslušníků různých generací. Mezigenerační transfer pak představuje výsledek mezigeneračního učení, a to z hlediska osobního i historicko-kulturního přenosu, společenské i kulturní zkušenosti, přenosu znalostí, dovedností, způsobů jednání a hodnot, které mohou být zachovány nebo různě modifikovány (např. podoby oslav různých svátků). Senioři tím, že předávají své zkušenosti, znalosti a dovednosti dalším generacím v komunitě, napomáhají jejímu rozvoji.

Významný potenciál pro posílení sociální soudržnosti má dobrovolnictví, a to jak formální (organizované), tak neformální. Formální dobrovolnictví představují aktivity v občanských (zejména spolkových) aktivitách. Neformálním dobrovolnictvím může být spontánní pomoc potřebným. Senioři se zapojují jednak jako dobrovolníci, jednak mohou být i předmětem dobrovolnické činnosti jiných generací.

Propojení lidí různého věku, interakce, mezigenerační dialog a učení se příslušníků různých generací podporují mezigenerační soudržnost, která poskytuje seniorům možnost participace na společenských a kulturních aktivitách. Mezigenerační solidarita udržuje a posiluje sociální a také kulturní kapitál jednotlivců a společnosti, napomáhá mezigeneračnímu přenosu a uchování kulturních hodnot a generačně podmíněných kulturních vzorců. Je v zájmu společnosti, aby výrazněji využívala potenciál starších jedinců, plně je integrovala a zajistila jim důstojné podmínky k životu. Právě aktivní participace na sociálních a kulturních aktivitách spojuje všechny výše uvedené kontexty a lze ji považovat za esenciální aspekt pozitivního stárnutí.

2. Český a evropský kontext

Problematika postupného stárnutí populace většiny vyspělých zemí, včetně České republiky, je dlouhodobým tématem politických diskusí. Evropa je nejrychleji stárnoucím kontinentem. V roce 2050 bude jedna třetina všech Evropanů starší 65 let. Postavení osob v seniorském věku je tematizováno v kontextu sociálním, ekonomickém, politickém a v neposlední řadě i kulturním. Bohužel medializovány jsou obvykle negativní dopady uvedeného trendu stárnutí populace. Senioři jsou spojováni s řadou stereotypů a předsudků, období stáří je obecně vnímáno jako etapa úpadku, pasivity, závislosti a celkové regrese. Starší jedinci jsou vnímáni jako odpoutaní od společnosti i od práce, jako ohrožující faktor představující nebezpečí pro společnost.

Přesto lze ve společnosti zaznamenat postupnou proměnu této perspektivy. Především v kontextu rozvoje tzv. silver economy začínají být senioři chápáni jako potenciálně lukrativní skupina a kontinuálně narůstá počet aktivit a výrobků určených exkluzivně pro tento cílový agregát. Diskutovány jsou rovněž koncepty kvalitního a úspěšného stárnutí a postupně tak dochází ke změně paradigmatu petrifikujícího třetí věk jako období neproduktivní a neaktivní. Možnost participace na životě společnosti ve všech jeho podobách a v jakékoliv fázi života je již standardně považována za jedno ze základních lidských práv. Toto právo je nepopiratelné a nezadatelné, nicméně míra jeho naplnění je závislá na jednotlivých aspektech konkrétní společenské reality, např. na společenské atmosféře, podpoře státu, dostupnosti institucionálního systému, celkové kvalitě života apod.

Je ovšem nutné v této souvislosti poukázat na skutečnost, že v rámci realizace dosud přijatých strategií aktivního a úspěšného stárnutí bývá tematika seniorské populace často redukována na problémy ekonomického, zdravotního a sociálního charakteru. Oblast kultury není v kontextu politiky aktivního stárnutí dostatečně akcentována a dlouhodobě není k dispozici ani systémová podpora vhodnými metodickými nástroji. Obecně lze proto konstatovat, že kultura jako celek stojí na okraji politického mainstreamu, který se věnuje otázkám stárnutí a mezigeneračního soužití. Přitom právě oblast kultury představuje nenahraditelný a významný prostředek pro dialog a komunikaci mezi lidmi, který má potenciál přispět k nekonfliktním řešením společenských problémů.

Přesto lze na mezinárodní úrovni registrovat některé inspirující příklady, které cílí na přiblížení širšího rámce kulturní participace seniorů a podpory mezigenerační perspektivy. Například Světová zdravotnická organizace (WHO) v Globální strategii a akčním plánu pro stárnutí a zdraví na roky 2016–2020 poukazuje na souvislost mezi zdravým stárnutím a kulturou. Ve strategickém cíli 1 týkajícím se přijetí závazku podporovat zdravé stárnutí ve všech zemích navrhuje, aby zdravé stárnutí bylo začleněno do národních plánů a strategií, do všech oborových zdravotních a sociálních politik, oblast kultury nevyjímaje.

Jako příklad dobré praxe lze uvést rovněž evropskou iniciativu **Long Live Arts**. Evropská iniciativa nizozemských partnerů Long Live Arts, The Baring Foundation ve Velké Británii, Vlámské ministerstvo kultury, mládeže, sportu a médií a Centrum kompetencí pro umění a stárnutí Kubia v Německu založily dvouletý Program **Long Live Arts / Umění dlouhého života**. Jeho cílem je posílit kulturní participaci seniorů a stimulovat pozitivní mezigenerační perspektivu. Dále iniciovat a podporovat užší spolupráci mezi oblastmi zdravotnictví, sociální péče, umění a kultury. Oblast umění a kultury, jakož i zdravotní a sociální péče, potřebují využít svých potenciálů a spojit se, aby podporovaly seniory k účasti na kulturních aktivitách.

Tato iniciativa vydala **manifest Umění dlouhého života**² za účelem provedení změn v této oblasti. Dokument stanovuje cíle, které by měly vést k vytvoření širšího rámce kulturní participace seniorů. Je určen členům Evropského parlamentu, tvůrcům politik členských zemí EU a evropským profesionálům

² Celý dokument je součástí přílohy metodiky a také ke stažení zde: <http://www.nipos-mk.cz/?p=29855>.

z oblasti kultury a zdravotní a sociální péče. Vyzývá k celoevropskému úsilí, jež by vedlo k zavedení tohoto rámce v oblasti politiky, praxe, výzkumu a odborné přípravy. **Ačkoliv dokument cílí na evropskou a národní úroveň, je možné se jeho pravidly inspirovat na úrovni regionální až lokální.**

Cílem manifestu je vyzdvihnout blahodárný vliv kultury a umění na duševní, tělesnou a sociální pohodu starších osob. Zdravé stárnutí patří dle Evropské komise k významným společenským výzvám současnosti. Stárnutí populace představuje zásadní výzvu v oblasti makroekonomiky a veřejných rozpočtů, stejně jako výzvu celospolečenskou; otázka zdravého stáří je zvláště problematická s ohledem na onemocnění a postižení související s vyšším věkem. Jak ukazují výzkumy, kulturní participace má na lidské zdraví značně pozitivní vliv, který působí synergicky v rovině individuální, skupinové i společenské.

Aktivní stárnutí hraje klíčovou roli ve zlepšování kvality života seniorů a jejich celkové spokojenosti. Zdůrazňujeme zde proto potřebu **dostatečných veřejných investic do tvůrčích programů pro seniory**, které jsou určené 4 cílovým skupinám:

1. duševně či tělesně postiženým, kteří potřebují pomoc;
2. znevýhodněným starším lidem, chudým či sociálně izolovaným nebo etnickým menšinám;
3. starším lidem, kteří mají potřebu se umělecky a kulturně vzdělávat;
4. mezigeneračním skupinám (skupinám složeným ze starších i mladších osob).

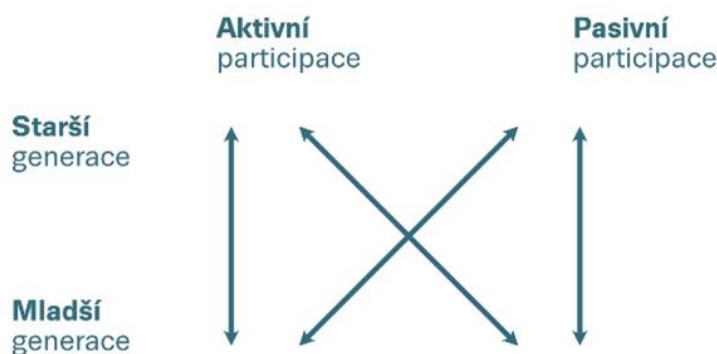
Manifest předkládá následujících šest pravidel, jimiž by se budoucí politiky a iniciativy měly řídit:

1. Vyvinout společné úsilí. Podporovat spolupráci profesionálů z oblasti kultury a zdravotnictví při vytváření kreativních programů pro seniory.
 2. Propojovat veřejnou a soukromou sféru. Uzavírat partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem a společně vytvářet programy zaměřené na seniory.
 3. Zapojit celou Evropu. Spolupracovat s politickými uskupeními, zájmovými skupinami, médii a občany z celé Evropy s cílem formovat nové politiky a iniciativy v oblasti kreativního stárnutí.
 4. Modernizovat struktury a postupy. Přezkoumat stávající struktury a postupy a přizpůsobit je potřebám současnosti a dnešních seniorů.
 5. Bojovat s ageismem. Zvýšit povědomí o tématu stárnutí a propagovat pozitivnější obraz seniorů ve společnosti.
 6. Podporovat sdílení znalostí. Iniciovat vznik nových programů a podporovat ty stávající.
- (Manifest Umění dlouhého života, 2014)

K výše uvedené deklaraci je možné dodat, že řada dostupných výzkumů potvrzuje význam kultury jako nástroje posilování mezigenerační soudržnosti a mezigeneračního dialogu. Především lokální kultura představuje ideální prostor pro zapojení účastníků do širších sociálních sítí a ve svém důsledku může vést k posilování mezigenerační komunikace a v kontextu sdílení kulturního obsahu, předávání hodnot a vzájemného poznávání příslušníků různých generací rovněž k podpoře mezigeneračního učení.

Možnosti mezigeneračního přenosu kulturních hodnot

Následující schéma ukazuje, k jakým možnostem mezigeneračního přenosu může docházet v rámci aktivní nebo pasivní účasti jednotlivých generací na různých kulturně-společenských akcích.

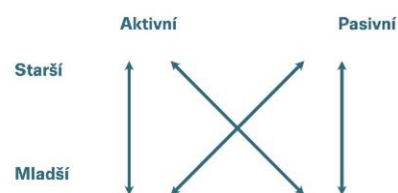

Pro větší názornost níže uvádíme typy akcí a aktivit dle jednotlivých možností přenosu. Jednotlivé typy akcí/aktivit mohou zahrnovat předávání celé škály **kulturních hodnot**, a to jak ve smyslu kultury jako umění a tvorby (např. vztah k umění, umělecké a řemeslné dovednosti), tak v širším slova smyslu kultury jako obecného hodnotového rámce společnosti (např. úcta ke starší/mladší generaci, vztah k místu, vlasti či společenství). Vedle toho však jednotlivé kulturně-společenské akce/aktivity samozřejmě umožňují rozvíjet i řadu dalších kompetencí (např. sociální či organizační).

Typy akcí/aktivit dle mezigeneračního přenosu

1) Komplexní mezigenerační přenos

U těchto aktivit dochází k mezigeneračnímu přenosu mezi aktivními účastníky, mezi pasivními a také napříč mezi oběma skupinami účastníků. Jedná se např. o ochotnické divadlo, vystoupení vícegeneračních hudebních souborů apod.

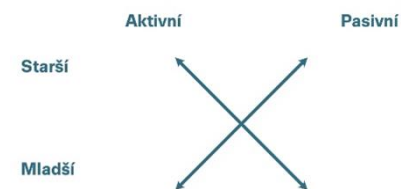
2) Přenos v rámci aktivní účasti

U těchto aktivit dochází k mezigeneračnímu přenosu převážně v rámci aktivní účasti, např. během společné tvorby. Jedná se o zájmové kroužky, kurzy, workshopy atd.

3) Přenos mezi aktivními a pasivními účastníky

U těchto aktivit dochází k mezigeneračnímu přenosu mezi aktivním účastníkem a pasivním. Jde např. o aktivity typu „Počteníčko s babičkou“, kdy senioři čtou dětem ve školkách, či obdobná, ale obrácená verze „Hodinový vnuk.“

4) Přenos v rámci pasivní účasti

U těchto aktivit dochází k mezigeneračnímu přenosu převážně mezi pasivními účastníky. Jde např. o návštěvu místních kulturně-společenských akcí typu jarmarků apod.

Je to právě výraznější participace (aktivní i pasivní) starších občanů na kulturních aktivitách, která může ve svém důsledku posilovat vědomí vlastní důstojnosti, působit motivačně i na ostatní vrstevníky, napomáhat mezigeneračnímu dialogu a v neposlední řadě vést i k mezigeneračnímu transferu (přenosu kulturních hodnot). Ten lze chápat jako výsledek specifického procesu učení v sociálním kontextu, především pak výše uvedeného učení mezigeneračního.

Učení není jenom to, co se odehrává ve školách, ale je to také sociální proces, který provází život nejrůznějších skupin a společenství. Jeho důležitým zdrojem jsou právě komunikace, spolupráce a s nimi spojené společné zážitky. Mezigenerační učení je typické tím, že zprostředkovává rozdílnou generační perspektivu. Jeho úspěch závisí na tom, zda setkání lidí různého věku nabídne témata a aktivity, které je společně zajímají.

Iniciativa EAGLE (European Approches to Intergenerational Lifelong Learning) vymezuje mezigenerační učení jako postup, kterým lze prostřednictvím záměrných, vzájemně prospěšných aktivit, podporovat větší porozumění a respekt mezi generacemi, čímž může mezigenerační učení mimo jiné přispět k budování větší soudržnosti komunit (Hatton-Yeo, 2008, s. 3). V tomto kontextu je nutné zdůraznit, že vždy musí jít o aktivity, při kterých se společně či jeden od druhého učí příslušníci rozdílných generací, přičemž se může jednat o generace následující bezprostředně po sobě či generace tzv. ob jednu.

Mezigenerační učení lze rozlišovat především podle toho, zda je záměrné, či vzniká nezáměrně jako vedlejší produkt jinak směřovaných aktivit. K záměrnému mezigeneračnímu učení dochází např. v rámci mezigeneračních programů (školy, knihovny, muzea apod.). Jeho charakteristickým znakem je zapojení členů odlišných generací, záměrnost a cílevědomost vykonávaných aktivit a v neposlední řadě i potenciální prospěšnost uskutečněné vzájemné interakce jak pro jedince, tak pro komunitu. Může se jednat o aktivity, kde jedna generace sleduje generaci druhou (například seniorské koncerty či divadlo, vystoupení mládežnických souborů v domovech seniorů aj.), případně o programy, v jejichž rámci vzniká bezprostřední krátkodobý nebo dlouhodobý vztah (Crawford, 2015, s. 398). Pokud je mezigenerační učení nezáměrné, má často podobu informálního učení, které zahrnuje mimo jiné širokou škálu možností bezděčného a neplánovaného učení vycházejícího z každodenních aktivit běžného života (rodina, přátelství, sousedství, spolky aj.). Toto učení je neorganizované a nesystematické, neprobíhá v rámci žádných institucí vzdělávacího nebo kulturního charakteru.

Z výše uvedeného vyplývá, že je tedy nutné rozlišovat mezigenerační programy jako konkrétní organizované aktivity se specifickými cíli a mezigenerační učení, k němuž může docházet v rámci těchto programů, mnohem častěji se však odehrává v běžných životních situacích.

Podstatným prvkem soudobého mezigeneračního učení je princip reciprocity, založený na předpokladu, že mezigenerační vztahy postavené na rovnosti účastníků umožňují interakce v podobě dialogu a pozitivně ovlivňují rozvoj a kvalitu života jedinců v každém věku. Z hlediska zaměření a povahy interakce lze rozlišovat tři základní formy mezigeneračního učení (podle Schmidt-Hertha, 2014, s. 148–149):

- Učení se jeden od druhého. (Typickým příkladem je vyučování ve škole, kde bývá učitel o mnoho starší než žáci; zahrnout lze však i vzdělávání v rámci kurzů či seminářů pro dospělé, pokud je lektor příslušníkem jiné generace než účastníci. V těchto případech však nelze hovořit o mezigeneračním učení, pokud přímo nedochází k využití zkušeností různých generací v průběhu učebního procesu.)
- Učení se společně. (Dochází k němu tehdy, pokud členové různých generací v průběhu učení spolupracují, přičemž právě jejich interakce je zásadním zdrojem učení. Důležitá je především komunikace mezi účastníky, prvky společného učení, možnost naučit se něco nového a zároveň přispět vlastními zkušenostmi. Obsahem jsou většinou témata relevantní pro celou skupinu, která uchopují příslušníci různých generací ze svých vlastních generačních perspektiv.)

- Učení se jeden o druhém. (Jde o různé vzdělávací aktivity, v jejichž rámci jsou získávány poznatky o jiné generaci, nejčastěji prostřednictvím zprostředkování vlastních zkušeností; odlišné generační perspektivy jsou využívány nejen jako zdroj učení, ale představují především jeho samotný obsah.)

Hlavní zásadou mezigeneračního učení tedy je, že všechny generace mají co nabídnout ostatním. Např. starší lidé mohou poskytnout nejen své vzpomínky, zkušenosti a nadhled, ale i schopnost učit se nové – od mladších nebo spolu s nimi.

V kontextu lokální kultury nabývá proces mezigeneračního dialogu a učení podobu blízkou konceptu tzv. **místně zakotveného učení**. To klade primární důraz na aktivní participaci komunitního charakteru. Jeho podstatou je důsledné využívání místně dostupných (přírodních, kulturních, historických a socio-politických) témat a souvislostí k zahájení a podpoře učení pro udržitelný rozvoj (také v sociálním a kulturním ohledu). Tyto místní kontexty nicméně slouží jako základní východiska umožňující porozumět širším souvislostem regionálního i globálního charakteru. Model je založen na principu aktivního zapojení všech účastníků, má komunitní charakter a umožňuje flexibilní přizpůsobení se aktuálním podmínkám a požadavkům. Nezanedbatelným efektem je i rozvoj komunitních vztahů a prohloubení vztahů k místu života jednotlivce (ŠUŽ, nedatováno).

Obecně platí – a řada provedených studií a výzkumů to potvrzuje – že mezigenerační dialog a na něj navazující proces mezigeneračního učení může mít velké množství potenciálních dopadů, které mohou výrazně pozitivním způsobem ovlivnit kvalitu života zainteresovaných jedinců i celé komunity. Reciproční charakter mezigeneračního učení, a s ním spojený transfer kultury a hodnot, může přispět k porozumění a respektu mezi příslušníky jednotlivých generací, napomoci bourání stereotypů a růstu mezigenerační solidarity. Mezi dalšími dopady lze zmínit výraznější identifikaci s druhou generací, uvědomění si propojujících aspektů a vlastností, budování a podporu mezigenerační solidarity a soudržnosti komunit, redukci sociální exkluze a izolace jedinců i skupin, prevenci násilného chování, podporu sociálního zapojení, rozvoj aktivního občanství a v neposlední řadě i zprostředkování historie a vzpomínek a zachování kulturního dědictví prostřednictvím ústní historie žijících svědků.

B. ANALÝZA ČESKÉHO PROSTŘEDÍ Z HLEDISKA KULTURNÍ PARTICIPACE SENIORŮ, MEZIGENERAČNÍHO DIALOGU A POTENCIÁLU A RIZIK V OBLASTI KULTURY

1. Výzkumný projekt a jeho fáze

Jak bylo v úvodu řečeno, tato metodika je hlavním výsledkem výzkumného projektu, který byl zaměřen na zjištění komplexní a systematické podpory kulturní participace seniorů a mezigeneračního transferu a sdílení kulturních hodnot formou dialogu v oblasti kultury na místní úrovni. Hodnocení kulturních akcí, iniciativ a politik z hlediska jejich možného dopadu na mezigenerační transfer a sdílení kulturních hodnot. V tomto kontextu se výzkum soustředil na získání poznatků o společenských příležitostech pro setkávání generací v oblasti místní kultury se zvláštním důrazem na participaci seniorů a ostatních generací na provádění, pořádání či zabezpečování místních kulturních akcí. Vzhledem k danému předmětu zkoumání byla zvolena smíšená výzkumná strategie, první fází byl kvantitativní výzkum a tvorba specializovaných map, druhou fází kvalitativní výzkum.

V rámci kvantitativního výzkumu mezigeneračního transferu kulturních hodnot v českých obcích byla pozornost zaměřena především na přenos hodnot mezi generacemi. Mezigenerační transfer hodnot představuje proces neformálního učení, ke kterému dochází v průběhu místních kulturních akcí s účastí lidí různých generací. Bylo sledováno, zda různé typy těchto akcí poskytují možnosti pro přenos hodnot mezi generacemi, což závisí na tom, zda vůbec a jak často se akcí účastní mladší i starší lidé. Jednotlivé akce však nemusejí být pro generační přenos stejně účinné, mohou se lišit v tom, jak na sebe vzájemně starší a mladší lidé působí. Sběr dat se uskutečnil formou dotazníkového šetření na reprezentativním vzorku 3006 respondentů, zahrnoval všechny kraje České republiky. Hlavní zjištění kvantitativního výzkumu naleznete v této části metodiky, v kapitole B.4 Analýza mezigeneračního přenosu kulturních hodnot v českých obcích 2018–2019.

Souběžně s kvantitativním výzkumem pracoval výzkumný tým na vývoji souboru specializovaných map s odborným obsahem, jenž byl jedním z dílčích podkladů pro tvorbu této metodiky a současně je i samostatným analytickým výsledkem projektu. Specializované mapy byly vytvořeny na základě statistických dat za oblast kulturní infrastruktury (ze zdrojů NIPOS a dalších subjektů) a dat sociodemografických. Výsledné specializované mapy poprvé graficky s územní identifikací znázorňují rozmístění sledovaných kulturních zařízení a uvádějí intenzitu využití a potenciál území pro potřeby mezigeneračního přenosu v Česku. Soubor map má za cíl umožnit veřejné správě lépe identifikovat skutečně existující problémy a potřeby jednotlivých regionů a přesněji zacílit jednotlivé politiky a nástroje na podporu kulturního života, mezigeneračního dialogu a integrace seniorů do společnosti. Hlavní závěry specializovaných map týkající se typologie regionů Česka z hlediska potenciálu a rizik v oblasti kultury jsou obsaženy v této části metodiky, v kapitole B. 3 Kulturní typologie území Česka: Potenciál a rizika.³

Na kvantitativní výzkum a tvorbu specializovaných map navazoval kvalitativní výzkum, jehož výsledky byly jedním ze zásadních podkladů certifikované metodiky. Cílem kvalitativního výzkumu bylo identifikovat bariéry, možnosti, nástroje a techniky stimulace mezigeneračního dialogu v oblasti kultury, který vede k podpoře přenosu kulturních hodnot mezi generacemi. Dále bylo cílem výzkumu porozumět mechanismům mezigeneračního dialogu jako příležitosti k učení a transferu kulturních hodnot a odkrýt relevantních kompetencí představitelů veřejné správy a neziskových organizací pro stimulování těchto mechanismů a procesů. Respondenty kvalitativního výzkumu byli jednak organizátoři a účastníci kulturních akcí, vč. zástupců neziskových organizací (60 osob), a jednak představitelé místní samosprávy (30 osob). Výběr respondentů byl dán zaměřením na obce tří velikostí (venkovské obce do 3 000, malá

³ Kompletní specializované mapy jsou ke stažení na: www.nipos.cz/wp-content/uploads/2019/09/NAKI-mapy-na-web.pdf.

města do 15 000, střední města do 50 000 obyvatel). Pro kvalitativní výzkum byly vybrány regiony odlišné podle kulturního potenciálu a rizik a hodnocení mezigeneračního dopadu místních kulturních akcí. Hlavní zjištění kvalitativního výzkumu, která vycházejí z rozhovorů s organizátory a účastníky kulturních akcí, vč. zástupců neziskových organizací, naleznete v této části metodiky, v kapitole B.4. Zjištění kvalitativního výzkumu vycházející zejména z rozhovorů se zástupci samosprávy jsou pak obsažena v části C.

2. Analýza SWOT

Východiska pro analýzu situace v ČR jsme promítli do **analýzy SWOT**. V centru našeho zájmu stála kulturní participace seniorů a možnosti mezigeneračního dialogu: Jaké jsou v současné době silné stránky a slabiny českého kulturního prostředí? Jaké podmínky nabízíme seniorům a dalším generacím pro vzájemný dialog? Jaké možnosti (příležitosti) se nám nabízejí, abychom toto prostředí učinili ještě příznivější? A jaké překážky můžeme v českém prostředí očekávat?

<p>Silné stránky</p> <ul style="list-style-type: none"> • Živá a dochovaná tradiční lidová kultura v některých regionech. • Dlouhá tradice a četnost neprofesionálních uměleckých aktivit v ČR. • Rozmanitá kulturní infrastruktura (památky, muzea, galerie, divadla, kulturní domy atd.) v ČR. • Mimořádně bohatá síť veřejných knihoven (více než 5 tis. knihoven). • Existence veřejné podpory kulturních aktivit seniorů (úroveň státu, krajů i některých obcí). • Veřejné platformy, sítě a soutěže pro mezigenerační dialog (Síť zdravých měst, ocenění Města přátelská seniorům, oslavy Mezinárodních dnů rodiny, seniorů atd.). • Všeobecný rostoucí důraz na kvalitu a větší různorodost lokálních kulturních aktivit. • Stoupající úroveň vzdělanosti (index vzdělanosti) seniorů.⁴ 	<p>Slabé stránky</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zejména v malých obcích – chybějící veřejné prostory pro kulturní aktivity. • Fyzické bariéry pro setkávání a kulturní participaci seniorů. • Podceňování kultury a jejího potenciálu pro tmelení místní komunity, a to ze strany vedení obcí, ale i veřejnosti. • Téma „seniorů v kultuře“ nemá ustálené místo v rozvojových dokumentech mnoha obcí, což zabraňuje dlouhodobému plánování. • Dotační řízení veřejné správy je často příliš komplikované pro žadatele. • Chybějící či přerušovaná tradice spolkového života v některých regionech. • Častá obava z „konkurence“ mezi obyvateli, spolky i sousedními obcemi. • Seniorské kluby se někdy „uzavírají do sebe“, jiní senioři i jiné generace se ostýchají zapojit.
<p>Příležitosti</p> <ul style="list-style-type: none"> • Obnovení spolkové činnosti v místě, povzbuzení spolupráce mezi spolky a institucemi, aby se nepovažovaly za konkurenci. • Hledání a podpora aktivních jedinců, kteří se mohou stát „tahouny“ kulturního života. • Motivace spolků a aktivit z jiných oblastí (např. ženské a okrašlovací spolky, hasiči, spolky handicapovaných) 	<p>Hrozby</p> <ul style="list-style-type: none"> • Překotné a obtížně předvídatelné změny v demografickém vývoji ČR – „vylidňování“ venkovských sídel vs. „přelidňování“ metropolitního zázemí velkých měst. • „Rozevřené nůžky“ – nerovnoměrné demografické zastoupení seniorů v ČR (sídla s výrazně mladou vs. výrazně starší populací).

⁴ Tzv. index vzdělanosti vyjadřuje míru formální vzdělanosti, měřeno dosaženým vzděláním v jednotlivých typech škol. Míra kulturní participace, a tím i vytváření příležitostí pro mezigenerační přenos, přímo souvisí s indexem vzdělanosti: čím je tento index vyšší, tím větší je zájem o kulturní aktivity.

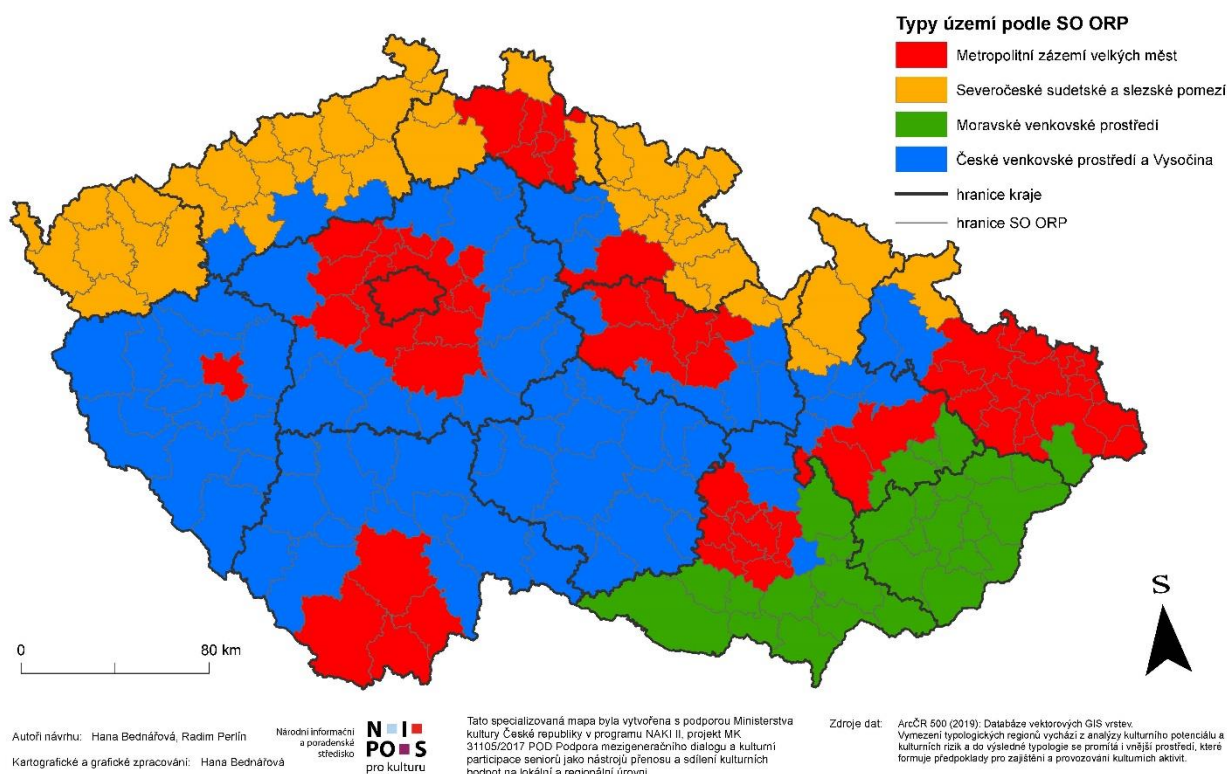
<p>občanů, sportovní kluby) k většímu podílu na kulturní činnosti.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Napojení na aktivity celostátních spolků zaměřených na seniory (např. Život 90', ELPIDA, Post Bellum ad.). • Možnost pro seniory podílet se na přípravách strategických plánů obce a na komunitním plánování (ustavení rad starších, rad seniorů apod.). • Kulturní instituce: aktivní zapojení seniorů do přípravy a realizace programů pro seniory i pro veřejnost. • Prohloubení spolupráce s církví, charitou, farnostmi a jejich kulturními a sociálními aktivitami. • Maximální využití existující infrastruktury v obci pro kulturní aktivity, míst netradičních a překvapivých (obecní úřad, ZŠ, ZUŠ, sportoviště, Sokol, Orel, hospoda, veřejný prostor, místa v okolí obce, ale příležitostně např. i místní podniky, továrny apod.). • Zapojení a využití sociálních sítí ke komunikaci i k aktivizaci obyvatel. • Maximální využití dobrovolnictví formálního i neformálního. • Dobrá koordinace termínů kulturních akcí konaných v obci i s obcemi sousedními. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mladá generace nemá potřebu sdružování ve spolcích a dobrovolnické činnosti: budou mít spolky své následovníky? Nevytvoří-li si „návyk“ vzájemného (a mezigeneračního) setkávání, komunitní život bude v budoucnu zanikat. • Veřejné akce pro úspěšný turistický ruch v obci převáží nad akcemi pro místní (vč. seniorů). • „Živelné“ vytváření nabídky kulturních akcí pro seniory bez zmapování terénu, která není adekvátní potřebám a přáním cílové skupiny (nabídka buď nevyhovuje, nebo se opakuje).
---	--

3. Kulturní typologie území Česka: potenciál a rizika

Společenské a kulturní prostředí, tedy prostředí pro rozvoj kulturních aktivit obyvatel, není v Česku v každé obci stejné. Rozdíly v předpokladech a omezeních pro rozvoj kultury a obecněji společenského života vyplývají jednak z vnějších příčin, zároveň jsou ovlivněny vnitřními podmínkami každé obce. Vnější podmínky jsou dány historickým vývojem, polohou obce vůči hlavním centrům osídlení a také velikostí obce. Vnitřní podmínky jsou dány jak tradicí, zvyky, kontinuitou vývoje v dané obci, tak také hmotnými předpoklady, tedy existencí prostor a jejich zázemím pro rozvoj různých druhů kulturního života v obci.

Na základě otevřeného souboru dat ČSÚ, která popisují sociálně ekonomické prostředí každé obce a na základě interních dat NIPOS a dalších interních zdrojů dat o kulturní vybavenosti a intenzitě kulturní participace, byla v rámci tohoto projektu vytvořena základní typologie území Česka, a to podle potenciálu a rizik pro rozvoj kulturních aktivit v obci. Výsledná typologie v sobě zobrazuje soubor informací jak o míře kulturních, společenských a sociálních aktivit v území, tak také o předpokladech a vybavení území pro zajištění takových aktivit. Vymezené typy území jsou konstruovány na základě správních území ORP (215 jednotek) a představují jádrové oblasti, kde uvedené znaky převažují a které mají silnější společné vlastnosti. Při kontinuitě osídlení je proto zcela nezpochybnitelné, že hranice netvoří ostré rozmezí, ale v oblasti hranic zvolna přecházejí znaky jednoho typu v další typ a postupně převažují charakteristiky druhého typu.

TYPY ÚZEMÍ ČESKA podle kulturního potenciálu a rizik

Hodnocení vymezených typů

1. Metropolitní zázemí velkých měst

Metropolitní zázemí velkých měst je tvořeno ORP, které přiléhají k velkým regionálním centrům, a je velmi výrazně zasaženo intenzivní investiční činností v posledních dekádách v podobě suburbanizace. S tímto procesem je spojena na jedné straně vyšší intenzita kulturních aktivit. Dobré nebo nadstandardní vybavení kulturní infrastrukturou je možné také spojovat se změnami ve struktuře osídlení po roce 1990 a rozvíjející se suburbanizací. Výrazněji se suburbanizace promítla především do vyššího podílu sportovních zařízení a s větší velikostí obce také souvisí vyšší podíl existujících ochotnických/amatérských divadel na obec podle ORP; tyto hodnoty jsou také v tomto vymezeném typu výrazně vyšší. Podobně spolková činnost se výrazně intenzivněji promítá v zázemí velkých měst a podílí se na formulaci tohoto typu.

Vymezení tohoto typu je pochopitelně potvrzeno i výrazně odlišnými sociodemografickými charakteristikami takto vymezeného území, kam patří nízké hodnoty indexu stáří a vyšší úroveň vzdělanosti (index vzdělanosti nebo inverzně i malý podíl nejstarších seniorů nad 80 let v takto vymezeném území).

V celém Metropolitním zázemí je dominantní význam právě metropole, která umožňuje velmi bohatý profesionální kulturní život, amatérské kulturní aktivity se pak rozvíjejí především ve venkovských obcích.

V tomto území je možné sledovat vysoký kulturní potenciál.

2. Severočeské sudetské a slezské pomezí

Na vzniku typu Severočeské sudetské a slezské pomezí se podílely velmi výraznou měrou ve způsobu života ekonomické změny spojené s tímto vysoce industrializovaným územím, které se po změně sociálně ekonomických podmínek zčásti zařadilo do strukturálně postiženého území s vyšší mírou nezaměstnanosti, ztrátou části aktivní populace, vyšším podílem méně vzdělaného obyvatelstva, vyšší intenzitou sociopatogenních jevů a dalšími sociodemografickými problémy.

Území je ale dobře vybaveno v socialistickém období dokončenými kulturními zařízeními, která mají dobré uplatnění pro konkrétní živé a žité místní potřeby.

Na vzniku typu se výrazně podílejí především ukazatele jako nízká hustota pořádaných akcí, ale negativně i nevelikost pořádaných akcí. Částečně region formuje i vyšší úroveň kulturní vybavenosti, výrazněji se pak na vzniku tohoto typu podílí i vyšší podíl sportovních zařízení na obec podle ORP, ale i spolková a nezisková činnost v ORP.

Charakteristické znaky typu jsou velmi dobře vyvinuté především v regionech Karlovarsko, severočeské pánevní oblasti a částečně i Českolipska. V menší míře je tento typ vyvinut v části Podorličí, kde postupně přechází v typ 1 nebo typ 4. Výrazněji je pak region vytvořen opět v oblasti moravského Slezska nebo v oblasti Kralického Sněžníku a Jesenicka.

Podle velikostní struktury jsou v tomto typu dominující především města (15 000–49 999 obyv.), která mají vybudovanou kulturní infrastrukturu a kde se realizuje profesionální scéna, ale kde může docházet i k rozvoji scény amatérské.

V tomto typu převažují ORP s potenciálem v oblasti existující kulturní infrastruktury a rizikem spočívajícím ve slabé intenzitě kulturních aktivit.

3. Moravské venkovské prostředí

Odlišná sídelní struktura v regionech střední, jižní a jihovýchodní Moravy, východně od osy dálnice Brno – Olomouc – Ostrava, tvoří další typ území s rozdílným kulturním potenciálem. V těchto regionech jsou z historických důvodů velké obce, které vždy měly a mají velký počet obyvatel (více než 1 000, často i více než 2 000 obyv.). Ve velkých venkovských obcích se zachoval a rozvíjel tradiční spolkový, kulturní, ale i religiózní život a aktivity spojené s tradičními svátky, slavnostmi a obecně lidovou kulturou. Proto i toto území vykazuje vysoký kulturní potenciál, a to jak podle intenzity kulturních aktivit, tak také podle počtu a hustoty kulturní infrastruktury v jednotlivých obcích. Menší přirozená centra tvoří malá města (3 000–14 999) a města (15 000–49 999 obyv.), která jsou nejen centrem dojížděky do zaměstnání, ale také zdrojem bohatých kulturních aktivit, slavností a svátků, které formují velmi vysoký kulturní potenciál celého regionu.

V tomto vymezeném typu jsou také velmi dobře vyvinuté etnografické nebo národopisné oblasti, které mají svoje tradiční kulturní a společenské aktivity a jasně definovanou vlastní identitu (Valaši, Dolňáci, Podluží, Haná).

Celý region je charakterizován vysokým potenciálem v oblasti lidských zdrojů.

4. České venkovské prostředí a Vysočina

Typologický region s odlišným kulturním prostředím je vymezen ve venkovské neurbanizované části Čech a kraje Vysočina a tvoří ho tradiční české venkovské obce a města mimo velké regiony. Je tvořen jak územím s původním českým obyvatelstvem, tak i územím podél jihozápadní a jižní hranice, kde po druhé světové válce byli odsunuti sudetští Němci. Vzhledem k charakteru sídelní soustavy se jedná o typ s malými obcemi a hustou sítí venkovských částí obcí, které mají velmi malý počet obyvatel. V území je dobře sledovatelná vyšší míra lokální identity, tedy i větší zapojení obyvatel do veřejného dění v obci ve srovnání se Severočeským a slezským typem (2) i ve srovnání s Metropolitním typem (1). Tento typ je zasažen poslední vlnou emigrace z venkova, která probíhala do konce 80. let a v některých částech území je dosud patrná. Snižující se počet trvale bydlícího obyvatelstva je ale doplňován vyšším počtem dlouhodobě přítomných chalupářů a částečně také chatářů, kteří se v malých sídlech zapojují do

kulturního a společenského života a zvyšují tak kulturní potenciál regionu. V tomto typu je patrný vyšší podíl starší generace, který se velmi rychle zvětšuje se zmenšováním obcí – tedy v nejmenších sídlech je zpravidla nejstarší populace.

V jednotlivých sledovaných ORP převažuje spíše menší počet pořádaných akcí, ale jednotlivé akce mají vyšší podíl návštěvníků. Je zde také relativně nižší počet zařízení a spolků a menší kulturní a sportovní vybavenost.

Pro tento poměrně rozsáhlý typ je charakteristická především vyšší míra rizika pro kulturní participaci a mezigenerační sdílení z důvodů jak nedostatečné kulturní nebo další infrastruktury, tak i nedostatečných lidských zdrojů. Vzhledem k vyšší míře stárnutí obyvatelstva, omezené dostupnosti některých služeb mohou v některých více periferních oblastech tohoto typu existovat problémy udržení kontinuity společenského a kulturního života v obcích.

Společenskými a kulturními centry jsou převážně středně velká okresní města (kategorie města 15 000–49 999 obyvatel). I přes relativní hustotu malých měst v oblasti, kterou tvoří další centra druhého nebo třetího řádu, tvoří malá města významná centra společenských a kulturních aktivit.

Typ charakterizuje vyšší míra rizika pro kulturní participaci.

4. Analýza mezigeneračního přenosu kulturních hodnot v českých obcích 2018–2019

V kvantitativním a v kvalitativním výzkumu byla využita jednotná kategorizace místních kulturních akcí:

- a) taneční zábavy, plesy, bály – tanec;
- b) vzpomínkové akce, setkání rodáků, oslavy výročí a významných událostí, historické slavnosti a dobové průvody – kořeny kolektivní identity;
- c) lidové veselice, masopust, majáles, pálení čarodějnic, Halloween – veselí;
- d) vystoupení místních umělců, skupin, sborů, souborů (tanečních, divadelních, hudebních), folklórní slavnosti, festivaly – umění;
- e) osvětové a vzdělávací akce, besedy, přednášky – osvěta;
- f) oslavy církevních svátků, procesí, rituální oslavy (slunovrat apod.) – spiritualita;
- g) jarmarky, poutě, posvícení, hody, dožínky, vinobraní, pивní slavnosti – požitky;
- h) jiné – např. soutěže, výstavy apod.

Uvedená kategorizace místních kulturních akcí pro potřeby výzkumu mezigeneračního transferu kulturních hodnot je založena na aplikaci několika klíčových kritérií, a to na kritériu mezigeneračního fóra (tj. musí poskytovat prostor pro mezigenerační transfer (dialog), kritériu jednoznačnosti (jednotlivé kategorie akcí lze zařadit jednoznačně) a kritériu úplnosti (kategorizace musí být schopna rozřadit naprostou většinu identifikovaných akcí, které mají vysoký potenciál mezigeneračního transferu). Homogenita či heterogenita jednotlivých kategorií byla testována pomocí předvýzkumu a dodatečně jsme získali informace o jejich charakteru i na základě statistické analýzy.

Kvantitativní výzkum se uskutečnil na reprezentativním vzorku 3 006 respondentů, cílovou skupinou byli obyvatelé České republiky starší 14 let. Vlastní výběr respondentů byl realizován metodou kvótního výběru, přičemž jako kvótní znaky byly využity následující ukazatele: pohlaví, věk, vzdělání, kraj, velikost místa bydliště. Statistické zpracování získaných dat bylo realizováno s využitím softwaru IBM SPSS Statistics. Výsledky kvantitativního výzkumu ukázaly, že jednotlivé kategorie místních kulturních akcí (MKA) se vyskytují v místě bydliště relativně často. Informovanost o jejich konání je vysoká (ví o nich asi 80 % respondentů). K nejnavštěvovanějším akcím patří jarmarky a poutě, dále pak vystoupení místních umělců a lidové veselice. Jde hlavně o akce určené pro širší okruh účastníků, a to jak z hlediska věku, tak zájmů. Nejméně navštěvují obyvatelé ČR oslavy církevních svátků, osvětové a vzdělávací akce a vzpomínkové akce. V průběhu roku se nějaké kulturní akce zúčastnilo 86 % populace, přičemž téměř

třetina se účastnila nejméně šesti akcí. Jako aktivní účinkující či organizátor se zapojila necelá šestina obyvatel.

Účast na MKA je významně podmíněná socioekonomickými faktory. Nejméně často se MKA účastní důchodci a nepracující občané. Souvislost účasti na akcích se socioekonomickým statutem obyvatel je podstatná z hlediska plánování akcí dostupných pro širší spektrum veřejnosti. Překážkou dostupnosti nemusí být pouze finanční nákladnost akce (vstupné, útrata apod.), ale i její dopravní vzdálenost a také časové náklady (nízkopříjmové domácnosti mohou mít méně volného času). Z hlediska věku je účast na akcích diferencována zejména v případě tanečních zábav, kterých se výrazně častěji účastní mladí lidé a kde a míra účasti s věkem klesá. Podobný trend můžeme pozorovat u lidových veselí, vystoupení místních umělců a jarmarků a poutí. Rozdíly v účasti dle věkových kategorií jsou výrazně menší v případě vzpomínkových akcí, zejména pak u oslav církevních svátků a osvětových a vzdělávacích akcí.

Různé generace jsou rovnoměrně zastoupeny především na akcích s všeobecně nižší mírou účasti. Akce s vysokou mírou účasti však poskytují příležitost setkávání lidí z různých věkových skupin ve větší míře a pro širší okruh a spektrum zájemců. Jarmarků, poutí, posvícení a různých slavností se účastní přinejmenším každý druhý či dva lidé ze tří. Zda podobné akce skýtají příležitosti nejen k setkání, ale i mezigeneračnímu transferu není však jisté, 54 % účastníků kulturních akcí totiž uvádí, že na nich tráví čas převážně ve společnosti svých vrstevníků, jenom 31 % účastníků tráví čas ve smíšené společnosti mladších a starších osob. Účast na akcích nesouvisí s počtem obyvatel místa bydliště, což naznačuje, že kulturní život obyvatel malých obcí se ve sledovaných kategoriích kulturních akcí neliší od života obyvatel větších sídel.

Respondenti vybírali z akcí, kterých se účastnili za posledních 12 měsíců, akci, která jim nejvíce utkvěla v paměti. Přibližně třetina respondentů, kteří se v posledním roce zúčastnili nějakého jarmarku či poutě nebo vystoupení místních umělců, uvedla, že jim v paměti utkvěla právě akce patřící do jedné z těchto kategorií. Účastníkům tanečních zábav a vzpomínkových a jiných akcí nejvíce utkvěla právě taková akce v paměti zhruba v pětině až necelé třetině případů. Obecně nejčastěji lidem utkví v paměti konkrétní akce z nejnavštěvovanějších kategorií, jako jsou jarmarky a vystoupení místních umělců. Respondenti se dále vyjadřovali o jimi zvolených konkrétních akcích, které jim za poslední rok nejvíce utkvěly v paměti. Téměř všichni respondenti (96 %) měli na tuto akci velmi či spíše příjemné vzpomínky. Přibližně dvě třetiny účastníků o akci mluvily s lidmi, kteří se jí neúčastnili, a přesvědčovali je k účasti.

Z pohledu respondentů měla akce, která jim utkvěla v paměti, velmi často pozitivní dopad na zvýšení pocitů mezigenerační sounáležitosti i sounáležitosti s obcí či městem, kde se konala. Akce také poskytla příležitost pro výměnu názorů lidí z různých generací, přičemž reálně k takové interakci docházelo často či velmi často v 67 % případů. Přes 70 % respondentů také uvádělo, že akce měla rozhodně či spíše pozitivní dopad na vnímání mladší a starší generace. Dopady na vlastní osobu v podobě lepšího porozumění příslušníkům starší či mladší generace již ale uvádělo méně respondentů (40 %) a více respondentů také uvedlo, že neví, jestli konkrétní akce takový dopad na jejich vlastní porozumění měla. Zdá se tedy, že potenciál akcí z hlediska mezigeneračního transferu vnímá většina populace, pouze menšina ale pociťuje lepší mezigenerační porozumění, které bývá výsledkem takového transferu.

Která kategorie místních kulturních akcí je z hlediska mezigeneračního transferu nejlepší možnou, záleží ve velké míře na kontextu dané lokality a potřebách komunity a jejích členů. Některé akce mají vysoký index potenciálu mezigeneračního transferu vzhledem k vyšší míře interakce různých věkových skupin (oslav y církevních svátků, vzpomínkové akce), avšak mají nižší míru účasti, což příležitosti pro přenos omezuje. Akce s vysokou účastí či mírou konání mohou lákat především specifické věkové skupiny (taneční zábavy, lidové veselice), což opět omezuje příležitosti smysluplné interakce mezi návštěvníky různých věkových kategorií. Ze shromážděných dat lze usuzovat, že vystoupení místních umělců, jarmarky, poutě a vzpomínkové akce náleží mezi kategorie akcí s nejvyšším potenciálem. Kvantitativní analýza má však jedno zásadní omezení, a to je redukce informací o chování na samotných akcích. Pro zkoumání konkrétních mechanismů, jejichž prostřednictvím dochází ke změně postojů či přímo k mezigeneračnímu

transferu, je vyhovující kvalitativní výzkum, tedy analýza průběhu konkrétních akcí z pohledu jejich účastníků.

Kvalitativní výzkum sledoval identifikaci bariér, možností, nástrojů a technik stimulace mezigeneračního dialogu v oblasti kultury, jehož cílem je podpora přenosu kulturních hodnot mezi generacemi. Dále se zaměřoval na porozumění mechanismům mezigeneračního dialogu jako příležitosti k učení a transferu kulturních hodnot a rovněž na relevantní kompetence představitelů veřejné správy a neziskových organizací pro stimulování těchto mechanismů a procesů. Kvalitativní výzkum byl realizován ve vybraných regionech podle odlišného kulturního potenciálu, kulturního rizika a hodnocení mezigeneračního dopadu místních kulturních akcí. Respondenti byli zastoupeni z obcí tří velikostí – venkovských obcí do 3 tis., malých měst do 15 tis. a středních měst do 50 tis. obyvatel.

Scénář polostrukturovaného rozhovoru s 60 aktéry/účastníky kulturně-společenských akcí reflektoval klíčové oblasti odpovídající předběžně navrhovaným indikátorům hodnocení kulturních akcí z hlediska mezigeneračního přenosu a učení – osobní význam návštěv kulturních akcí, setkávání s lidmi na akcích, vnímané možnosti a bariéry mezigeneračního dialogu v rámci akcí a mezigenerační dialog jako prostor pro předávání vlastních zkušeností a hodnot.

Rozhovory byly se souhlasem respondentů nahrávány, následně přepsány do textové formy a kódovány proškolenými kodéry. Zaznamenávané kódy se zaměřují zejména na:

- motivaci účasti i aktivního zapojení do organizace místních kulturních akcí;
- samotné místní kulturní akce, jejich hodnocení, návštěvnost i činnosti, které na nich (či v souvislosti s nimi) poskytují příležitosti k mezigeneračnímu transferu;
- mezigenerační transfer, jeho obsah, formu i podmínky a možné bariéry;
- vnímané dopady místních kulturních akcí na mezigenerační vztahy a transfer;
- organizaci místních kulturních akcí;
- sekundárně i na postoje k ostatním generacím, prostor a kulturní infrastrukturu, roli obce a s tím související rozhodovací procesy, na sociální kapitál a jeho formy.

V rozhovorech respondenti hovořili o konkrétních místních kulturních akcích (viz výše jednotná kategorizace místních kulturních akcí), kterých se v nedávné době zúčastnili nebo se na nich podíleli jako organizátoři. Kvalitativní výzkum tak v návaznosti na kvantitativní dotazníkové šetření poskytl podrobnější pohled na jednotlivé akce z hlediska potenciálu mezigeneračního přenosu. Často hovořili respondenti zejména o osvětových a vzdělávacích akcích, vystoupeních místních umělců a jarmarcích, méně často o tanečních zábavách, lidových veselících a vzpomínkových akcích, nejméně často o oslavách církevních svátků. Velmi často byly zmiňovány i akce mimo danou jednotnou kategorizaci místních kulturních akcí, např. různé hudební události, sportovní aktivity, zájezdy mimo obec či akce pro děti. Rozhovory však potvrzují, že i tyto nezařazené akce mají mnohdy značný potenciál mezigeneračního dialogu a přenosu, a to i v případě, že je cílová skupina generačně významně homogenní či je realizovaná akce v podstatě pasivní.

V kvalitativním výzkumu nelze potenciál mezigeneračního transferu jednotlivých akcí či jednotlivých kategorií kulturně-společenských akcí kvantifikovat. Z rozhovorů však vyplynulo, že i akce, které lze na základě výsledků dotazníkového šetření považovat za akce s nižším potenciálem přenosu, mají potenciál značný. Respondenti potvrdili, že k mezigeneračnímu dialogu a transferu nedochází pouze v průběhu akcí samotných, ale rovněž v jejich širším kontextu, a to při jejich organizaci, ale i v návaznosti na akce (byť byl tento přenos zmiňován spíše okrajově a ojediněle). Možnost přenosu v návaznosti na akce lze považovat za dosud nevyužitou příležitost dalšího rozvoje.

Analýza rozhovorů s účastníky ani její výsledky se tedy neomezují na akce v rámci kategorií stanovených na začátku výzkumu. Vztahují se nicméně na akce výrazně lokálního charakteru se zaměřením na komunitu, v níž se pořádají. Povaha a přínosy místních kulturních akcí jsou ze své podstaty závislé na místním kontextu, který může být do značné míry specifický. Identifikace podmínek

mezigeneračního transferu probíhajícího v souvislosti s akcí je proto limitována nemožností zobecnění identifikovaných podmínek, bariér i příležitostí. Analýza rozhovorů se z tohoto důvodu soustředila zejména na podmínky relativně nezávislé na specifickém lokálním kontextu. Z výpovědí respondentů vyplývá, že v obecné rovině patří mezi základní podmínky mezigeneračního transferu zájem aktérů, jejich aktivita, dále komunikace a otevřenost, sdílené zájmy a (v menší míře) i sdílené hodnoty. Tyto podmínky jsou vzájemně provázané a závislé na jediné základní podmínce, kterou je příležitost interakce. Podmínky pro mezigenerační transfer lze tedy rozdělit na podmínky k vytváření příležitostí interakce (realizace akcí) a podmínky realizace mezigeneračního transferu v interakci (podmínky k transferu v souvislosti s akcemi). Příležitosti interakce poskytují prostor pro komunikaci, vytváření či posilování vazeb a kolektivní identity, komunity a komunitního uvědomění, což podporuje otevřenost aktérů k další interakci, respekt a toleranci hodnotových odlišností. Zvyšuje se tak pravděpodobnost sblížení hodnot a ustanovení hodnotového konsenzu komunity, což je podstatnou charakteristikou kolektivní identity na úrovni komunity. Interakce v komunitě také poskytuje aktérům uspokojení, pocit obohacení a motivuje je k účasti na akcích, ale i k participaci na jejich organizaci. Jako možná bariéra mezigeneračního transferu bylo identifikováno nedostatečné propojení a zapojení příslušníků různých generací na akcích.

V rozhovorech byly identifikovány obecnější bariéry organizace akcí, které lze rozdělit na organizační bariéry a bariéry účasti. Organizačními bariérami jsou nedostatečná kulturní infrastruktura obce (prostory pro pořádání akcí, zázemí pro organizátory, přípravu akcí a činnost spolků), financování (akcí či činnosti organizátorů a spolků), organizační kapacity komunity (závislost na jedincích – „lídrech“, nezájem o organizační aktivity), nedostatečná podpora ze strany obce (organizační, absence kontaktu). Bariéry účasti představují neinformovanost návštěvníků o akci a nesnadná dostupnost akce.

V rámci kvalitativního výzkumu byly realizovány polostrukturované rozhovory s aktéry-organizátory kulturně-společenských akcí, které byly se souhlasem respondentů nahrávány a následně přepsány do textové podoby. Scénář tohoto rozhovoru se zaměřoval na účast či neúčast seniorů na kulturně-společenských akcích, na jejich očekávání a preference. Jako nejdůležitější motivační faktor účasti byl zcela jednoznačně identifikován sociální kontakt, tj. příležitost setkávat se svými vrstevníky a přáteli. Zásadní roli má i přítomnost nabídky určitého hmotného stimulu (např. občerstvení zdarma nebo dárek). Významnou úlohu má i mezigenerační aspekt, kdy senioři velmi často navštěvují různé akce se svými vnoučaty. Potenciálním motivátorem může být i mediálně známé jméno nebo očekávání bezprostředního okolí. Mezi zmiňovanými bariérami neúčasti dominují finanční nároky, zdravotní stav a celkový nezájem o společenskou a kulturní participaci. Menší pozornosti se dostává alternativním a menšinovým žánrům, naopak oblíbené jsou především přednášky (zvláště pamětnická a prakticky zaměřená témata), taneční zábavy, divadelní představení, jarmarky, poutě aj. Výrazně determinující účinek má kvantitativní nárůst nabídky, který zvyšuje očekávání potenciálních účastníků.

Formou polostrukturovaného rozhovoru byly realizovány průběžné konzultace s aktéry/organizátory kulturně-společenských akcí, které byly se souhlasem respondentů nahrávány a následně přepsány do textové podoby. Scénář rozhovoru k průběžným konzultacím se zaměřoval na zájem o pořádané místní kulturní akce, na jejich přínos, na iniciátory a realizátory akcí a jejich schopnosti, na nástupnictví lídrů kulturně-společenských akcí a předávání zkušeností. Integrovaným tématem je především pocíťovaná převaha kvantity dostupných akcí nad jejich kvalitou, a z toho vyplývající úbytek účastníků na jednotlivých akcích. Mezi hlavními přínosy jsou zmiňovány především sociální aspekty, tj. vytvoření příležitosti pro setkávání občanů a členů komunity, posílení prestiže obce a rozvoj společenského života. Mezi organizátory jednoznačně převažují nadšenci, jejichž participace je výrazem životního postoje a osobním zájmem. Většina z nich jsou hlavními iniciátory místního kulturního dění, mají výrazně omezený počet spolupracovníků. Pouze v určité míře je jako nebezpečí vnímána neexistence vhodných následovníků.

Poznatky z realizovaného výzkumu v rámci projektu byly využity k tvorbě **IGIA (Inter-Generational Impact Assessment)** – Metody hodnocení mezigeneračního kulturního přenosu hodnot (viz kapitola C.4). Metoda IGIA je formalizací poznatků z výzkumu a z nich vyplývajících návrhů, rovněž postupů a návrhů obsažených v certifikované metodice. IGIA stanovuje minimální zásady a standardy pro kulturní akce

a politiky z hlediska jejich pozitivního efektu pro mezigenerační transfer kulturních hodnot, napomáhá předcházení hromadění mezigeneračních bariér a podpoře pozitivního přínosu intervencí veřejné politiky do místní a regionální kultury z hlediska mezigeneračního soužití. IGIA je určena místní samosprávě (i dalším zadavatelům a přispěvatelům podporujícím akce) a pořadatelům akcí.

C. METODICKÁ ČÁST: Podmínky úspěšného mezigeneračního dialogu a přenosu kulturních hodnot v praxi

Základ pro úspěšnou participaci seniorů na kultuře i úspěšný a udržitelný mezigenerační dialog tvoří následující faktory, které zásadním způsobem ovlivňují stupeň kulturního potenciálu / kulturního rizika v místě:

- aktivní/pasivní veřejná správa;
- efektivní komunikace mezi veřejnou správou a občany;
- přítomnost/stupeň vyspělosti kulturní infrastruktury;
- intenzita a mnohostrannost veřejné podpory;
- aktivní/pasivní občanská společnost, rozvinuté dobrovolnictví (vč. zapojení seniorů);
- přítomnost/absence rozvojového dokumentu v oblasti kultury;
- přítomnost tradiční lidové kultury v místě / navazování na přerušenu tradici / vznik nových tradic.

Jednotlivým faktorům se samostatně věnují podkapitoly této části.

Velikostní typologie sídel – do jaké kategorie patřím?

Jak bylo v Úvodu řečeno, metodika pracuje se čtyřmi velikostními kategoriemi obcí, jež charakterizují čtyři základní typy sídel v Česku: 1) do 2 999 obyvatel; 2) do 14 999 obyvatel; 3) do 49 999 obyvatel; 4) nad 50 000 obyvatel (příčemž metodika cílí primárně na první tři velikostní skupiny). Mechanické rozdělení do celkem čtyř velikostních kategorií je samozřejmě nutné chápat v kontextu plynulého vývoje velikosti sídel. Jedná se tedy o typové charakteristiky a je pochopitelné, že na pomezí kategorií budou vždy existovat přechodné typy. Podrobnější, a tedy přesnější řešení není pro potřeby konstrukce metodiky nutné a při uplatnění kategorie v konkrétním území je vždy třeba přihlídnout k místním podmínkám a charakteru daného sídla a jeho roli v systému osídlení (viz také kapitola B.3 Kulturní typologie území Česka: potenciál a rizika).

Pochopitelně i v rámci zvolených kategorií přirozeně existují odlišné předpoklady a potenciál rozvoje kulturních a společenských aktivit. Podmínky pro rozvoj a podporu kulturního života v malé venkovské obci s méně než 200 obyvateli se budou diametrálně lišit od možností a forem podpory v obci s 2 500 obyvateli, a to nejen rozsahem možné finanční podpory, pomocí s vytvářením nebo zajištěním materiálního a technického zázemí pro činnost nebo mírou aktivity představitelů obce. Přesto považujeme za nutné od sebe odlišovat v přístupech k podpoře kulturního a společenského života stanovené kategorie sídel.

Kromě základního kvantitativního vymezení odlišných typů prostřednictvím počtu obyvatel lze jako orientační označení a rozdělení typu považovat i jejich níže uvedené slovní charakteristiky.

Ve **venkovských sídlech** (do 2 999 obyvatel) předpokládáme osobní znalost, pravidelné setkávání a množství neformálních kontaktů mezi lokálními lídry navzájem a stejně tak i mezi lídry a občany. Velmi stručně lze tento typ interakce pojmenovat zkratkou „všichni se znají a vidí si až do kuchyně“.

V **malých městech** (3 000–14 999 obyvatel) předpokládáme především osobní znalost, zkušenost a kontakty mezi lokálními lídry a pouze v omezené míře jejich intenzivní kontakty a vazby s aktivní veřejností. Obdobně pro tuto kategorii lze použít zkratku „všichni lídři se znají a všichni znají lídři“.

V kategorii **větší město** (15 000–49 999 obyvatel) předpokládáme již pouze sociální kontakty mezi některými lídry a jejich omezenou známost v širším prostředí aktivní veřejnosti. Pro města lze užít zkratkovitého označení „někteří lídři se znají“.

V **regionálních a metropolitních jádrech** (nad 50 000 obyvatel) již neexistují sociální sítě, které by pokrývaly celé spektrum lokálních lídrů a aktérů, ale tyto sítě jsou vytvářeny na bázi profesní, zájmové nebo dalších parametrů a všichni lokální aktéři se spolu aktivně nestýkají. Aktivní veřejnost zná pouze některé mediálně zdatnější lídři, a to především zprostředkovaně právě prostřednictvím médií. I ve skupině největších regionálních center lze sociální sítě pojmenovat jako „někteří lídři se znají“.

1. Obec a její nástroje podpory kultury a participace seniorů

1.1 Komunikace s občany, participace na veřejném životě obce

Proč je komunikace mezi občany a samosprávou důležitá?

Jaké komunikační kanály k ní můžeme využívat?

Jakými způsoby můžeme vzájemně sdílet informace?

Jak získávat zpětnou vazbu?

Proč je komunikace mezi občany a samosprávou důležitá?

Kvalitně zajištěná komunikace mezi místní samosprávou a občany je důležitá nejen pro kulturní participaci občanů a mezigenerační přenos kulturních hodnot, ale také pro celkovou spokojenost obyvatel s životem v obci. Kromě toho, že zvyšuje informovanost občanů, posiluje i jejich vztah k místu, kde žijí, a zvyšuje jejich podíl na fungování obce a na rozhodování o veřejných věcech, a to i v případě seniorů v rámci oblasti kulturního a společenského života. I přesto, že se podpora komunikace může jevit jako náročná, je výhodná v tom, že občané přinášejí nové podněty a nápady a není nutné, aby zástupci samosprávy museli vše vymýšlet sami.

Nejedná se „jen“ o zajištění toho, aby se co nejvíce potřebných informací dostalo skrze různé kanály k co nejvyššímu počtu občanů. Podstatné je i to, aby byla co nejvíce usnadněna cesta od občanů směrem k samosprávě a aby mohli občané různými cestami předat své podněty, případně to, co je trápí. Tato komunikace by ideálně měla být obousměrná.

Jak komunikovat?

V rámci komunikace samosprávy s občany je podstatné, aby do ní bylo zapojeno co nejvíce lidí. To znamená nutnost podnítit komunikaci s různými skupinami občanů, z nichž každá preferuje jiný styl komunikace a jiný komunikační kanál. Zejména u obcí větší velikosti je ideální mít podchyceno co nejvíce komunikačních způsobů, aby se informace dostaly ke všem občanům.

Doporučené komunikační kanály směrem k občanům

Co můžeme využívat, aby byli občané co nejvíce informováni?

- **Místní tiskoviny** – obecní zpravodaje – z výzkumu vyplynulo, že jsou často čteny seniory.
- **Místní televizní kanál** – pokud má město či obec možnost místního vysílání, je to skvělý nástroj, jak k občanům informace přinést; dále je možné ho využít k přenosu veřejných jednání zastupitelstva.
- **Internet** – kromě internetových stránek obce je užitečné také aktivně využívat sociální sítě (Facebook, Instagram), jelikož i podle výpovědí informantů jsou stále populárnější, případně internetové přenosy (např. veřejná zasedání, prezentace projektů); je však třeba mít na zřeteli, že zejm. starší generace seniorů těchto komunikačních kanálů tolik nevyužívá.
- **E-maily** – kromě internetových stránek se vyplatí používat i newslettery o připravovaných akcích a upozorňování na ně.
- **Letáky** do schránek a **plakáty na vývěskách** a dalších veřejných místech – lidé se díky nim mohou přirozeně dostat k informacím, které původně nehledali.
- **Pozvání** na další akce či aktivity v **rámcí probíhající akce** – přiláká občany, kteří se kulturní akce účastní; pozvání je tak osobnější a může ho zaregistrovat velký počet lidí.
- **Osobní pozvání** – je sice časově náročnější, ale funguje zejména u seniorů, kterým ukazuje, že jejich účast je vítána; může se jednat o pozvání individuální i kolektivní (např. při návštěvě spolku seniorů).
- **Neformální pozvání** – např. při náhodném setkání, je dobré využívat všechny možnosti, které se naskytanou.
- **Místní rozhlas** – zejména obyvatelé venkovských sídel a malých měst jsou na něj zvyklí a informace se skrze něj často dostanou k lidem, kteří se po nich neshánějí.

Ideální je používat co nejvíce možných komunikačních kanálů, aby každý občan mohl dostat takovou informaci, jakou preferuje a která ho k participaci na kulturních aktivitách přivede. Jak se o takovou kombinaci kanálů snaží, nám v rozhovoru popsala zaměstnankyně kulturního střediska z většího města (22 000 obyv.): „Myslím si, že (...) tady zase je dobrá ta sociální síť (směje se), nebo zase ten facebook. Občas nám píšou e-maily, co by si přáli, takže na to je ten internet opravdu skvělý. Často to funguje i tak, jakože třeba na těch akcích, které děláme, někteří lidé neváhají a oni nás (...), osloví s tím, že viděli něco úžasného, jestli by bylo možné to tady udělat, nebo ten požadavek dají třeba nějakým způsobem na město. Tak potom máme zase z města, (...) jakože někdo projevil přání, abysme tohle udělali, tak se snažíme, my jsme (...) za to vděční, jakože když nám takhle někdo něco řekne, doporučí, tak se pak snažíme to udělat. Vyjít jim vstříc. Taky nám to rozšíří obzory.“

Rozcestník: služby, informace, aktivity

Příbor (8 500 obyv., Moravskoslezský kraj)

Příbor je „Město přátelské rodině“, což se odráží i na způsobu komunikace s občany: na webových stránkách <https://rodina.pribor.eu/> je společný uživatelsky velmi přátelský rozcestník pro různé životní situace: Rodičovství / Manželství / Rodiny se ZP / Krize nejen v rodině / Ztráta blízkého člověka či Dokumenty prorodinné politiky atd. Významnou kapitolu tvoří právě Senioři, ovdovění, invalidita, kde jsou pohromadě všechny informace k těmto životním situacím pro seniory i jejich blízké: Kluby seniorů, Péče o seniora, Odchod do starobního důchodu, Dávky důchodového pojištění, Slevy pro seniory, Jak na internet či On-line hry nejen pro seniory. Na těchto stránkách se dozvíme i o činnosti velmi aktivního Klubu

Doporučené způsoby vzájemného sdílení informací

Na rozdíl od předchozích informačních kanálů, jejichž účelem je předat informace od samosprávy k občanům, následující výčet představuje metody a způsoby, jak umožnit, aby byly informace vzájemně sdíleny. Slouží tedy k tomu, aby spolu samospráva s občany mohla lépe komunikovat a byla umožněna vzájemná diskuse či přenesení postřehů občanů k zástupcům obce.

- **Kulaté stoly, fóra a workshopy⁵**

- Jde o určitá „pracovní“ setkání s občany a zástupci obce, kde se společně věnují oblastem, kterými je podle nich třeba se zabývat.
- Mohou být využívány i ke zjišťování toho, co občany trápí a jakým oblastem je třeba se v obci věnovat.
- V současnosti lze najít dostupné návody, jak kulaté stoly pořádat, případně je možné pozvat k jejich uspořádání odborníky, kteří se jim věnují.⁶

K tomu, jak je možné touto formou vzájemně sdílet informace a jak tento proces probíhá, se při terénním výzkumu vyjádřila účastnice kulturní akce z Prachatic: „Jednou za rok se koná (...) Fórum zdravého města, kdy občani mají možnost, tam jsou jakoby různé oblasti, jedna z těch oblastí je i kultura a volný čas (...) si říct, co by chtěli zlepšit, co je vlastně v tomhle městě, v týchle oblasti trápí. Pak je takový jako hlasování, tak nějakým způsobem, vyberou tu oblast, (...) kde jsou témata, který mají nejvíc bodů, pak zase běží ještě ověřovací anketa na internetu.“

- **Rady seniorů**

- Jsou nepolitická seskupení, která jsou tvořena zástupci seniorů a organizací, které s nimi pracují či o ně pečují, a fungují jako oficiální poradní orgány města.
- Zabývají se záležitostmi, které trápí seniory v dané obci či městě a jejich vedení o nich nemusí mít přehled.
- Setkání rady jsou pravidelná, případně dle potřeby, a bývá z nich pořizován zápis – ten je pak poskytnut představitelům obce, aby se danými problémy mohli zabývat.
- Často organizují i kulturní akce a přednášky či besedy pro seniory.

- **Besedy s určitými skupinami občanů**

- Z výzkumu vyplynulo, že je užitečné, aby zástupci obcí pořádali besedy se svými občany, případně s určitými skupinami občanů.
- Besedy nemusí být věnovány jednomu tématu, mohou obecně seznamovat občany s tím, co se na úrovni vedení obce děje.
- Jsou užitečnější než psané informace, jelikož se lidé mohou doptat, co je zajímavá, a vyjavit své názory a postřehy.

⁵ Také viz kapitola C.1.2 Strategické dokumenty, koncepce a vize.

⁶ Mnoho volně přístupných tipů a návodů lze najít na internetových stránkách Národní sítě zdravých měst: <https://www.zdravamesta.cz/>.

- Tyto typy setkání preferují často právě senioři, kteří jsou rádi, že je někdo přijde informovat a zajímá se o jejich názory; v případě obtížnější dostupnosti stojí za zvážení svoz seniorů na dané místo.
- **Setkávání se zástupci různých skupin a spolků**
 - Tento typ sdílení informací je ideální proto, že se může zúčastnit méně lidí, kteří ovšem mají informace od širší skupiny občanů, které na setkání prezentují (např. Klub seniorů vyše předsedu),
 - Zástupci spolků mohou jejich prostřednictvím předávat názory širší skupiny lidí, kteří se tohoto setkání přímo neúčastní.

Tento způsob komunikace popsala ve výzkumném rozhovoru předsedkyně seniorského spolku z malého města (8 500 obyv.): „S tou paní vedoucí kulturního odboru (...) někdy spolu tak osobě jenom jako konzultujeme, co zase tady děvčata třeba by chtěly, nebo se tady o něčem pobavíme v klubu, takže jí to tlumočím, a pak záleží prostě na zase jejich možnostech, (...) nebo přímo oni se zeptali, co byste to rádi, jak byste si to představovali konkrétně.“

- **Neformální setkávání**
 - Je přínosné, když jsou zástupci samosprávy otevřeni komunikaci s občany i ve svém volném čase a když občané mají možnost obrátit se na ně i při náhodných setkáních či přímo na kulturních akcích.
 - Zejména ve venkovských sídlech a malých městech jsou neformální setkání nepostradatelná a poskytují informace, které by jinak byly nedostupné

Jak ilustruje následující citace z rozhovoru s informantem z malého města (5 000 obyv.), neformální setkávání ukazují i zájem zástupců samosprávy o problémy občanů, na které si udělají čas: „Myslím si, že celkem jak pan starosta, tak i pan místostarosta, že si čas najde. Tomuhle věnují hodně pozornosti. Pan starosta koná taková setkávání dobrovolná jako, tady v kavárně. (...) ‘Na kávu se starostou’ a tam můžou lidi přijít a prostě s ním otevřeně mluvit. Nejenom tedy na těch zasedáních. On se teda jako účastní všeho, co může, že jo. Na všech těch kulturních akcích je to vidět.“

Obdobně jako u informačních kanálů je ideální využívat všechny možnosti sdílení informací, aby došlo k zapojení co nejvíce občanů, z nichž každému může být bližší jiná forma komunikace.

Získávání zpětné vazby

Zpětná vazba je velice důležitá pro další rozvoj našich aktivit. Občané díky ní mohou sdělit, co se jim ne/líbilo, a často mohou poskytnout inspirativní návrhy na zlepšení. Na základě zpětné vazby tedy můžeme nadále rozvíjet to, s čím jsou občané spokojeni, a něco se na základě jejich postřehů naopak snažit vylepšit.

Je několik způsobů, jak lze zpětnou vazbu získávat; záleží na našich možnostech a aktuální situaci. Můžeme využít:

- **Ankety a anketní lístky**
 - + Nejsou náročné na přípravu.
 - + Je možné je využít přímo na dané kulturní akci, případně ihned po jejím skončení.
 - + Jejich vyhodnocování je snadné – výsledky jsou rychle dosažitelné.
 - + Respondenti mohou odpovědět on-line.

- Můžeme se zeptat pouze na omezené množství otázek (jednu nebo dvě).
- Tím pádem zjistíme méně než u dalších způsobů.

Pořádání anket může ilustrovat aktivitu města, jak mj. v rozhovoru zmínila občanka z většího města (19 000 obyv.): „Město občas udělá i takovou anketu, třeba co by lidi, jak si myslí, co by se mělo zlepšit na tom poli působnosti (...). Takže bych řekla, že město do toho vstupuje i jako dost aktivně.“

- **Dotazníky**

- + Můžeme se zeptat na mnohem více otázek než v případě ankety.
 - + Jejich prostřednictvím toho můžeme zjistit mnohem více než v rámci ankety – poskytují nám ještě víc informací.
 - + Se zjištěnými informacemi lze pracovat kreativněji než v případě anket.
 - + I pokud je možné vyplnit dotazník on-line, je důležité mít též možnost donést jej osobně na kontaktní místo (zejm. kvůli některým počítačově méně gramotným seniorům).
 - + Získáme názory od reprezentativního vzorku populace – i když se tento typ zpětné vazby zdá být náročný na provedení, poskytne nám objektivní, ucelené informace, nikoli názor určité skupiny lidí.
- Na přípravu jsou složitější než ankety.
 - Pro respondenty jsou náročnější – možná je nebudou chtít vyplňovat přímo na kulturní akci (je potřeba se při vyplňování soustředit, zabere to čas).
 - Oproti anketám trvá jejich vyhodnocení déle – výsledky jsou tedy dostupné později.
 - Jsou náročnější také finančně.

Využití dotazníků pro získání preferencí občanů zmínil účastník kulturní akce žijící na malém městě (6 000 obyv.), který odpovídal na otázku, zda mají občané v daném městě dostatek možností vyjádřit své názory. Z jeho odpovědi je zřejmé, že dotazníková forma pro něj znamená ideální spolupráci mezi občany a městem: „No teďko ano, protože teď vlastně obec měla dotazník, kde ty lidi psali, co by chtěli (...). Takže z toho se (...) vyvodilo, jak asi by ten kulturák měl vypadat, co by tam asi mělo být. Takže tentokrát opravdu jakoby ta spolupráce byla výborná, jo (...).“

- **Výzkumné rozhovory**

- + Jejich prostřednictvím je možné získat více podrobných a unikátních informací.
 - + Oproti předchozím metodám má dotazovaný možnost nám sám říct, co si myslí, a blíže to popsat.
- Jedná se o časově (a mnohdy i finančně) náročnou metodu – jak pro dotazovaného, tak pro dotazujícího.
 - Vyžadují, aby je prováděl někdo, kdo s touto metodou už má zkušenosti.
 - Tazatel a dotazovaný se musí vzájemně sejít (ideálně osobně, případně on-line).
 - Jejich vyhodnocování je časově velmi náročné – výsledky jsou dostupné za delší dobu (záleží na tom, kolika lidí se dotazujeme).

- **Skupinové rozhovory (ohniskové skupiny = focus groups, dotazování více lidí pohromadě)**

- + Kromě toho, že jejich prostřednictvím lze získat informace jako skrze rozhovory, poskytují i vzájemnou interakci účastníků, která může přinést nové poznatky.

- Vyžadují dobrou přípravu a jsou náročné na moderátora, který se kromě tématu musí soustředit na to, aby všichni dostali stejný prostor.
- Diskutující se mohou před ostatními ostýchat a nemusí říct upřímně vše, co potřebujeme vědět.
- Obdobně jako rozhovory jsou náročné na vyhodnocení – výsledky jsou dostupné za delší dobu

- **Neformální setkání**

- + Jsou zdrojem autentických, upřímných informací.
- + Jsou vhodné jako doplnění ke strukturovanějším způsobům získávání zpětné vazby.
- + Nevyžadují velkou přípravu.

- Výsledkem budou informace od omezeného okruhu lidí (aby k takovému setkání došlo, musí se ten, kdo informace shání, a ten, kdo je poskytuje, vzájemně znát a důvěřovat si).

- **Korespondence** – psané vzkazy od občanů (důležité je neopomenout zpětnou reakci!)

- + Může probíhat distančně – lidé mohou napsat vzkaz do schránky, e-mail, zprávu skrze sociální sítě apod.
- + Pro respondenta nemusí být časově náročná – napíše, kdy se mu to hodí.
- + Často může probíhat přirozeně – občané by sami napsali, protože jsou na to zvyklí.
- + Pro přípravu není třeba dělat takřka nic – jen občany vyzvat, ať své postřehy napíší.

- Může se stát, že nezjistíme, co nás zajímá – lidé píšou to, co sami považují za důležité.

- Je složité získat relevantní závěry – vzkazy lidí nemusejí být vzájemně srovnatelné.

Čím je město nebo obec větší, tím k většímu počtu občanů je žádoucí informace dostat. Je tedy nutné využít co nejvíce kanálů kvůli různým preferencím jednotlivých skupin občanů. U větších obcí či měst je zároveň složitější informaci k jednotlivým lidem dostat. To může usnadnit informování zástupců spolků, jehož prostřednictvím se přirozeně dostanou k dalším občanům.

Neformální komunikace má význam především ve venkovských sídlech a malých městech, jelikož má možnost zasáhnout větší podíl obyvatel daného místa. Je tedy žádoucí ji podporovat a usnadňovat ji, zejména neformálními setkáními zástupců samosprávy s občany, která se mohou spontánně uskutečňovat na různých místech.

I přesto, že výzkumy názorů občanů mají větší význam ve městech s vyšším počtem obyvatel, mohou být velice prospěšné i v menších obcích. Mohou totiž poskytnout informace jiného charakteru než neformální setkávání a zpětná vazba. Zároveň zahrnou více různých skupin občanů a tím pádem umožní zastoupení jejich názoru. Pro větší města jsou výzkumy velice žádoucí, jelikož umožní získat názory, jež je možné vztahovat k celé místní populaci. Je však nutné myslet na to, že výběr účastníků výzkumu a jeho samotné provedení je poměrně náročné a rovněž nákladné.

Komunikace o dotačních programech

Specifickým typem informování a komunikace, který byl v rámci terénního šetření často zmiňován, je informování ohledně dotačních programů. Týká se především informování zástupců spolků, které tyto údaje ke svému fungování potřebují, ze strany samosprávy, která má k daným informacím přirozeně nejbližší.

Kromě dostatku přehledných informací na internetu jsou v tomto ohledu velice užitečná osobní setkání (ať už neformální, formou seminářů, workshopů či prezentací), aby účastníci měli možnost klást dotazy a vzájemně sdílet své zkušenosti.

Informanti rovněž zmiňovali, že kromě toho, že mají informace o dotačních výzvách vyvěšeny, informují před uzávěrkou přímo zástupce spolků, aby výzvu stihli včas podat. V případech mnoha obcí a jejich zaměstnanců se však nejedná „jen“ o informování o vlastní podpoře a dotačních programech, ale rovněž o poskytování informací o dalších grantech a výzvách, ze kterých je možné na činnost či aktivity získat podporu. Terénní část výzkumu pak ukázala, že není ani málo těch, kteří představitelům spolků s vyplňováním žádostí prakticky pomáhají.

Je jasné, že řada obcí nemá kapacity a možnosti takovou péči ohledně finanční podpory spolkům poskytovat. Pokud to ale jde, je to často vítaná pomoc.

1.2 Strategické dokumenty, koncepce a vize

Proč je dobré vytvářet strategické dokumenty?

Jak strategické dokumenty vytvářet? Koho do procesu jejich tvorby zahrnout?

Co do dokumentů zahrnout z hlediska kulturní participace seniorů a mezigeneračního přenosu?

Jak s vytvořenou strategií naložit dál?

O strategických dokumentech obecně

Různé druhy strategických dokumentů vytyčují určitou vizi toho, kam chce obec v budoucnu směřovat, jakých cílů by její představitelé chtěli dosáhnout. Strategie a koncepce ukazují, co představitelé samosprávy vnímají jako priority, jak o životě v obci přemýšlejí a jakým směrem by ho rádi posunuli. V těchto dokumentech se tedy mísí plány na nápravu toho, co příliš nefunguje, návrhy rozvoje a podpory toho, co funguje, a předvídání budoucího vývoje v obci a možných rizik, se kterými se bude muset v určitém časovém horizontu potýkat.

V oblasti kulturní participace seniorů a mezigeneračního přenosu strategické dokumenty ukazují, jak zástupci samosprávy pohlízejí na kulturní život v obci a jakými způsoby ho chtějí rozvíjet. Také se v nich projevuje, jak vnímají seniory a jakým způsobem je chtějí do kulturního a společenského života v obci zapojit – zda jim poskytovat speciální pozornost a péči jakožto ohrožené skupině, nebo je v co nejvyšší míře začlenit do místní komunity.

Tvorba dokumentu, který bude následně využitelný a bude sloužit jako vodítko v další činnosti samosprávy, však nemusí ležet jen na samosprávě samotné. Naopak, existuje mnoho cest, jak do tohoto procesu zapojit občany a využít jejich podněty. Samotný proces spolupráce na strategickém dokumentu pak přináší kvalitnější dialog mezi zainteresovanými aktéry a jejich skupinami. I přesto, že práce na strategickém dokumentu může vypadat složitě, rozhovory s místními aktéry ukazují, že energie vložená do kvalitně vypracované koncepce se vrátí. Aktéři zároveň uváděli i to, že pokud se někdo vytváření strategií a koncepcí naučí, může to pro něj být i zábava.

Proč je dobré tvořit a mít strategický dokument?

I přesto, že vytvořit využitelný strategický dokument může být náročné a řada aktivit v kulturní oblasti může vznikat spontánně, z rozhovorů s aktéry vyplynulo, že z určitých důvodů je vhodné strategický dokument mít. Mnohdy je to dokonce nutné, zejména pro získání dotační podpory z různých zdrojů (např. Evropských strukturálních fondů). V případě venkovských sídel a malých měst by měla být danému tématu věnována samostatná kapitola, u větších měst je pak vhodné mít pro oblast kultury, resp. témat začleňování seniorů a mezigeneračního dialogu, zvláštní dokument.

1. Je snazší získat dotaci na to, co je uvedeno ve strategickém dokumentu

Pro získání dotací je vhodné, aby projekt, pro který žádáme o podporu, byl uvedený ve strategickém dokumentu obce, mnohdy je to dokonce nutné. Aktéři v rozhovorech rovněž uváděli, že díky strategickému dokumentu je vyplňování žádostí o dotace snazší, jelikož poskytne vodítko k tomu, co do žádosti napsat.

2. Je snazší určit, co je pro obec prioritou

Strategické dokumenty mohou posloužit jako určitá vodítka, která pomáhají při rozhodování v konkrétních situacích – zda danou věc řešit, či se soustředit na něco jiného – zejména pokud se objeví něco neočekávaného, na co je třeba aktuálně reagovat. Ukazuje se, že obce, které se kulturnímu zapojení seniorů (případně všech generací občanů) a mezigeneračně zaměřeným kulturním aktivitám ve svých dokumentech věnují, se jimi automaticky zabývají i v praxi a při plánování kulturního kalendáře na ně automaticky myslí.

3. Je snazší rozdělovat veřejnou podporu

U jednotlivých projektů je díky existenci strategického dokumentu snazší určit, jestli přispívají k naplnění určitých cílů, které si představitelé obce vytkli. Tím pádem je jednodušší rozhodnout, zda si akce či aktivity zaslouží veřejnou podporu. Naopak, pokud strategický dokument neexistuje, je snazší přerozdělování podpory napadnout a ti, kdo ji nezískali, mohou být oprávněně nespokojeni.

4. Přináší to možnost k síťování aktérů

Tvorba strategického dokumentu je skvělou příležitostí k propojení zainteresovaných aktérů a k vytvoření platformy pro jejich možnou budoucí spolupráci. Mohou tak vzniknout nová partnerství a případné nové projekty a kulturní aktivity.

5. Zajištění kontinuity

Vytvoření strategického dokumentu a zajištění participace co největšího počtu aktérů při jeho vzniku přispěje k tomu, aby mohl fungovat dlouhodobě, a to i po změně politické reprezentace.

6. Ujasnění směřování obce a posílení sounáležitosti

Při tvorbě dokumentu si v rámci vzájemných diskusí zapojení aktéři ujasní, kam chtějí obec posunout a co by pro to měli udělat. Pokud dojde ke sdílení těchto vizí, dojde k posílení sounáležitosti aktérů a jejich spojení v rámci společného cíle. Zároveň tyto schůzky či workshopy mohou přinést přemýšlení o něčem, co se dříve neřešilo.

7. Využití potenciálu obce a místních občanů

Tvorba a následné využití strategického dokumentu umožní lépe využít potenciál města či obce a také lidí, kteří zde žijí. Tvorba strategie umožní odhalit silná místa dané obce, které můžeme prostřednictvím dokumentu pak dále rozvíjet.

Jak tvořit strategické dokumenty?

V tomto oddílu metodiky jsou shrnuty tipy, které je pro vznik využitelného strategického dokumentu vhodné využít.⁷

1. Do procesu tvorby je žádoucí zahrnout co nejvíce různých aktérů a dát prostor občanům, aby se do procesu mohli zapojit

Zapojení do rozhodovacího procesu prohlubuje vztah občanů k obci, kde žijí, a posiluje jejich zodpovědnost za to, jak vypadá (nejen) kulturní život a zapojení seniorů do kulturních aktivit v daném místě. Kromě toho umožní propojit různé aktéry (aktivní občany, zvláště pak aktivní seniory, zástupce spolků, reprezentanty samosprávy) a vytvořit platformu pro budoucí spolupráci. Zapojení opozičních zastupitelů pak umožní zajistit kontinuitu aktivit a věnovat se dlouhodobým projektům. I když se zapojováním různých aktérů může proces vzniku dokumentu zdánlivě komplikovat, může stejně tak přinést nové nápady a podněty, které má samospráva k dispozici k dalšímu využití. Zároveň samotný proces vzniku umožní sledovat, jaké jsou postoje zainteresovaných aktérů a možnosti jejich vzájemné spolupráce. Přesto, že rozhodování v úzkém kruhu se může zdát v dané chvíli jednodušší a efektivnější, doporučujeme do tohoto procesu co nejvíce relevantních aktérů zapojit, případně využít v této oblasti pomoc odborníků.⁸

Možnosti, jakými lze občany do rozhodování zapojit

● Pořádat kulaté stoly a workshopy v rámci komunitního plánování

Pokud budeme hledat informace o komunitním plánování, zjistíme, že v českém kontextu je zpravidla využíváno v sociálních službách. Není však důvod ho nevyužít i při plánování kulturního života a zapojení seniorů do něj. K tomu si můžeme uvědomit, že v problematice kulturního zapojení seniorů k sobě mají sociální a kulturní oblast velice blízko.

Při komunitním plánování bývají využívány kulaté stoly a workshopy – tedy nástroje, které umožňují vzájemnou rovnoprávnou diskusi a kooperaci různých aktérů. Ideální je workshopy nebo kulatými stoly s různými zástupci veřejnosti celý proces tvorby dokumentu začít. Pomohou rozkrýt problémy, které občany pálí a kterým by se zástupci obce podle veřejnosti měli věnovat, a to zejména v oblasti kultury a jejího plánování, na kterou často nezbyvá prostor. Zároveň poskytne zpětnou vazbu k opatřením, která v obci doposud fungují, a možná i využitelné nápady na jejich zlepšení.

Takto nám možnost zapojení občanů do rozhodování prostřednictvím komunitního plánování popsala seniorka z většího města (24 000 obyv.): „Oni se pořádají tzv. kulaté stoly nad problémy města, (...) několikrát ročně a právě v tom kulturáku. Anebo každý měsíc máme (...) komunitní plánování (...) a tam se právě shromáždí klub důchodců, domov důchodců, tady máme několik těch pečovatelských domů a všichni tihle zástupci z nemocnice, tyhle problémy se tam řeší vždycky.“

Při této metodě je žádoucí vyvážit zúčastněné skupiny obyvatel a snažit se dát prostor všem. Pokud existují obavy z toho, že by někdo mohl prosadit svůj názor na úkor ostatních, je možné využít v rámci kulatého stolu či workshopu mediátora. Měl by jím být odborník na participativní tvorbu strategií, který

⁷ Pro více informací ohledně fází a procesu vzniku strategických dokumentů viz Vojtíšková et al. 2015.

⁸ Výzkum ukázal, že využití nezainteresovaných, nestranných odborníků může být pro vznik strategie velice prospěšné. Nezávislý pozorovatel může lépe určit, jaké aktéry je třeba k procesu tvorby dokumentu přizvat, a lidé mu mohou více důvěřovat. Zároveň je pravděpodobné, že zvládne lépe vyhodnotit a sladit různé zájmy zapojených aktérů a předejít jejich vzájemným sporům (případně je řešit).

je nezaujatý a není z dané obce.⁹ Zároveň je nutné si uvědomit, že lidé jsou na své zapojení do participativních přístupů plánování připraveni v různé míře. Ne všichni jsou na tyto postupy zvyklí a zpočátku jim může dělat potíže o tématech a problémech hovořit. Proto je zapotřebí jim poskytnout co největší podporu a ukázat jim, že vzájemné sdílení postojů může být nejen užitečné, ale i příjemné.

Zaměstnanec pro seniory a komunitní rozvoj

Prachatice (11 200 obyv., Jihočeský kraj)

V rámci městského úřadu v Prachaticích působí zaměstnankyně, která se komunitnímu plánování věnuje, a to v různých oblastech. Kromě toho, že koordinuje celkový rozvoj komunitního plánování na úrovni ÚSC, spolupracuje také s nejrůznějšími spolky, které se věnují kulturní, společenské či sportovní činnosti. Věnuje se také konzultační a poradenské činnosti pro neziskové organizace a sdružení. K tomu koordinuje poradní orgány města (např. Rada seniorů) a zajišťuje jejich svolávání. Zároveň zajišťuje zpracovávání metodik ohledně poskytování podpory z rozpočtu města a komunikuje s jejich příjemci a žadateli, analyzuje možnosti získávání prostředků z dalších zdrojů (programy kraje, ministerstev a dalších subjektů, strukturální fondy a dotační programy EU). Působí také jako asistentka koordinátora Zdravého města.
<https://www.prachatice.eu>

Čím menší obce, tím lze předpokládat nižší množství aktérů, které je žádoucí do procesu tvorby zapojit. Vždy je ale potřeba si uvědomovat místní kontext

- Venkovská sídla a některá malá města, kde se lidé vzájemně znají, mohou fungovat na principu komunity, která seniory začleňuje. Není tedy nutné je uměle vyčleňovat zvlášť. Čím větší obec či město je, tím je však zajištění komunitního fungování složitější.
- U venkovských sídel a malých měst lze rovněž předpokládat větší přehled samosprávy o seniorech, se kterými mají bližší kontakt. Lze tedy snáze určit, kdo co preferuje či potřebuje, ovšem vždy záleží na daném kontextu.
- **Veřejně prezentovat vznikající dokument**

Prezentování dokumentu před jeho dokončením umožňuje zhodnotit, jak se do něj podařilo zařadit návrhy a doporučení z kulatého stolu a zda v dokumentu nic podstatného nechybí.

Veřejné prezentace jako doklad fungující komunikace mezi samosprávou a občany zmínil informant z malého města (3 000 obyv.): „Když se třeba řeší nějaký důležitý věc (...), tak se dělají veřejné prezentace, kam můžou lidi přijít, a myslím si, že můžou i ty své podněty dávat na úřad, že jako ta komunikace funguje.“

- **Poskytnout možnost připomínkovat vytvořený dokument**

Poskytuje možnost dalším (nezaujatým) aktérům komentovat dokument v jeho celistvosti a poskytnout další náměty na úpravy a doplnění toho, co v něm chybí.

- **Prezentovat veřejnosti další záměry**

Prezentovat další záměry je vhodné průběžně po vzniku dokumentu, v době, kdy se jím samospráva řídí. V rámci prezentací je možné upřesňovat občanům dílčí kroky a jejich časový horizont a ukazovat jim, jak se s dokumentem pracuje, že nevznikl zbytečně, a že jejich podíl na tvorbě dokumentu je přínosný.

2. Nestydět se využít pomoc při tvorbě dokumentu

Je ideální, aby dokument tvořil přímo někdo z daného místa, kdo nejlépe zná kontext. Tvorba dokumentu ovšem může být náročná jak organizačně, tak časově, a ne každý na ni může mít kapacitu. Není tedy nutné se vyhýbat tomu, aby s tvorbou strategického dokumentu pomohli lidé a organizace, kteří s ní mají zkušenosti a kteří dokážou prostřednictvím zapojení místních aktérů situaci v obci zmapovat a v dokumentu s ní pracovat. Jak už bylo uvedeno, z důvodu objektivitě někdy může být odstup

⁹Více o komunitním plánování a jeho prospěšnosti naleznete v metodickém listu Institutu komunitního rozvoje: http://www.ikor.cz/vzdelavani-ver-sprava/doc/Komunitni_planovani_ML.pdf.

nezainteresovaného odborníka i prospěšný – může si všimnout toho, co lidé s každodenními zkušenostmi s místní situací nevnímali.

3. Nebát se inspirace od ostatních

Strategické dokumenty má k dispozici řada obcí a dalších institucí, např. ministerstva, a to většinou dostupné v on-line verzi, je tedy možné se inspirovat u nich. Případně je možné, že podobný problém řešila některá z obcí v okolí, která v dokumentu může pracovat s podobným kontextem.

Co do dokumentu zahrnout z hlediska kulturní participace seniorů a mezigeneračního přenosu?

Jak jsme již zmínili výše, strategické dokumenty ukazují, co místní samospráva vnímá jako prioritní a jak pohlíží na danou problematiku a skupiny obyvatel, kterých se týká. I proto je dobré mít některé body a plány v dokumentech explicitně zmíněny – pak bude jasné, že se jimi samospráva hodlá zabývat, že si je vědoma problémů v dané oblasti a že chce usilovat o jejich řešení. Proto je dobré:

1. **Mít strategický dokument zaměřený na rozvoj obce v oblasti kultury** (u venkovských sídel a malých měst mít alespoň samostatnou kapitolu v rámci hlavního strategického dokumentu).
2. **Soustředit se v něm na kulturní participaci seniorů.**
3. **Zmínit v něm kulturní akce a aktivity, které jsou vícegenerační a umožňují tak vzájemné setkávání lidí z různých generací a přenos kulturních hodnot mezi nimi.**

(TIP) Podporujte rodinné akce, případně akce původně zaměřené na děti.

Často se jich účastní i senioři (coby rodinní příslušníci) a dochází tak k prolínání různých generací, oproti akcím a aktivitám cíleným přímo na seniory, které ostatní věkové skupiny lidí nelákají. Zároveň je však prospěšné pořádat i aktivity zaměřené zejména na seniory a k (aktivní) participaci v rámci kultury je celkově podněcovat.

(TIP) Podporujte oblíbené tradiční akce.

Případně akce s využitím folklorních tradic. Je tedy žádoucí je ve strategii zmínit a snažit se je co nejvíce podporovat. (Více o tradičních aktivitách viz kapitola C.2.2 Tradice.)

4. **Mít ve strategickém dokumentu zakotvena pravidla veřejné podpory kultury (s ohledem na podporu kulturní participace seniorů a mezigeneračního dialogu).** (Více o veřejné podpoře viz kapitola C.1.3 Veřejná podpora.)
5. **Kromě dlouhodobé koncepce mít i krátkodobější plány – akční plány, plány kulturních akcí na daný rok.**

I ty by měly ideálně vznikat ve spolupráci různých zainteresovaných aktérů (zástupců samosprávy, spolků, aktivních občanů atd.), aby akce a aktivity měly úspěch, vzájemně si nekonkurovaly a aktéři spolu mohli sdílet své nápady.

K tomu je nutné řešit i následky událostí, které se nedaly předvídat a které tudíž v plánech být nemohou. Například pokud z nějakého důvodu přestane fungovat místo, kde se scházeli občané (zkrachuje kavárna), je nutné najít za něj náhradu.

Jak s vytvořenou strategií naložit dál?

Kromě toho, že je prospěšné se napsaného strategického dokumentu držet (proto byl vytvořen) při plánování kulturně-společenských aktivit, je žádoucí také v určitých časových intervalech vyhodnocovat jeho naplňování. Umožní nám to nejen stanovit si krátkodobější cíle, ale také si průběžně připomínat, čeho

jsme v dané oblasti chtěli dosáhnout a zda ke stanovenému cíli jednotlivé kroky směřují. K tomu můžeme sledovat případné proměny společenské situace a kontextu, se kterými jsme v době tvorby dokumentu nemuseli či nemohli počítat. Zároveň se při tom poučíme pro budoucí vytváření strategie na další časové období.

Program rozvoje i pro malou obec

Lípa (1 200 obyv., kraj Vysočina)

Příklad strategického dokumentu, u kterého je možné se inspirovat, může představovat *Program rozvoje obce Lípa 2014–2020*. Lípa je obec v kraji Vysočina, kde žije přibližně 1 200 obyvatel. Přestože se jedná o malou obec, zjistili její představitelé, že i zde se vyplatí vycházet z výzkumů toho, co si občané přejí, a jejich názory se při plánování dále inspirovat. Zároveň při tvorbě strategických dokumentů a dalším rozhodování využívají komunitní plánování. Jde o dokument postihující celkové směřování obce, část je však věnována i kulturním aktivitám a zapojení spolků do jejich organizování.

Dokument k nahlédnutí zde: <https://obeclipa.webnode.cz/>.

(TIP) Databáze strategií.

Další inspiraci ohledně strategických dokumentů a jejich tvorby můžete najít na internetových stránkách Databáze strategií, která představuje celostátní informační systém, kde lze najít koncepční a strategické dokumenty různé úrovně.¹⁰

1.3 Veřejná podpora

Jaké jsou formy veřejné podpory; jaké využívá vaše obec?

Jak podporuje vaše obec kulturní participaci seniorů a mezigenerační setkávání?

Jsou možnosti, jak by se to dalo ještě zlepšit?

Veřejná podpora představuje nejpřímější a nejvýraznější prostředek, jakým obec může autonomně v rámci platné legislativy¹¹ ovlivňovat oblast kultury, potažmo kulturní participaci seniorů a mezigenerační dialog. Jejimi jednotlivými nástroji umožňuje relativně přesné zaměření podpory na skutečně efektivní činnosti a aktivity v území a umožňuje lokálním a mikroregionálním aktérům zaměřit svoji aktivitu na činnosti, projekty a aktivity, které jsou jednak podstatné pro rozvoj regionu, ale jsou také v regionu nebo v obci očekávané a jsou místní komunitou jsou vnímány jako potřebné.

Veřejnou podporu dělíme podle způsobu financování z rozpočtu obce následovně (podrobněji viz dále):

- **Přímá** (finanční) – obec zřizuje příspěvkové organizace, svěřuje tuto oblast útvarům, které jsou bez právní subjektivity přímou součástí veřejné správy, poskytuje veřejné dotace;

¹⁰ Do databáze lze nahlédnout zde: <https://www.databaze-strategie.cz/>.

¹¹ Obec může ze svého rozpočtu formou dotace podpořit činnost jiných právnických nebo fyzických osob. Konkrétní podmínky poskytování dotace stanoví obec sama. Musí však při stanovování podmínek poskytnutí dotací a následném plnění těchto podmínek dodržovat požadavky relevantních právních předpisů, zejm. zákonů č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a změně některých zákonů a zákona č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů, v platném znění. Obec je zároveň vždy vázána povinností postupovat při použití veřejných prostředků s péčí řádného hospodáře. Možnost obce disponovat veřejnými finančními prostředky i vlastnit majetek a hospodařit podle vlastního rozpočtu je podřízená základnímu úkolu nebo cíli obce – pečovat o rozvoj svého území a naplňovat potřeby svých občanů viz zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, v platném znění.

- **Nepřímá** (nefinanční) – obec poskytuje zázemí a podmínky pro činnost spolků, pomáhá v oblasti propagace, např. zapůjčením techniky a prostor pro pořádání akcí pro veřejnost apod.

Prostřednictvím veřejné podpory mohou obce napomáhat rozvoji místního kulturně-společenského života buď v roli poskytovatele veřejné podpory, nebo v roli příjemce (od kraje či státních institucí a orgánů státní správy – ministerstev, resp. státních fondů apod.). Ačkoliv výše VP čerpané obcemi není bagatelní, tuto formu veřejné podpory nemohou samy nijak ovlivnit, neboť stojí zcela mimo jejich rozhodovací kompetenci a pravomoc. Naše metodika se proto věnuje zejména roli obce coby poskytovatele VP právě z důvodů možnosti bezprostředně nastavit její systém a tím i určovat její zacílení dle místních potřeb.

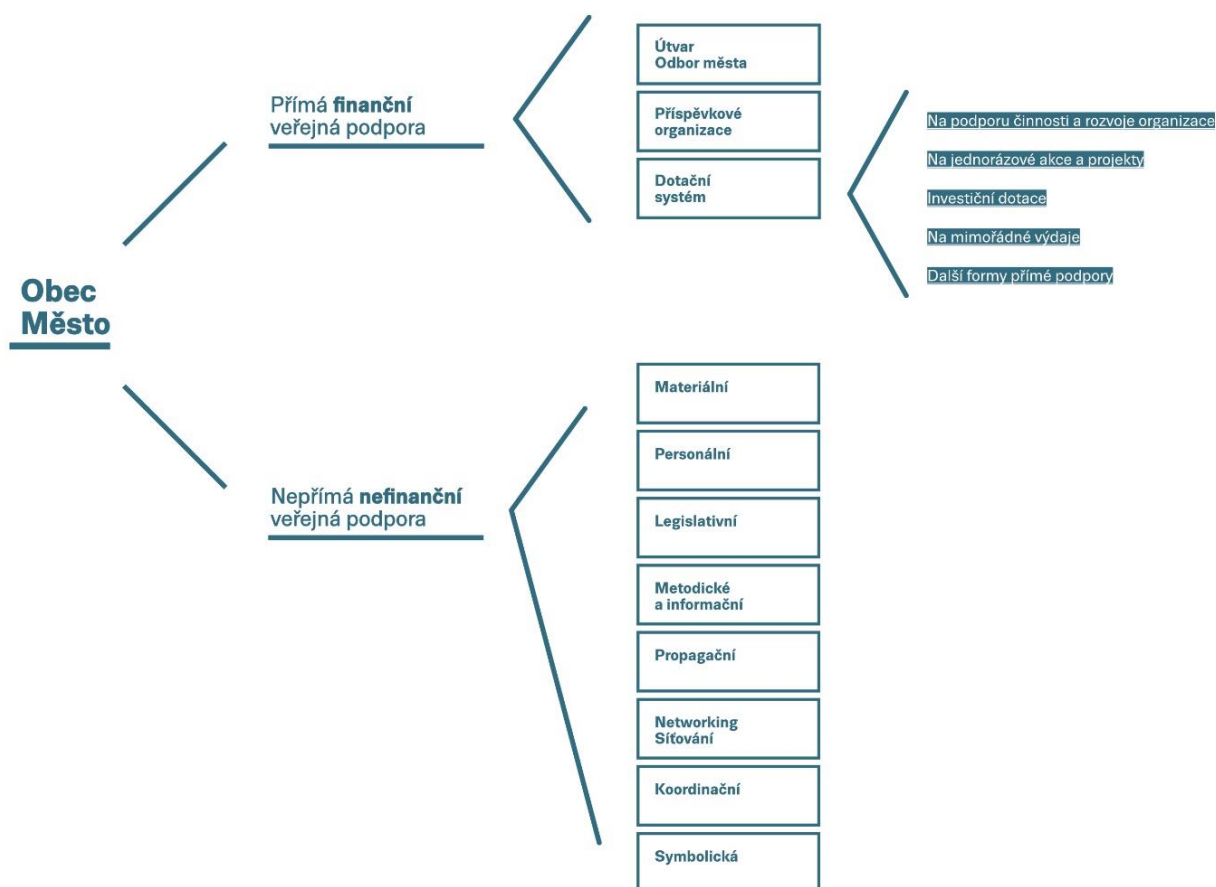
Obec jako poskytovatel veřejné podpory

Každá obec disponuje nástroji přímé i nepřímé podpory, které jí slouží k podpoře oblasti místního kulturního a společenského dění. Ne vždy však tyto nástroje využívá v celé jejich šíři a rozmanitosti a zároveň v plném rozsahu jejich potenciálu.

Pokud jde o veřejnou podporu samotné kulturní participace seniorů, některé obce jsou si vědomy její potřeby, ovšem mnohé dosud nikoliv – pokud k ní dochází, pak necíleně a jaksi mimoděk, např. v rámci podpory aktivit a akcí, jež jsou ze své podstaty vícegenerační. Totéž platí ještě více v otázce podpory mezigeneračních témat v kulturně-společenské oblasti. Přitom je třeba zdůraznit, že právě správně nastavená veřejná podpora (u větších měst lze hovořit o systému veřejné podpory) může nejen pomáhat udržovat slušný status quo (např. tím, že obec podporuje osvědčené kulturní akce a aktivity), ale promyšleným a zamýšleným zacílením na kulturní participaci seniorů a mezigenerační dialog dokáže i výrazně stimulovat rozvoj v těchto oblastech.

Nástroje veřejné podpory v rukou obce

Přímá („finanční“) podpora kultury

- **Obec zajišťuje kulturu prostřednictvím svých zaměstnanců**

Oblast organizace kultury je svěřena útvarům, které jsou přímou součástí veřejné správy (týká se zejm. větších měst). Ve většině případů nejde o výkonné orgány, jejich funkce je spíše programová, metodická a také řídicí, pokud obec zřizuje příspěvkové organizace. Jde o bezprostřední způsob určování kulturně-společenského života v obci. Vzhledem k tomu, že tématům kulturní participace seniorů a mezigeneračního dialogu se mohou věnovat i útvary a odbory nejen kulturní, ale např. sociální nebo městského či komunitního rozvoje, **je důležitá komunikace a spolupráce napříč příslušnými útvary/odbory.**

- **Obec jako zřizovatel příspěvkových organizací**

Za účelem poskytování veřejných kulturních služeb obec zřizuje a zakládá subjekty různých právních forem. Nejčastější právní formou jsou příspěvkové organizace a organizační složky. Sem spadají kulturní zařízení obce (kulturní domy, knihovny, muzea, multifunkční komunitní centra atd.). Kultuře se však věnují rovněž další instituce zřizované obcí, jež primárně poskytují například služby sociální či vzdělávací (např. kulturní programy v domovech seniorů či umělecká vystoupení místní ZUŠ, školky nebo školy) – obě navíc s potenciálním mezigeneračním záběrem.

U všech těchto svých příspěvkových organizací může obec přímo ovlivnit jejich směřování a tím i důraz na jejich práci se seniory či na mezigenerační aktivity. Navíc zatímco u venkovských sídel a menších měst bývá podoba kulturně-společenského života do velké míry určována iniciativou místních spolků za podpory obce či ve spolupráci s ní, u větších měst to bývají právě organizace pod hlavičkou města, jež jsou hlavními „tahouny“ kulturního a společenského dění.

Příspěvkové organizace města pod sebou mohou rovněž sdružovat zájmové kluby a trvale tak podporovat jejich činnost, aniž by musely mít vlastní právní subjektivitu např. coby zapsaný spolek:

Zájmové kluby pod Kulturním informačním střediskem Hronov (6 100 obyv., Královéhradecký kraj)

Město Hronov, hostitel nejvýznamnějšího festivalu ochotnického/amatérského divadla u nás, je zřizovatelem příspěvkové organizace Kulturní informační středisko (KIS). To kromě běžné kulturně-společenské agendy města pod sebou sdružuje místní vícegenerační ochotnický soubor s více než 150letou tradicí a také místní fotoklub amatérských fotografů, který patří rovněž k našim nejstarším. Tato zájmová uskupení pořádají pod KIS své akce, mají k dispozici jeho prostory, techniku atd. Město tak cíleně pomáhá udržet místní dlouholeté kulturní tradice. Na druhou stranu tato zájmová uskupení nemají vlastní právní subjektivitu, tedy o řadě věcí nemohou rozhodovat samy. Je tudíž na zvážení konkrétních subjektů, kterou variantu existence zvolí.

<http://www.informacnicentrumhronov.cz/>

Autoevaluace činnosti příspěvkových organizací

Kvůli účelnosti vynaložených prostředků je důležité mít zpětnou vazbu o činnosti svých příspěvkových organizací (statistiky návštěvnosti akcí, ohlasy návštěvníků atp.) a průběžně ji vyhodnocovat. Opět platí, že čím větší obec, tím sofistikovanější autoevaluaci by měla mít. Vhodným nástrojem může být metodika **Posouzení efektivity vynaložených veřejných prostředků na zajištění kvality a dostupnosti veřejných kulturních služeb**¹² vydaná VŠE a napsaná ve spolupráci s NIPOS. Vybrané indikátory z této metodiky jsou uvedeny v kapitole C.2.1 Kulturní infrastruktura.

Dalším vhodným nástrojem může být **Metodika Evaluace kulturních zařízení zřizovaných městem**¹³ od Terezy Raabové, která byla vypracována na příkladu města Litoměřic (do 50 000 obyv., Ústecký kraj), ve spolupráci s tímto městem a Národní sítí zdravých měst ČR. Tato metodika je primárně určena větším městům, ale může být inspirací sledovaných hodnotících indikátorů i pro menší obce.

- **Obec jako poskytovatel veřejných dotací**

Dotční a grantové programy jsou z hlediska velikosti obcí značně diferencované. Venkovská sídla a malá města si pro oblast kultury nejčastěji vystačí s jedním typem dotace, navíc ne nutně určeným přímo na kulturu, ale obecně na podporu aktivit jednotlivých spolků (popř. jiných fyzických a právnických osob). To samozřejmě odpovídá menšímu množství spolků v místě. S rostoucí velikostí obce a počtem a různorodostí potenciálních žadatelů vzrůstá i potřeba specifikovat přesněji oblast podpory. Zde je proto **vhodné podporovat participaci seniorů a mezigenerační dialog v oblasti kultury samostatným dotačním titulem**. Toto téma ovšem může spadat zejména u větších měst nejen mezi dotace kulturní, ale také do sociální oblasti či oblasti komunitního rozvoje apod. I proto je důležitá komunikace a sdílení informací mezi jednotlivými dotčenými odbory městského úřadu.

¹² Dostupné z: <http://invenio.nusl.cz/record/391418>.

¹³ Dostupné z: https://culturematters.cz/wp-content/uploads/2018/02/kult-evaluace_METODIKA_ISBN.pdf.

(TIP) Vyhlašte dotační výzvy již na konci roku.

Jejich vyhodnocení se snažte zajistit co nejdříve po uzávěrce pro podání žádostí. Žadatelé tak budou moci lépe počítat s penězi ve svém plánu činnosti a rozpočtu na nový rok.

Ideálním stavem zejména u větších měst je, když dotační systém kombinuje všechny níže uvedené formy dotací. Je vhodné umožnit žádat o podporu nejen neziskovým subjektům, ale též fyzickým osobám a podnikatelským subjektům.

Zaměření dotací:

- **Podpora celoroční činnosti a ROZVOJE organizace/spolku** či jiné nestátní neziskové organizace (NNO)

Finanční podpora provozních nákladů je velmi běžnou formou dotace obcí a měst. Patří do ní zejména neinvestiční náklady na materiálně-technické zabezpečení činnosti, cestovní výdaje, doprava a ubytování, výdaje spojené se soutěžemi a soustředěními, nájemné a energie, propagace, služby a poplatky spojené s veřejným vystoupením. Na zvážení je částečné hrazení honorářů účinkujících a odborných lektorů.

Doporučujeme účel obvyklé „dotace na činnost“ rozšířit také **na rozvoj organizace/spolku/NNO**. Cílem takové dotace má být prohloubení klíčových kompetencí členů či zaměstnanců žadatelské organizace a stimulování jejího rozvoje, popř. její větší profesionalizace. Sem spadá finanční podpora sebevzdělávání členů/zaměstnanců organizace v oblastech, které přímo souvisejí s jejím rozvojem – jde například o oblast fundraisingu (získávání finančních zdrojů), managementu a strategického plánování či public relations (komunikace s veřejností) apod., dále může jít o prostředky na externího odborníka, jenž pomůže organizaci s plánem jejího rozvoje (např. expert na oblast strategického řízení neziskových organizací) apod.

Z řad místních spolků a dalších NNO se mohou rekrutovat velmi výrazní hráči na poli kulturně-společenského dění obce, resp. dokonce mohou suplovat poskytování některých veřejných služeb za samotnou obec. Mnohé z nich však nedokážou využít svůj (někdy i skrytý) potenciál naplno kvůli nejrůznějším vnitřním omezením souvisejícím zejména s dobrovolnickou podstatou jejich aktivity (např. omezené časové možnosti členů či jejich nedostatečné klíčové kompetence).

Podporu větší profesionalizaci organizace není nutno chápat výhradně ve smyslu vytvoření nového pracovního místa v rámci dané neziskové organizace, přestože řada NNO takový potenciál může mít (zjednodušeně řečeno: spolek získá dotaci na kurz fundraisingu, díky němuž bude schopen vytvořit pozici fundraisera, který si na sebe dokáže „vydělat“ sháněním peněz). Toto se týká už i obcí kolem 3 000 obyvatel. Větší profesionalizací zde rozumíme obecně kvalitativní rozvoj dané organizace, tedy i bez nutnosti upouštět od její čistě dobrovolné povahy.

Zásadní roli v účelném zavedení dotace na rozvoj bude mít její propagace a vysvětlení jejího smyslu potenciálním žadatelům, včetně uvedení konkrétních příkladů uznatelných nákladů. V žádosti o dotaci na rozvoj organizace je pak samozřejmě potřeba náležitě odůvodnit přínosy podpory pro rozvoj spolku a obce.

(TIP) Zakotvěte do strategických dokumentů obce pravidelnou podporu významných akcí a subjektů. Zejména těch, jejichž význam je na kulturně-společenské mapě obce/regionu výjimečný, např. z hlediska poskytování konkrétní nezastupitelné služby, reprezentace města anebo udržování významné lokální tradice (podpora provozu kulturního centra, známého festivalu či místních lidových slavností atd.). Organizátoři získají větší pocit existenční jistoty a obec získá jejich větší důvěru a ochotu ke spolupráci.

- **Podpora jednorázových kulturních akcí a projektů**

Další nejrozšířenější forma dotace. Kryje zejména neinvestiční náklady na materiálně-technické zajištění akcí a projektů, pronájem související s realizací, dopravu a ubytování účinkujících, propagaci akce, ceny pro soutěžící apod. Na zvážení je částečné hrazení honorářů účinkujících a odborných lektorů.

- **Investiční dotace**

V rámci podpory kulturní participace seniorů doporučujeme podporovat bezbariérové úpravy či investice do technického vybavení (např. indukční smyčky), které umožní lepší dostupnost kulturních aktivit tělesně znevýhodněným občanům.

- **Mimořádná dotace**

Pomáhá pokrývat neplánované a neočekávané výdaje například v důsledku mimořádné události (opravy kvůli přírodní katastrofě, zdravotní komplikace atp.). Obec také může finančně vypomoci organizátorovi, pokud např. nějaká akce nedosáhne očekávané návštěvnosti a mohlo by dojít k ohrožení jeho fungování (zejména u NNO), jak vyzdvihoval jeden z kulturních organizátorů ve městě Volyni (3 000 obyv., Jihočeský kraj):

„Je jako fajn, že tady to funguje tak, že ten kulturní pracovník je vstřícný, že když se přijde s nápadem: ‚Mohl by být tenhle koncert?‘, tak on řekne: ‚Dobry no, tak když to dopadne, tak to bude fajn, když to nedopadne, tak něco přispějeme.‘ A to se dělá trošku líp, než když víte, že máte zaplatit třicet tisíc a vyberete pět. Jestli jste někdy pořádali nějaký akce, tak to víte, jak to funguje.“

Organizátoři by samozřejmě neměli počítat s touto pomocí automaticky, ale měli by primárně usilovat o vyrovnaný rozpočet akcí.

- **Další formy přímé veřejné podpory**

Vouchery pro volný čas seniorů a mládeže

Liteň (1 100 obyv., Středočeský kraj)

Městys Liteň kromě udělování dotací podporuje činnost místních spolků také prostřednictvím poukázek na volný čas. Mládež do 18 let a senioři nad 60 let dostávají od obce vouchery na kulturu, sport či vzdělávání v hodnotě 600 Kč (3 x 200 Kč). Ty mohou čerpat u regionálních poskytovatelů zmíněných služeb, kteří s obcí uzavřeli dohodu a jimž pak veškerý příjem za poukázky zůstane. Občan navíc může při převzetí poukázek od obce uvést zařízení, kde by jimi chtěl zaplatit, a obec dané zařízení kontaktuje s nabídkou partnerství. Výhodou systému je přímé zacílení na ty aktivity, které si občané skutečně přejí – transparentnost a zpětná vazba je zaručena, podpora volnočasového vyžití seniorů a mládeže rovněž.
<https://www.mestysliten.cz/>

Dotiční hodnotící kritéria jako stimul kulturní participace seniorů a mezigeneračního dialogu

Významným nástrojem, jak prostřednictvím dotací stimulovat zacílení činnosti žadatele společensky žádoucím směrem, jsou dotiční hodnotící kritéria. To se netýká jen větších měst, kde vyhodnocování žádostí běžně podléhá sofistikovanému bodovacímu systému dle jednotlivých kritérií. Následující kritéria, jež mají pomoci rozvoji kulturní participace seniorů a mezigeneračního dialogu, by měla zohledňovat i menší obce, byť v jejich případě pohled „běžným okem“ bez bodování postačí:

- **Oslovené cílové skupiny** – je akce/projekt vícegenerační, určený seniorům, pomáhá rozvoji komunity?
- **Počet oslovených / společenský dosah** – jaký je počet dotčených osob, jaký je předpokládaný počet účastníků či diváků akce?

Jaký má akce/činnost žadatele společenský dopad? Je zaměřena dovnitř – pouze na členy spolku – nebo navenek pro veřejnost?

I aktivity malého spolku o několika členech mohou sloužit celé obci. Na druhou stranu takový klub seniorů sdružující několik stovek členů má rovněž výrazný společenský dopad, ač je primárně orientován dovnitř.

- **Spolupráce** – spolupracuje na akci/projektu více spolků/subjektů?

Toto kritérium je zvláště vhodné u venkovských sídel a malých měst, která se běžně potýkají s uzavřeností spolků do sebe, což omezuje potenciál místní komunity (tzv. „každý sám na svém písečku“). Všude tam, kde spolky spolupracují, obec vzkvétá více.

- **Vícezdrojové financování** – je akce/projekt financován z více zdrojů, např. krajem, ministerstvem, využívá příspěvku dárců, příznivců spolku, sponzoringu firem či práce dobrovolníků?

Motivační kritérium kvůli větší soběstačnosti žadatele/spolku. Motivuje k objevování nových forem podpory či jejich nedostatečně využitého potenciálu. Zároveň zapojení příznivců činnosti spolku formou daru, dobrovolnické pomoci nebo spolupráce se zástupci podnikatelského sektoru pomáhá propojování či síťování místní komunity a jejímu posilování.

- **Další užitečná kritéria:**

Pro inspiraci uvádíme další kritéria, kterými se města běžně řídí při posuzování žádostí o podporu kulturně-společenských aktivit:

- obohacení kulturní nabídky města;
- reprezentace města;
- podpora místních tradic;
- inovativnost projektu/akce;
- hospodárnost a efektivita;
- zkušenosti/pověst žadatele;
- úspěšná reprezentace na soutěžích, výběrových přehlídkách a festivalech;
- publicita předešlých akcí (u periodických akcí).

Hodnocení žádostí a kulturní komise

Orgánem příslušným k rozhodování o poskytnutí dotace je Rada obce dle návrhu Komise pro kulturu. Jejimi členy by měli být k tomu kompetentní zástupci obecního úřadu (kulturní referent, zástupce sociálního odboru atp.), zejména pak zástupci místních NNO působících v oblasti kultury. Jejich zapojení je důležité z hlediska znalosti místního prostředí a jeho potřeb. Navíc kulturní komise je poradním orgánem obce a účast v ní je jedinečnou příležitostí, jak ovlivňovat dění v obci a zároveň více spolupracovat a sdílet informace či zkušenosti, a to jak s ostatními spolky, tak s obcí. **S tímto by zástupci spolků měli být k účasti vyzýváni.** Přesto se mnozí účastí v kulturní komisi obávají kvůli nařčení ze střetu

zájmů a „přihrávání“ si dotací. Možnému střetu zájmů je proto třeba předejít tím, že zástupce spolku nebude posuzovat svou vlastní žádost.

U obcí s přidruženými osadami doporučujeme přizvat k hodnocení o podpoře na akce v osadách zástupce jednotlivých osad.

Co se týče hodnocení žádostí, měl by být žadatelům dán prostor prezentovat žádost před komisí, zvláště kvůli novým, neprověřeným počínům či žádostem dosud neetablovaných organizací.

U obcí do 15 000 a do 50 000 obyvatel se osvědčuje, aby obec pro vyhodnocení efektivnosti dotace určila např. z řad členů kulturní komise zpravodaje, jehož hodnocení může srovnat s tím, které předloží nositel dotace.

Ať už jsou žádosti vyhodnocovány na základě bodového systému (u větších měst) či spíše na základě dobré znalosti místního prostředí (venkovská sídla a malá města), doporučujeme vždy vzít v úvahu subjektivní hledisko. Ne všechny aktivity lze hodnotit optikou shodných kritérií (např. místní klub důchodců, jehož věkový průměr je 75 let nebude možná úplně vynikat ve fundraisingu apod.).

(TIP) Zapojte podpořené organizace do kulturních akcí pořádaných obcí.

Stanovte v podmínkách čerpání dotace, že žadatel přijetím dotace souhlasí, že v případě vyzvání ke spolupráci v rámci akce pořádané obcí nebo jeho příspěvkovými organizacemi vystoupí zdarma. Takto můžete cíleně podporovat právě mezigenerační a seniorské akce.

Nepřímá („nefinanční“) podpora kultury

Tato nefinanční forma veřejné podpory je nejrozšířenější právě u obcí a měst.

- **Materiální**
Zapůjčení prostor ke klubové činnosti či kulturním akcím za zvýhodněných podmínek (nižší či symbolický nájem, za údržbu); pronájem zdarma u charitativních akcí. Zapůjčení technického vybavení (stánky, zvuková a osvětlovací technika).
- **Personální**
Poskytnutí technických zaměstnanců města (technické služby, zvukaři, osvětlovači) či bezpečnostních složek obce (městská policie) anebo dobrovolnické služby zaměstnanců obce (viz kapitola C.3.2 Dobrovolnictví).
- **Legislativní**
Vytváření příznivého právního rámce, nezatěžování kulturně-spoločenských akcí některými nadbytečnými vyhláškami či administrativou (např. umožnění pořádat akcí ve venkovních prostorách mimořádným posunem hodiny nočního klidu či nepožadování poplatků ze vstupného u nekomerčních akcí).
- **Metodická a informační**
Poskytování metodické pomoci s žádostmi v rámci dotačních titulů obce (osobní konzultace, školení).
Poskytování informací o dotačních titulech vyhledávaných jinými subjekty (např. formou e-mailu), popř. pomoc s přípravou žádostí na dotace z jiných zdrojů (zejména ve venkovských sídlech).

- **Propagační**
Poskytování bezplatné propagace neziskovým subjektům prostřednictvím informačních kanálů obce (obecní noviny, nástěnky, webové stránky, Facebook, místní rozhlas či televize atd.).
- **Networking**
Sítování místních aktérů prostřednictvím jejich zapojení do diskuse nad důležitými otázkami či díky svěřeni/pronájmu obecního majetku do jejich společné správy (např. spolky sdílející multifunkční komunitní centrum) anebo nad organizací společné akce apod.
- **Koordinační**
Příprava harmonogramu (kalendária) kulturně-společenských akcí ve spolupráci s místními organizátory tak, aby jednotlivé akce nekolidovaly. Obvykle to je v gesci kulturní komise s přizvanými dalšími místními kulturními aktéry.
- **Symbolická**
Oceňování za vynikající činnost – Spolek roku, Dobrovolník roku – (popř. s finanční odměnou). Může se týkat i menších obcí, zejm. ve spolupráci s dalšími obcemi/svazem obcí v regionu. Motivuje spolkové a dobrovolnické aktivity, propaguje je a zvyšuje prestiž této oblasti. Rovněž sem spadá přítomnost starosty či místostarosty na akci jako vyjádření zájmu nebo udělování záštity.

Obec jako příjemce veřejné podpory

Obce rovněž vystupují v roli žadatele o dotace či granty v oblasti kultury – z programů na krajské, národní či evropské úrovni, a to buď samy, nebo prostřednictvím svých příspěvkových organizací. Jedná se zpravidla o větší podporu: rozvoj kulturní infrastruktury, podpora jednorázových akcí svým dosahem přesahujícím obec nebo podpora tvorby strategických dokumentů obce. Důležitá je spolupráce obcí, neboť u některých dotací je podmínkou společný projekt více obcí, popř. některé se zaměřují na přeshraniční spolupráci (více viz kapitola C.2.2 Kulturní aktivity).

Zásadní roli v získávání dotací hraje existence pracovní pozice k tomu vytvořené. To platí už pro obce kolem 3 000 obyvatel. Obce, které mají **zaměstnance na přípravu dotačních projektů**, jsou prokazatelně úspěšnějšími v získávání dotací. U venkovských sídel a malých měst se může jednat i o kumulované funkce, např. kulturní referent a dotační projektový manažer v jedné osobě. Důležitá je jeho úzká spolupráce s vedením města v návaznosti na priority a strategii města. U větších měst může možnosti zdrojů financování monitorovat samostatný odbor (např. Odbor pro rozvoje města) a zpravovat o nich příslušné odbory, popř. odbory v rámci kooperace sdílí informace navzájem.

Soutěže: Obec přátelská rodině a seniorům (MPSV), Vesnice roku (MMR, MZ)

Soutěže určené obcím a městům spojené s udělením dotace pro nejlepší projekty představují velký stimul i v oblasti mezigeneračního dialogu a kulturní participace seniorů. Mohou obci pomoci nastartovat či posunout dál její činnost v této oblasti.

Obec přátelská seniorům	Brandýs nad Labem-Stará Boleslav (19 000 obyv., Středočeský kraj)
Tomuto dvojměstu pomohla dotace za 2. místo v soutěži rozšířit stávající nabídku služeb pro seniory. Byl za ni zřízen Senior Point poskytující seniorům informační služby, vč. vybavení a techniky, a uhrazena roční mzda jeho zaměstnanci. Dále z dotace byly hrazeny odměny pro dvě stálé pracovnice městského úřadu, v jejichž gesci jsou dva místní domovy s pečovatelskou službou a volnočasová náplň seniorů.	

Město tak díky dotaci mohlo dále rozvíjet svůj promyšlený systém podpory seniorů, do něhož spadá mj. provoz Senior-taxi, pořádání mnoha volnočasových aktivit pro seniory za zvýhodněné ceny či zcela zdarma (konají se v Městském komunitním centru a ve dvou domovech s pečovatelskou službou, které jsou přístupné i veřejnosti). Dále sem patří pravidelné výlety do blízkých měst za různými cíli (knihovna, zámek, botanická zahrada, sklárny atd.) nebo mezigenerační akce (např. Pohádkové čtení seniorů s dětmi. Zkrátka obec přátelská seniorům!
<https://www.brandysko.cz/>

1.4 Aktivní zástupci obce

Jaké kompetence by měl mít zástupce samosprávy?

Jste-li v řídicí pozici, táhnete vše sám/a, nebo dělíte kompetence mezi další schopné lidi?

O významu lokálních aktérů

Zástupci místní samosprávy patří k významným aktérům na úrovni obce (spolu s aktivními členy místních spolků a místními podnikateli, jimž je věnována kapitola Aktivní jedinci a spolky). Význam lokálních aktérů na úrovni obce je naprosto zásadní. Lokální aktéři jsou schopni iniciovat, prosazovat a realizovat aktivity, které povedou ke zvyšování kvality života a k rozvoji konkrétní lokality. Dále jsou schopni identifikovat a podporovat aktivity, které vedou k rozvoji obce a které jsou „ušity na míru“ lokálním podmínkám a potřebám. Neexistuje přitom univerzální návod, jeden postup na zajištění místního rozvoje a v žádném případě rozvoj v lokálních podmínkách nemůže definovat stát, ministerstva či kraje, ale právě místní aktéři. Přirození formální i neformální lídři jsou schopni okolo sebe soustředit sociální, kulturní a společenské aktivity a zapojovat do řešení místních témat další obyvatele – další lokální aktéry. Místní aktéři tak významně určují směřování obce. Platí přitom, že čím menší obec, tím viditelnější může být jejich vliv.

Role zástupců samosprávy v oblasti kulturně-společenského dění je zásadní, a to tím spíše, čím méně je v obci rozvinutý spolkový život, který by do značné míry mohl spoluutvářet podobu obce v této oblasti. Výrazné osobnosti na úrovni samosprávy bývají nejen hybateli místního dění, ale také nositeli vize, jedinečného přístupu nebo svého osobního tématu, které se snaží vahou svého mandátu prosazovat (např. starostka – bývalá tělocvikářka podporující rozvoj sportu, místostarosta – někdejší sociální pracovník usilující o rozvoj sociálních služeb apod.). Energičtí lídři bývají „tahouny“ či „hořícími pochodněmi“ motivujícími další lidi okolo sebe k činnostem vedoucím k jejich záměrům.

Klíčové kompetence zástupců samosprávy pro rozvoj kulturní participace seniorů a mezigeneračního dialogu

- Schopnost jasně formulovat svou vizi.
- Znalost prostředí (infrastruktura, kulturní tradice, existence spolků, věkové a profesní rozvrstvení, životní styl); schopnost rozpoznat socioekonomický status obyvatel.
- Schopnost rozpoznání procesů v konkrétní komunitě, jejich analyzování a vyvození závěrů pro nastavení konkrétní politiky (znalost potřeb občanů a jejich ochoty participovat na kultuře, jejich připravenost komunikovat s dalšími věkovými skupinami obyvatel).
- Schopnost identifikovat v komunitě lídry jako přirozené iniciátory kulturních procesů a jejich podpory (je třeba je nejen vyhledat, ale zejména povzbuzovat a vybízet k aktivitě).

- Schopnost komunikovat s veřejností (nejen v šíření informací, ale zejm. v získávání jejich podpory pro kulturní politiku); využití a vytvoření nástrojů pro komunikaci (např. využití internetu, novin, letáků, místního rozhlasu).
- Schopnost získat prostředky z dalších veřejných zdrojů (kraj, ministerstva, evropské zdroje); schopnost oslovení místních firem jako sponzorů.
- Schopnost efektivního spravování přímo zřizovaných institucí (knihovny, kulturní domy, muzea apod., od postavení koncepce až po výběr statutárních orgánů).
- Schopnost nastavit spolupráci všech subjektů, které v procesu přenosu a kulturní participace seniorů působí, tj. vytvořit motivující, nikoliv konkurenční prostředí.

Dopad činnosti zástupců samosprávy může být na život obce značný, nicméně **vyvíjené aktivity by neměly stát a padat s osobami lídrů. Jejich nedílnou součástí by měla být souběžná institucionalizace.** To znamená především zakotvit do strategických dokumentů obce vize jejího rozvoje, systém veřejné podpory a další rámcová či strukturální opatření v oblasti podpory mezigeneračního dialogu a kulturní participace seniorů. Na konkrétnější úrovni pak může jít o vymezení obsahu pracovních pozic tak, aby směřovaly k realizaci dané vize, a to jak u pozic stávajících, tak nově vzniklých (např. ve větších městech vznik pozice pracovníka volnočasových aktivit pro seniory či zaměstnance nově zbudovaného Senior Pointu apod.). Nesmíme však zapomínat, že institucionalizace může znamenat jistou míru podlehnutí rutině a ztrátě zájmu sledovat nové postupy, učit se novým věcem apod. Tomu by náplň dané pozice měla předcházet např. deklarováním dalším vzděláváním či sdílením zkušeností s kolegy působícími v jiných městech (o vytvoření motivačního prostředí samozřejmě nemluvě). Podstatné je ale vždy její obsazení schopným a kreativním jedincem, který dokáže sladit více rozdílných skupin a jejich názorů, jehož by práce naplňovala a uspokojovala, a který by nesl onu pomyslnou zapálenou pochodeň i navzdory možným nesnázím dál.

Následující příklad dobré a špatné praxe v jednom dokládá, jak důležité jsou pro kulturní dění v obci oba zmíněné momenty:

- **zapálení a čínorodí jedinci** jak na úrovni volených zástupců občanů, tak na úrovni dalších složek a organizací samosprávy;
- **institucionalizace** poskytující kontinuitu dosavadnímu směřování obce a dávající jistotu dalším zapojeným subjektům/občanům.

Takto situaci popisuje jeden z kulturních organizátorů jedné obce s cca 3 000 obyvateli:

„Jedna hrozba je, jaké bude ten nový ředitel kulturního centra (příspěvkové organizace města), protože **tady to není, že by to byl jako koncept města, tady to stojí na tom jednom člověku.** (...) díky němu si myslím, že tady kultura vzkvétala o hodně víc než v XXX (nedalekém větším městě), které nám ho vždycky strašně závidělo. Že kdokoliv cokoliv potřeboval, tak prostě není problém, od světel po židle, po stoly, postavit někde stan (...). Von k tomu přistupoval, že je dobře, že se v městě něco děje, a když to vychází z těch samotnejch lidí, tak je potřeba to podpořit. Na malém městě je to postavený na důvěře. Zároveň je mu jedno, že je sobota nebo neděle, prostě mu může člověk zavolat. Tak to si myslím, že je věc, která hodně tomu pomohla. A když už jako někdo má tu chuť a přijde za ním a řekne, já bych chtěl tohle a tohle, tak si myslím, že vždycky jako se mu snaží vyhovět.“

Zaměstnanec pro seniory a komunitní rozvoj

Pokud jde o téma kulturní participace seniorů a mezigeneračního dialogu, náš výzkum ukázal, že tam, kde je jim v rámci samosprávy věnována zvláštní pracovní pozice a tím i zvýšená pozornost, daří se lépe jejich rozvoji. Může jít o místostarostu pro oblast seniorů (reálně už v obcích kolem 3 000 obyvatel), komunitního koordinátora či zmíněného pracovníka pro volnočasové aktivity obyvatel včetně seniorů (spíše záležitost větších měst).

Budování místní komunity

Psáry (4 000 obyv., Středočeský kraj)

Psáry u Prahy jsou typickou rychle rostoucí příměstskou obcí, která se musí vypořádávat s přílivem nových obyvatel a jejich začleněním do místní komunity, aby z obce nebyla pouhá „noclehárna“. V původní malé vsi fungoval v omezené míře spolkový život, zejména pak pro vybrané skupiny obyvatel (hasiči, sportovci). Nové vedení obce proto začalo usilovat o větší zapojení občanů do jejího života. Místostarostka pro sociální oblast, seniory a komunitní rozvoj postupně vytvořila síť občanů, kteří se aktivně účastní dění v obci. Vše začalo právě u pořádání akcí pro seniory, z jejichž řad se postupně začali nabalovat noví a noví nadšenci (jak uvádíme na jiném místě, senioři bývají jednou z nejaktivnějších skupin obyvatel, co se týče zapojení do místního dění). Místostarostka, která původně zajišťovala akce prakticky sama, může nyní delegovat řadu kompetencí na místní dobrovolníky. Zároveň z takto činnorodého podhoubí začaly vyrůstat další aktivity organizované již samotnými občany. To vše by však nebylo možné bez dlouhodobého odhodlání místostarostky a její chuti zkoušet nové věci i navzdory velmi pozvolnému pokroku a řadě dílčích neúspěchů.

<http://psary.cz/>

Spolupráce mezi obcemi

Aktivní jedinci z obce by měli spolupracovat nejen mezi sebou (např. v rámci Místní akční skupiny – MAS), ale také na úrovni regionální. Jde např. o pravidelná setkávání starostů, výměnu zkušeností či sdílení informací a zejména příkladů dobré praxe, které by napomohly rozvoji obce i regionu. Velký přínos má zapojení starosty do krajské samosprávy (volený zastupitel, člen kulturní komise apod.), kde lze získávat důležité aktuální informace a nové kontakty.

2. Kulturní potenciál

2.1 Kulturní infrastruktura

Co všechno patří do kulturní infrastruktury?

Co dělat, když je kulturní infrastruktura nedostatečná?

Proč má být kulturní infrastruktura dostupná a je skutečně vždy dostupná?

Kulturní infrastruktura

Obecná definice říká, že do kulturní infrastruktury zahrnujeme jednotlivé objekty, soubory objektů a zařízení vytvořené člověkem, které mají zejména historickou a estetickou hodnotu a slouží výlučně nebo převážně realizaci veřejných kulturních služeb. Podíváme-li se na to z hlediska občanské vybavenosti, patří sem i pozemky, a to jak ty, na nichž stavby stojí, tak volné, které mohou být ke kulturním účelům využity. V zahraničí k tomu dodávají přírodní chráněné prvky (např. skalní objekty, rybníky apod.), kulturní památky, atraktivita dané lokality s historickou nebo symbolickou hodnotou, jako jsou univerzity, sídla panovníka, tradiční kulturní akce a další.

V takto rozšířené definici se dostáváme k integrujícímu pojmu, kterým je „**kulturní potenciál**“. Jeho osou je vždy člověk jako hlavní hybatel. Bez aktivních lidí, jakými jsou např. knihovníci, členové uměleckých nebo obecně kulturních spolků, Sokolové a Orlové, by objekty zely prázdnotou. Přistoupíme-li proto na pojetí, že **kulturní infrastruktura v užším či širším pojetí je součástí kulturního potenciálu lokality, pak do tohoto rámce musíme nutně připojit i kulturní aktivity, neboť ty jsou výrazem kulturních potřeb obyvatel – využívají a rozvíjejí kulturní potenciál a přispívají k atraktivitě lokality**. Byť toto pojetí překračuje ustálené chápání pojmu infrastruktura jako „objekty, respektive prostory zprostředkovávající a zpřístupňující kulturní statky a služby“ (Heřmanová, Patočka, 2007), jeho oprávněnost se budeme snažit prokázat.

Je zřejmé, že základem kulturní infrastruktury jsou kulturní instituce zřizované veřejnou správou, případně jinými neziskovými či podnikatelskými subjekty. Jde o **muzea, galerie, divadla, kulturní domy a střediska a zejména veřejné knihovny**. Knihoven je v ČR více než 5 tisíc. Jsou otevřenými vzdělávacími, kulturními, komunitními a kreativními centry¹⁴ v každém prostředí, kde působí. Pro kulturní život obce mají nezastupitelnou roli. Není přitom podstatné, zda mají či nemají profesionálního knihovníka. Obecně neplatí předpoklad, že kulturní instituce musí mít zaměstnance. Je možné uvést řadu příkladů, kdy obec neprovozuje kulturní dům ani s vlastními zaměstnanci, ani jej nepronajala, nýbrž jej na základě obstaratelské smlouvy svěřila místnímu kulturnímu spolku, který pro obec zařizuje kulturní program. Je potěšující, že mezi těmito aktivními dobrovolníky jsou také senioři.

Vedle uvedených institucí slouží ke kulturním potřebám další veřejné prostory, jejichž primární funkce je jiná. Jde o **sakrální objekty, sportovní zařízení, komerční centra** a také v posledních cca deseti letech opuštěné **industriální prostory**. Jsou to často velmi netradiční prostory, které by nikdo na první pohled s kulturou nespojoval (např. v obci Meziměstí v Královéhradeckém kraji funguje jako divadlo objekt bývalé železniční zastávky). Využití těchto druhotných objektů má však několik podmínek. Základem je dohoda obce s původním majitelem nebo provozovatelem a aktivní přístup místních obyvatel. Velmi dobře funguje v tomto směru jako spojovatel např. obnovená Česká obec sokolská, jejíž program zahrnuje vedle sportovních aktivit také podporu kulturních aktivit, tedy divadla, tance (zejména lidového) a sborového zpěvu. Pokud má sokolská jednota ve svém programu obě složky, stává se sokolovna kulturním prostorem,

¹⁴ *Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2017–2020*. NK ČR – Knihovnický institut: Praha 2017, s.13. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/koncepce/koncepce_k_vystaveni.pdf.

v němž se hraje divadlo, konají se koncerty a taneční zábavy. Je třeba připomenout také kulturní aktivity dobrovolných hasičů, a to nikoliv pouze v posledním období. Opět jsme tedy u kulturních aktivit, bez nichž by takové objekty nebyly využity. Do infrastruktury můžeme zařadit také veřejná prostranství využívaná pro open-air akce a aktivity. Takto pojatá kulturní infrastruktura je nepochybně jedním z hlavních indikátorů stupně kulturního potenciálu daného místa. Na základě dlouhodobého sledování této oblasti můžeme s jistotou tvrdit, že platí: **čím menší je obec, tím důležitější je, aby si samospráva obce byla vědoma významu kulturních aktivit pro zabezpečení kulturních potřeb obyvatel.**

Kulturní infrastrukturu využívá veřejná správa pro zajištění a poskytování těchto veřejných kulturních služeb:¹⁵

- veřejné knihovnické a informační služby;
- péče a zpřístupňování kulturního dědictví (muzea, památkové objekty);
- prezentace autorských děl (hudební, divadelní, výtvarná);
- ochrana a prezentace jevů tradiční lidové kultury;
- činnost církví a náboženských společností;
- realizace neformálního vzdělávání (uměleckého, jazykového a dalších);
- realizace přehlídek, festivalů, poutí a jarmarků, setkání rodáků a dalších kulturních akcí.

Typy kulturní infrastruktury dle mezigeneračního transferu a kulturní participace seniorů

Jak bylo uvedeno v části B, jedním z dílčích podkladů pro tuto metodiku byl soubor specializovaných map s odborným obsahem,¹⁶ který vznikl v rámci tohoto výzkumného projektu. V něm bylo identifikováno pro potřeby mezigeneračního transferu a kulturní participace seniorů pět typů kulturní infrastruktury (viz kapitola B.3):

- 1) kulturní a volnočasová zařízení (kulturní dům, kino, středisko volnočasové aktivity, knihovna);
- 2) sportovní zařízení a sportovní plochy (koupaliště, bazén, hřiště, dětské hřiště, sportovní hala, ostatní sportovní zařízení);
- 3) náboženská zařízení (kostel);
- 4) sociální zařízení (domov pro seniory, dům s pečovatelskou službou);
- 5) veřejná prostranství.¹⁷

Při tvorbě map s odborným obsahem jsme sledovali územní rozmístění zařízení z oblasti kulturní, sociální, sportovní, sakrální infrastruktury, dále z rozmístění ochotnických/amatérských divadel a spolkové a neziskové činnosti. Naše šetření ukázala, že **přítomnost takového zařízení implikuje ideální prostředí pro potenciální kulturní participaci a mezigenerační spolupráci.** Aktivity zajišťované nebo

¹⁵ Veřejnými kulturními službami jsou dle § 2, zákona č. 203/2006 Sb., o některých druzích podpory kultury a o změně některých souvisejících zákonů, v platném znění: služby spočívající ve zpřístupňování umělecké tvorby a kulturního dědictví veřejnosti a v získávání, zpracování, ochraně, uchování a zpřístupňování informací, které slouží k uspokojování kulturních, kulturně-výchovných nebo kulturně-vzdělávacích potřeb veřejnosti. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/zakon-c203-2006-sb-o-nekterych-druzich-podpory-kultury-a-o-zmene-nekterych-souvisejicich-zakonu-v-platnem-zneni-1612.html>.

¹⁶ Dostupné z: www.nipos.cz/wp-content/uploads/2019/09/NAKI-mapy-na-web.pdf.

¹⁷ Veřejná prostranství se nacházejí v každé obci a městě, avšak jejich rozloha a stav se mohou lišit. Využívána jsou po celý rok, poněkud intenzivněji pak od dubna do září (konají se zde poutě, hudební festivaly, letní kina, jarmarky, folklorní slavnosti apod.).

provozované v těchto typech zařízení se mohou významně podílet na participaci seniorů nebo mezigeneračním dialogu a umožňují jednotlivým sociálním a věkovým skupinám se společně scházet bez dalších omezení či limitů. Naopak nepřítomnost zařízení tohoto typu je bariérou, kterou nelze ani zvýšenou sociální aktivitou nebo zájmem konkrétních skupin překonat. **Bez kulturní, sociální, sportovní infrastruktury není možné zajišťovat kulturní, sociální, sportovní nebo další aktivity a umožňovat tak kulturní participaci seniorů a mezigenerační dialog.**

Co dělat, když je kulturní infrastruktura nedostatečná?

Cílem této metodiky není detailně popsat jednotlivé typy a součásti kulturní infrastruktury a zabývat se ideálním stavem, kdy je stávající kulturní infrastruktura dostatečná. **Jejím cílem je navrhnout možná řešení v případě, kdy je v místě/obci kulturní infrastruktura nedostatečná.** V případě, že tomu tak je, měla by obec přijít s náhradním řešením. Kulturní akce se mohou konat i v **objektech, které nejsou primárně určeny pro kulturní aktivity. Prostorové možnosti obecně jsou tedy základním předpokladem pro konání kulturních aktivit.**

(TIP) Využijte zasedací místnost nebo volné prostory na obecním úřadě.

To je vhodné např. pro činnost spolků, kulturní aktivity seniorů atp. Obec tím, že zdarma nebo za symbolické nájemné poskytne prostory, podporuje činnost spolků nepřímou (nefinanční) formou. Pro spolky je to ale velmi významná podpora, protože jim šetří náklady na činnost.

(TIP) Využijte prostory místní školy, ZUŠ, sokolovny apod.

Školy mívají volné prostory, které mohou zapůjčit pro setkávání spolků nebo případně mohou být prostory školy využity v čase, kdy neprobíhá výuka. V mnoha obcích funguje sokolovna jako kulturní centrum, místo setkávání. Pořádají se zde sportovní a kulturní akce, může zde být kino, kavárna, restaurace atp.

(TIP) Využijte základní umělecké školy jako dalšího prostoru určeného ke vzdělávání seniorů a k mezigeneračnímu dialogu.

Nejenom ZUŠ v Praze, ale i v jiných městech po celé ČR realizují projekt Akademie umění a kultury pro seniory. Tento projekt pod názvem Akademie umění III. věku realizuje např. ZUŠ v Litoměřicích. Senioři se mohou vzdělávat ve všech uměleckých oborech pod vedením zkušených pedagogů ZUŠ, v časech mimo běžnou vyučovací dobu pro děti a mládež. Pro ZUŠ to znamená také velký přínos, neboť škola tak může rozšířit působnost svých pedagogů a nabídnout jim další zkušenost. Tento projekt navíc ukazuje možnost využití prostor, které nejsou součástí primární kulturní infrastruktury, a přitom jsou ideálním místem pro vzdělávání seniorů a setkávání generací v rámci různých kulturních akcí.

(TIP) Využijte kapacit zařízení pro seniory ve Vaší obci ke konání kulturních a vzdělávacích akcí.

Pokud to prostorová dispozice dovoluje, je možné využít prostor např. domova seniorů, domu s pečovatelskou službou, denního stacionáře či jeho bezprostředního okolí (zahrady apod.). Tato zařízení nepatří do kulturní infrastruktury, ale mohou zde být pořádány aktivity, které jsou součástí kulturní participace seniorů v obci. Senioři, především ti aktivní a zdraví, se většinou mohou zúčastnit všech aktivit konaných v obci. Klienti domovů seniorů ale tuto možnost nemají. A tak když nemohou senioři přijít na jiná místa v obci, veřejnost může přijít za nimi.

Otevřené prostory a zahrady Brandýs nad Labem-Stará Boleslav (19 100 obyv., Středočeský kraj)

Místní dva domy s pečovatelskou službou fungují jako otevřené místo, které běžně navštěvují i lidé z obce a konají se zde kulturní akce. Prostředí je hezké, nikoliv „nemocniční“. Zahrady DPS jsou zároveň veřejným

parkem, společenská místnost jednoho z DPS je místem konání besídek místních škol a školek, místo navštěvují i školní družiny. Lze tu běžně zakoupit výrobky seniorů z tvořivých dílen. V prostorách DPS se také koná řada vzdělávacích aktivit (nejen) pro seniory. Neexistuje tedy žádná mentální bariéra pro seniory „zvenčí“, aby sem docházeli na kurzy a dílny. V rámci tvořivých dílen pro seniory mají možnost vést po dohodě kurzy i sami. Velmi oblíbené jsou v DPS pořádané tzv. Středeční kavárny, kde se veřejně diskutuje o různých tématech (politických, společenských atd.). Akci navštěvují senioři „zvenčí“, veřejnost i zastupitelé obce.

<https://www.brandysko.cz/>

Zařízení pro seniory – vzdělávací centrum – kavárna

Prachatice (10 800 obyv., Jihočeský kraj)

Ve městě je 7 seniorských zařízení, která organizují kulturní akce, výstavy apod. přístupné i pro veřejnost, v jednom ze zařízení je i chráněná kavárna, která tímto „otevřít dveře“ veřejnosti. V centru města je hospic, který do lokality dobře zapadl. Na stejné adrese sídlí i Vzdělávací institut Prachatice, o. p. s., jenž systematicky vzdělává odbornou i laickou veřejnost v otázkách přímé zdravotnické a zdravotně-sociální péče o těžce nemocné a umírající pacienty, věnuje se problematice demence a Alzheimerovy choroby. Vzdělávání není ale zdaleka jedinou aktivitou Institutu: ve spolupráci s Hospicem sv. Jana N. Neumanna a Domovem Matky Vojtěchy organizuje celou řadu benefičních, kulturních a sportovních akcí, jejichž krédem je právě mezigenerační dialog a zapojování sociálně a zdravotně vyloučených obyvatel. Vzdělávací centrum má také zahradu, která je rovněž přístupná veřejnosti.

<https://www.vzdelavaciinstitut.eu/>

(TIP) Využijte veřejný prostor.

Každá obec má k dispozici vlastní veřejný prostor – náměstí, náves, ulici a další. Všechna tato místa se mohou stát dějištěm kulturních aktivit. Jsou dobře dostupná, obyvatelé obce je znají a (většinou) se k nim dobře dostanou. Aktivity pořádané ve veřejném prostoru navíc získávají rovnou své publikum – kolemjdoucí, jejichž složení je pestré, často mezigenerační. Tyto akce tak zasahují širokou veřejnost včetně jedinců, kteří by se „za kulturou“ sami nevydali.

Nejde ovšem pouze o velké akce, které bychom např. na náměstí očekávali, jako jsou jarmarky, trhy či poutě. Jde také o drobnější akce, které pomohou upozornit na určitou uměleckou aktivitu v obci či aktivitu určité skupiny obyvatelstva.

Občané: stálá výzdoba náměstí a radnice

Nové Hrady (2 500 obyv., Jihočeský kraj)

U příležitosti oslav 740 let města vyzvala obec školy i komunitní centrum s keramickou dílnou, kam docházejí děti, dospělí i senioři na kurzy, aby jejich účastníci vyrobili kachle a další objekty (květináče apod.), jejichž motiv se bude vázat k historii města. Kachle poté byly zasazeny na budovu radnice, její průčelí i průjezd, kterým se prochází na úřad. Dodnes jsou občané hrdí, že se svými výtvoři podíleli na výzdobě obce.

<https://www.novehrady.cz/>

(TIP) Využijte pro kulturu zapomenutá či neobvyklá místa.

Máte v obci nebo jejím okolí zajímavé místo, nevyužívaný církevní objekt, drobnou památku či např. zemědělskou či industriální stavbu (sýpku, továrnu apod.), která už neslouží svému původnímu účelu? Uspořádejte tam kulturní akci, upozorněte na ni. Obyvatelé se rádi přijdou podívat jak na kulturní akci, tak na nevšední prostor. Pomůže to:

- zviditelnit zajímavé místo;
- přivést k sobě občany Vaší obce, kteří jsou (nehledě na generační příslušnost) zvědaví;
- přitáhnout pozornost občanů z okolních obcí a regionu.

(TIP) Nové stavby v obci pro společenské a kulturní akce? Plánujte komunitně.

Komunitní centrum nebo víceúčelová stavba, která slouží k mezigeneračnímu setkávání občanů obce, je přáním mnoha obcí napříč celou Českou republikou. Obce, kterým se toto podařilo, si chválí širokou a snadno dostupnou nabídku i pro seniory.

Komunitní centrum a městská knihovna

Nové Hradky (2 500 obyv., Jihočeský kraj)

V prostorách, které v minulosti sloužily jako jesle, prádelna či restaurace, zbudovala obec komunitní centrum s širokým využitím pro setkávání všech generací. S mateřským klubem sousedí prostory pro volnočasové aktivity dětí i dospělých (keramická dílna, jóga, angličtina, kutilská dílna, kuchyňka pro kurzy vaření ad.) a městská knihovna. Jsou zde i prostory pro semináře a workshopy nejrůznějšího druhu a rozsahu (kapacita centra je až 100 osob). Senioři mohou přijít trénovat paměť nebo si posedět u kávy a čaje v samoobslužné čítárně, všichni návštěvníci mohou využívat zahradu centra k odpočinku a volnočasovým aktivitám. Zázemí komunitního centra nabízí kromě těchto aktivit i sociální služby: sociální poradnu, bezplatný právní servis, pečovatelskou a hospicovou službu. Tyto služby se sem přestěhovaly z jiných budov ve městě. Být „mezigenerační“ je krédem komunitního centra.

<http://www.novehrady.cz/komunitni-centrum/os-1069/p1=8257>

(TIP) Při výstavbě nové kulturní infrastruktury zapojte místní aktéry a odbornou veřejnost do plánování a diskuse.

Je důležité, aby obec spolupracovala se všemi obyvateli obce – s místními aktéry, odbornou i širokou veřejností. Osvědčilo se, když např. při rekonstrukci nebo výstavbě nové kulturní infrastruktury obec zapojí odbornou veřejnost a místní aktéry do plánování a diskuse. Využije tím zkušenosti a postřehy lidí, kteří v obci žijí a organizují místní kulturu. Tato část veřejnosti často přijde s návrhy, které přesně odpovídají místní situaci a budoucí kulturní infrastruktura tak bude nejlépe vyhovovat potřebám místních obyvatel.

(TIP) Vytvořte podmínky pro setkávání obyvatel.

Pokud není v obci vhodné místo pro setkávání obyvatel, je možné zřídit např. kavárnu. Obec ji může provozovat, nebo se finančně podílet na jejím provozu.

I-CAFE: informační centrum

Zašová (3 100 obyv., Zlínský kraj)

Nově přebudované Informační centrum obce se proměnilo v centrum života obce i setkávání seniorů. V budově kulturního domu s moderním multifunkčním sálem se v předsáli nachází informační centrum obce (s obvyklými službami, veřejným internetem ad.) a kavárnou. Kavárnu provozuje obec. Stala se oblíbeným místem setkávání v obci, konají se tu schůze, oslavy narozenin, týdenní srazy apod. „Spojení výborné kávy, domácích dezertů, poctivých pochutin a kulturního života“ je krédem nově otevřeného objektu. V prostorách kulturního domu se pravidelně scházejí různé spolky, svou klubovnu zde má i místní Klub seniorů.

<https://www.zasova.cz/icafe>

(TIP) Spolupracujte s místními aktéry – podnikateli.

Místní podnikatelé mohou různými způsoby podpořit obec a dění v ní. Např. mohou podpořit činnost spolků a konání akcí formou zapůjčení jejich prostor, nižší cenou za pronájem nebo sponzorstvím, kdy na akci poskytnou např. své výrobky. To je obvyklé zejména při pořádání akcí pro širokou veřejnost ve venkovských sídlech a malých obcích. Využití komerčních prostor (např. restauračních zařízení, hospod atd.) je tak další možností, jak nahradit nedostatečnou kulturní infrastrukturu.

Proč má být kulturní infrastruktura dostupná a je skutečně vždy dostupná?

S kulturní infrastrukturou úzce souvisí její dostupnost.¹⁸ V případě dostupnosti veřejných kulturních služeb se lze inspirovat zákonem č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů,¹⁹ kde jsou definovány standardy, které slouží ke zlepšení dostupnosti a kvality poskytovaných služeb. Jsou to:

- standard fyzické dostupnosti;
- standard územní dostupnosti;
- standard časové dostupnosti;
- standard ekonomické dostupnosti.

V rámci těchto standardů je přínosné doplnit i – standard obsahové dostupnosti. To znamená, že programovou nabídku přizpůsobíme složení cílové skupiny dle jejich zájmu, věku apod. Určení standardů umožňuje poskytovatelům veřejných kulturních služeb provádět srovnání a kontrolu dostupnosti a kvality těchto služeb a díky tomu je rozvíjet.

(TIP) Plánujte a organizujte kulturní aktivity pro seniory s ohledem na jejich potřeby, možnosti a zájmy.

To znamená vyhnout se možným bariérám, jako jsou např.:

- špatná fyzická dostupnost místa, budovy nebo míst v rámci budovy samotné;
- konání akce pozdě večer nebo v dobu, která nevyhovuje seniorům;
- vysoká cena vstupenky.

(TIP) Zajistěte dobrou dostupnost místa, bezbariérový přístup do budovy a v budově.

I ta nejhezčí a nejzajímavější akce, pokud je špatně dostupná anebo senioři mají problém se k budově vůbec dostat, je reálně nedostupná. V obci může být celá řada bariér, např. špatně udělané komunikace, schody, nedostatek laviček, kde by si mohl člověk odpočinout apod. Významným hlediskem je i bezbariérové uspořádání budov, kde se akce konají. Bohužel je to velmi častý problém, zvláště u kulturních institucí (muzea, divadla, kulturní domy apod.). Naštěstí se situace pomalu u řady obcí zlepšuje. Je to dáno tím, že např. zrekonstruované objekty, které byly zrekonstruovány z podpory Evropských strukturálních a investičních fondů, již musí splňovat bezpečnostní kritéria.

(TIP) Nainstalujte techniku pro handicapované.

U seniorů a lidí s handicapem obecně je dobré myslet na jejich zdravotní omezení. Dnes již není problém do objektů např. instalovat indukční smyčku pro ty, co špatně slyší a mají naslouchátko, aby mohli přijímat zvuk přímo do naslouchátek. Pro nevidomé nebo slabozraké je zase možné nainstalovat navigační majáček na dům – zařízení jim řekne, kam přesně mají jít.

(TIP) Provozujte Senior taxi.

Senior taxi je pro mnoho obcí již standardním nástrojem, jak podporovat potřeby a aktivity seniorů. Senioři nad 65 let nebo osoby starší 18 let, které jsou držiteli průkazu ZTP, ZTP/P a mají trvalý pobyt na

¹⁸ Dostál, Petr; Černý, Ondřej; Daněk, Petr; Drobný, Tomáš; Gregorini, Jindřich; Richter, Vít; Gregoriniová, Jindřiška; Lázňovská, Lenka; Přílepková, Michaela; Vávrová, Barbora; Vítová, Kateřina: *Certifikovaná metodika Posouzení efektivnosti vynaložení veřejných prostředků na zajištění kvality a dostupnosti veřejných kulturních služeb*. Praha: NIPOS, 2012–2013, s. 17. Dostupné z: <http://invenio.nusl.cz/record/391418/?ln=cs>.

¹⁹ Viz zákon [online]. Dostupné z <https://www.mkcr.cz/zakon-c-122-2000-sb-o-ochrane-sbirek-muzejni-povahy-a-o-zmene-nekterych-dalsich-zakonu-v-platnem-zneni-1608.html>.

území města, mohou využít jeho služeb. Zpravidla jde o zajištění zdravotních, sociálních a kulturních potřeb. Každá obec si stanovuje podmínky, za kterých mohou senioři taxi za zvýhodněnou cenu využít.

(TIP) Stanovte vhodný termín a hodinu konání akce.

Je vhodné porovnat kalendář akcí s harmonogramem jiných subjektů včetně těch z okolních obcí, aby nedocházelo k překrytí jednotlivých termínů. Dále je dobré pořádat akce v hodinách, kdy je pravděpodobnost, že přijde co největší počet lidí. Večerní akce nejsou vhodné především pro občany staršího věku. Roli tu hrají obavy a specifický životní styl. Jak vyplynulo z našeho šetření, velká část seniorů večer sleduje zprávy nebo oblíbené televizní seriály. Proto je vhodné udělat si analýzu návštěvnosti, která vychází z těchto zkušeností.

(TIP) Umožněte co největšímu počtu seniorů zúčastnit se kulturních aktivit.

Nastavte fungující cenovou politiku. Většina akcí pro seniory je buď za zvýhodněné vstupné, nebo zdarma. Je nicméně pravda, že finanční hledisko nehraje u současných seniorů tak velkou roli, jak je obvykle vnímáno. Primární je zde osobní zájem a senioři jsou často ochotni preferovat kvalitu. Je ale samozřejmě důležité, aby veřejná správa akce pro seniory nebo mezigenerační akce podporovala a seniory tímto způsobem aktivizovala. Mnoho obcí již na různé kulturní akce a aktivity seniorům přispívá a umožňuje jim tak smysluplné trávení volného času a narušení denního stereotypu.

(TIP) Spolupracujte s okolními obcemi.

Obce mohou pořádat společné projekty a akce, půjčovat si prostory pro pořádání akcí nebo technické vybavení. Dále v případě seniorů může obec, která organizuje např. zájezd a nemá dostatečný počet účastníků, nabídnout účast i seniorům z okolních obcí, pro které by zájezd byl z tohoto důvodu nedostupný.

2.2 Tradice

Pokud jde o kulturní tradice, využívá naše obec všechny možnosti, které jí přináší jak mikroregion, tak kraj?

Co se v místě v minulosti dělo, jaké historické události tudy prošly?

Žily v obci nebo okolí nějaké známé osobnosti (minulosti i současnosti)?

Co má naše obec, co ostatní obce nemají?

Každé místo má svou historii a tradici, kterou lze připomenout. Pokud na ni nejde navázat, lze ji reflektovat, oživit, pracovat s ní jiným, novým způsobem. Některé regiony České republiky mají to štěstí, že navzdory nepříznivým historickým či společenským událostem zůstala jejich tradice nepřerušena a nyní tvoří zcela samozřejmou součást kulturního a společenského života obce (např. oblast moravského venkovského prostředí si bez tradic a folkloru snad ani nedovedeme představit). Takovou situaci je ovšem třeba považovat spíše za výjimečnou.

Silná a dlouhá tradice či významné kulturní dědictví v obci může nicméně znamenat někdy i nevýhodu: místní komunita čelí častému náporu turistů, což ji může demotivovat ke společnému setkávání a akcím „dovnitř“ obce. (viz výše).

Naopak v regionech, kde byla tradice přerušena, to může znamenat výzvu právě pro kulturní akce, jejichž záměrem bude znovuoživení paměti místa. I v tomto případě mohou hrát významnou úlohu senioři:

(TIP) Při pátrání po minulosti obce využijte místní seniory.

Jsou často „živou kronikou“ obce, v níž žijí, mají k místu silný vztah, znají jeho minulost. Dokážeme-li se na jejich minulost zeptat, často se tím tzv. prolomí stavidla vzpomínek a příběhů, které pomohou opětovně oživit historii Vaší obce.

(TIP) Podporujte místní tradice a lidi, kteří se jim věnují.

Podporujte tyto jedince, spolky či větší subjekty a hledejte cesty, jaký druh podpory jim bude vyhovovat nejvíce. Vytvořte těmto aktivitám co nejlepší podmínky pro další rozvoj a spolupráci dále pěstujte (podpora ze strany obce může být jak přímá, tak nepřímá, více viz kap. C.1.3 Veřejná podpora).

(TIP) Využijte tradiční oslavy svátků, jsou příležitostí ke kulturně-společenským akcím.

Začněte s oživením tradičních svátků, jako jsou Vánoce (rozsvěcení vánočního stromu, vánoční trhy), Velikonoce, masopust, máje, hody, svátky sv. Václava, Tři králové apod. Tyto sváteční chvíle jsou dobře „čitelné“ pro každého. Pokuste se do jejich přípravy i realizace zapojit maximum místních obyvatel – dobrovolníků, spolků či kulturních a vzdělávacích institucí, máte-li je v obci.

(TIP) Využijte význačných dnů z moderní historie.

Využijte k setkání místních obyvatel různých generací příležitosti jako **Den dětí, Den rodiny, Den matek/otců, Noc kostelů, Noc divadel** apod. K prezentaci místních spolků můžete využít napojení např. na Týdny pro neziskový sektor atd. Pro sféru seniorskou se pak ideálně hodí **říjnový Mezinárodní den seniorů**, který nabízí příležitost zviditelnit místní (seniorské) spolky či aktivity, propojit při této příležitosti služby sociální, kulturní i vzdělávací.

(TIP) Využití významných dnů z historie obce, významných rodáků.

Sondujte v historii obce, příp. regionu: jaká jsou místní významná výročí, kdo jsou místní významní rodáci? Výročí založení obce atd. nabízí příležitost zveřejnit zajímavosti o historii i současnosti místa, ve kterém žijete.

(TIP) Založte tradici novou.

Nic nebrání tomu, abyste využili jakékoliv příležitosti či inspirace k vytvoření nové tradice. Může jít např. o akce historického charakteru (jako např. Průvod Karla IV. městem), ale např. i charakteru ekologického (sázení stromů, každoroční společný „úklid obce“ atd.) či gastronomického (Den koláčů atp.). Pěstuje se u Vás nějaká tradiční plodina? Vytvořte událost, na které se občané sejdou a navzájem se pochlubí, co z ní uvařili či vytvořili (viz např. Rajska Břeclav).

2.3 Kulturní aktivity

Kde a jaké akce pořádat, aby se jich senioři mohli účastnit a cítili se tam dobře?

Co udělat pro to, aby se senioři zapojili více do (kulturního) života obce?

Je lepší ve Vaší obci pořádat akce výhradně pro seniory nebo raději pro všechny?

Jak aktivizovat seniory, kteří se akcí zatím příliš neúčastní?

Čím se lze inspirovat u sousedů nebo v zahraničí?

Co jsou kulturní aktivity a co znamenají pro seniory?

Kulturní aktivity, které obec pořádá, spolupořádá či podporuje jsou **nejviditelnějším výsledkem** jejích snah o lepší pospolitý kulturní život místních občanů. I dobrá kulturní strategie obce může přijít vniveč, pokud nebude vycházet z **důvěrné znalosti „terénu“ obce** (jací lidé zde žijí, jaký je jejich životní styl, jaké jsou jejich kulturní potřeby a očekávání) a z **bedlivé analýzy konkrétních kulturních aktivit**, které se v obci dějí. Nové či vylepšené aktivity je pak třeba **směřovat zase do konkrétní praxe v obci** a počítat s tím, že se budou **v průběhu let nadále vyvíjet a vylepšovat**. To samozřejmě zahrnuje i kulturní aktivity seniorů, pro seniory a podporu mezigeneračního dialogu. Proto nyní věnujeme kapitolu tomu, jaké kulturní aktivity zvolit, aby senioři byli a cítili se být platnou součástí komunity obce, setkávali se s jinými generacemi a měli šanci tyto vztahy dlouhodobě udržovat.

Co všechno mohou být „kulturní aktivity?“

Obecně mezi ně patří široká škála iniciativ, programů, projektů a akcí vyrůstajících z kulturního či uměleckého základu. Jejich organizátorem může být buď obec, nebo je vymýšlejí a realizují samotní občané. Mohou mířit jak do oblasti kulturního dědictví (např. oživování památkových objektů historickými postavami a výjevy, podíl na jejich údržbě, rozvíjení nehmotného kulturního dědictví tradiční lidové kultury), tak živého umění (pořádání festivalů, koncertů, představení, výstav apod.). Pro komunitní život má nesporný význam celá oblast neprofesionálního umění. Kulturní aktivity nabízejí samozřejmě kulturní instituce všeho druhu – od knihoven a muzeí až po kulturní domy. Patří sem veřejné akce, kde má kultura své přirozené místo: taneční zábavy a plesy, vzpomínkové akce (k významným historickým výročím, připomenutí rodáků obce apod.) či osvětové a vzdělávací akce (přednášky, besedy apod.). Lze sem zařadit i doprovodný kulturní program sportovních či kulturně-společenských akcí, jako jsou např. jarmarky a veselice, oslavy církevních a náboženských svátků, oslavy Dne dětí, Dne rodiny apod. a nepochybně i Dne seniorů.

Kulturní aktivity – schéma

Pokud jde o aktivity pro seniory, je kulturní či umělecká složka přirozeně přítomna i v těch, které nejsou primárně kulturní či umělecké povahy, ale například vzdělávací turistické (výlety za památkami do okolí či do zahraničí). Také může jít o akce v rámci péče o životní prostředí (společná péče o obec a její okolí – sázení stromů, společný úklid obce atd.). Akce se nemusí konat navíc nutně pouze pro seniory z jedné obce, mohou se zúčastnit i **lidé z okolí**. Všechny aktivity (jak občanské iniciativy, tak nabídka např. kulturních institucí), které jsou multigenerační, většinou zahrnují i seniorskou populaci.

Kulturních aktivit je zkrátka nepřeborné množství a nezbyvá, než z nich **zvolit ty, které jsou „ušité na míru“ konkrétní obci**, potřebám jejím a jejích seniorů. Jestli to budou výlety do okolí, více jarmarků či např. společného čtení prarodičů s dětmi, záleží pouze na ní. Naší snahou je pouze přispět do rozhodování metodologickými poznámkami.

Mapování, analýza: co se v obci (ne)děje?

Velikost a cílová skupina kulturních akcí: kam chodí senioři?

Nejprve je třeba si **zmapovat a utřídit, které kulturní akce se v obci dějí, a to jak z hlediska rozsahu**, tak z hlediska **cílové skupiny** (pro koho jsou akce určeny). Co se týče rozsahu, akcí bývá zpravidla celá škála – od velkých, někdy i „masových“ akcí v obci nebo jejím okolí (velké festivaly, koncerty či představení slavných českých či zahraničních uměleckých osobností apod.) až po drobná, sousedská posezení. Nebylo by správné hodnotit, které z nich jsou obci „prospěšnější“. Z hlediska seniorů bude vždy **rozhodující, co si z této nabídky vybírají k návštěvě oni sami**.

V každé obci může být odpověď jiná. Některé akce poslouží spíše stmelení místní komunity, jiné (často většího rozsahu) zase mohou posilovat hrdost občanů na svou obec (identifikace s místem), která je schopna hostit akci takového rozsahu (a má např. úspěch v médiích). Často ovšem býváme svědky toho, že místní občané (seniory nevyjímaje) **se v době konání velkých kulturních akcí (např. hudebního, filmového, divadelního festivalu apod.) buď „zavřou doma“ nebo svou obec na toto období raději opustí**.

S velikostí kulturní akce je často spojen nárůst množství návštěvníků a **turistů**, kteří na akci přijedou. Ovšem i když je na tento nápor připravena infrastruktura obce, neznamená to, že akci občané vždy vezmou „za svou“. Co lze v takové situaci nabídnout místním občanům (seniorům), aby zůstali? (Více viz níže a kapitola C.2.2 Tradice.)

Na druhou stranu kulturní nabídka řady obcí, které se nacházejí v metropolitním zázemí velkých měst, může „strádat“ kvůli bohaté kulturní nabídce blízkého velkého města. Výzvou pro tyto obce je nerezignovat a snažit se zajišťovat kulturní akce přímo zde. Tyto aktivity mohou být místně specifické a nabízet jiný druh zážitku než akce ve velkých městech. Zároveň mohou tmelit místní komunitu a posilovat pocit místní pospolitosti.

(TIP): Analyzujte kulturní akce ve Vaší obci:

- Jaká je Vaše strategie – pořádat méně akcí pro větší počet osob, nebo více akcí menšího rozsahu?
- Jak se chovají senioři v době konání velkých kulturních akcí – účastní se jich, nebo se od nich distancují?

- Na který typ kulturních akcí chodí senioři nejraději a nejčastěji?
- Jaké roční období a jaká denní doba jim pro absolvování kulturní akce vyhovuje nejvíce?
- Je tato nabídka z Vašeho pohledu dostatečná?
- Jak by se dala nabídka dále obohatit?

Jednogeneční nebo mezigeneční akce?

Kulturní akce pro seniory se pohybují na škále od těch „jednogenečních“, tj. určených výhradně seniorům, až po akce organizované pro všechny, které naopak seniory nijak nevyčleňují.

V mnoha menších obcích, kde jsou pro to již ustálené podmínky, sledujeme ideální stav: společnost funguje jako **mezigeneční komunita**, která v sobě přirozeně integruje různé věkové skupiny obyvatelstva. Obec by měla v tomto případě mít neustále na paměti potřeby seniorů, zajistit dobrou dostupnost na všechny akce, přemýšlet o dalším rozvoji dotyčné komunity atd. Zpravidla ale organizace kulturních aktivit nevyžaduje žádná „speciální opatření“ pro tuto skupinu obyvatelstva.

Obec jako komunita

Boleradice (906 obyv., Jihomoravský kraj)

Obec s dlouhou, mnohasetletou kontinuitou, kterou nepřerušilo za posledních 400 let žádné vysídlení ani jiná společenská tragédie, což atmosféře v obci jednoznačně pomáhá. Historicky tu je zakořeněna velice bohatá spolková činnost – sportovní, kulturní (knihovna, divadlo) či vzdělávací (škola). Uznávaný a velmi aktivní Divadelní spolek bratří Mrštíků, jež má domovskou scénu v místní (nyní velmi kvalitně zrekonstruované) budově divadla, vznikl jako ochotnický soubor již za dob Národního obrození. Je z principu multigeneční – zahrnuje děti, mladé, dospělé i seniory. Každý člen se musí zapojit do činnosti, neboť kromě správy divadelní budovy připravuje spolek pro obec kompletní kulturní nabídku (divadelní představení, dva festivaly, výstavy, koncerty, oslavy v rámci lidových tradic jako např. stavění máje atd.). V obci nepůsobí žádný seniorský spolek, neboť generace jsou provázané a jsou spolu v úzkém kontaktu, potkávají se v hostinci, posedí spolu, pohovoří si. Senioři nejsou nijak vyčlenění, jsou pevnou součástí obce a přirozeně zapadají do místní komunity. V obci se koná mnoho divadelních, a ještě více tradičních akcí, vzhledem k silné folklorní tradici Jihomoravského kraje.

Ohledně kulturních akcí (např. hody, které se slaví i v mnoha okolních vesnicích) se snaží sladit termíny s okolními obcemi, aby se akce nekonaly ve stejný den a nebraly si návštěvníky. Obdobně jako u dalších menších obcí tu v podstatě neexistuje anonymita.

<http://www.boleradice.cz/>

Samozřejmě ne každé obci dovolila historie či místní společenský vývoj takový „komunitní“ výsledek. Zejména **ve větších městech je tento model těžko realizovatelný**, neboť obyvatel v nich je pro takový jednotný komunitní systém příliš velké množství. Proto zodpovědnost přebírají městské části nebo častěji různé organizace, spolky či jedinci s cílem takovou komunitu alespoň částečně vytvořit a/nebo dále udržovat a rozvíjet. V tom případě je třeba **aktivity v obci promyšleně strukturovat, aby uspokojily potřeby jednotlivých skupin obyvatelstva a zároveň podpořily jejich vzájemný kontakt**.

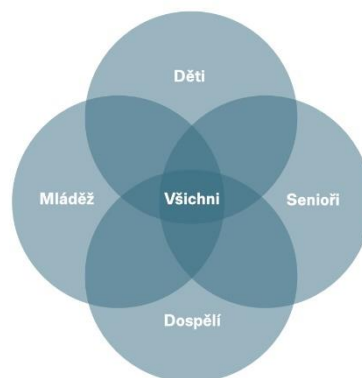
Cílová skupina senioři:

Modely organizace kulturní akce

Model 1: komunita

Model 2: prostupnost akcí pro různé skupiny obyvatel

(TIP) Analyzujte charakter kulturních akcí ve Vaší obci:

- Který z modelů více odpovídá Vaší obci?
- Jak fungují ve Vašem místě průniky „množin“ seniorů + dětí / seniorů + mládeže / seniorů + dospělých?
- Kolik a jakých akcí je určeno všem (celé komunitě)?
- Některé skupiny samozřejmě více splývají s jinými (např. dospělí + senioři), v některých z nich se už mnoho aktivit děje (např. senioři + děti). Který „průnik“ funguje nejméně? Jakým druhem akce by se dal posílit?

Od pasivní participace k aktivní

Mnoho kulturních a společenských akcí, které se v obcích po celé České republice konají, můžeme nazvat mezigeneračními, tj. mezi jejich návštěvníky se najdou příslušníci mnoha různých věkových skupin obyvatelstva. Např. **při konání trhu, jarmarku, pouti, návštěvě kulturní památky, často i divadelního představení či koncertu apod. se v jeden čas na jednom místě vytvoří různorodá skupina lidí.** Chceme-li ale dlouhodobě posílit vazby mezi přítomnými jednotlivci (v našem případě seniory a zbytkem obce) a systematicky tyto vztahy rozvíjet, je třeba přemýšlet důkladněji nad tím, jakým způsobem, resp. do jaké míry, se místní občané (seniory nevyjímaje) na akci podílejí. Dostáváme se tedy k otázce „**pasivní**“ a „**aktivní**“ participace občanů (seniorů) na kultuře:

- **Pasivní participace** (jedinec v roli příjemce) – konzumace kultury vysoké i většinové, např. návštěva hudebních koncertů všech žánrů, návštěva divadelních či tanečních představení, výstav apod., návštěva kulturních památek; besedy, četba; návštěva kulturních a společenských akcí (trhy, jarmarky, poutě apod.).
- **Aktivní participace** (jedinec v roli tvůrce a spolutvůrce) – aktivní účast na aktivitách uměleckých, sběratelských, vzdělávacích a dalších.

Uveďme příklad **jarmarku (trhu)**: buď se jdu (jako pasivní účastník) na akci pouze podívat, nebo se na ní podílím aktivně: připravuji (vyrábím) zboží, kterým se později pochlubí prodejní stánek, sám zboží nabízím kolemjdoucím nebo zkrátka pomáhám se stavbou či výzdobou stánku apod. Totéž platí např. u **divadelního představení**: pokud jsem sám aktérem inscenace (účinkujícím hercem, režisérem,

produkční, nápovědou atd.) nebo se jakýmkoliv způsobem podílím na její přípravě (vyrábím rekvizity, šiji kostýmy, sháním finanční podporu atd.) či realizaci (prodávám vstupenky, vyrábím plakáty atd.), moje angažovanost na proběhlé akci je mnohem vyšší, cítím osobní i kolektivní odpovědnost za dobrý výsledek a pravděpodobně pozvu své blízké, aby akci navštívili a mohli jsme poté sdílet své zážitky.

Kulturní akce: Pasivní × Aktivní participace

Kulturní aktivity však potřebují jak své aktéry, tak své konzumenty. Proto je přirozené, že aktivní a pasivní participace jsou „spojené nádoby“, jejichž obsah je proměnlivý: různé druhy kulturních akcí vyžadují po svých účastnících různý typ participace. Důležité ovšem je, **zda obec využívá maximálně potenciálu svých občanů jako „aktérů“ kulturních akcí.** Často se totiž setkáváme s tím, že „kulturní akcí“ se často (a chybně) rozumí pouze ta s participací pasivní (občan obce je „příjemcem“). Podaří-li se ovšem v obci povzbudit občany k **aktivní participaci** na kulturních a společenských aktivitách, je to pro obec, místní komunitu i jedince **nesporné pozitivum.** Jedincům to přináší dobrý pocit ze seberealizace a celé komunitě pak pevnější vnitřní vazby.

Samozřejmě, že „aktivizace“ občanů k vyšší kulturní participaci představuje často „běh na dlouhou trať“, úspěch se nezrodí ihned. Ne každého občana (seniory nevyjímaje) lze přimět k vysoké míře aktivní participace, vzhledem např. k jeho zdravotnímu stavu či zkrátka jeho temperamentu. U seniorů navíc bariér (nejen fyzických, ale i psychických či sociálních) přibývá. Vyplatí se ovšem hledat cesty, jak seniory navzdory těmto bariérám aktivněji do dění v obci zapojit – kultura je pro to ideálním nástrojem.

Akce pro aktivní kulturní participaci seniorů

Jednogeneační akce určené pouze seniorům

Už dávno neplatí, že akce pro seniory znamená, nadneseně řečeno, pouze příležitostné „taneční čaje“ v místní tělocvičně. Člověku, kterému přibývá věk, sice mohou ubývat síly, ale to neznamená, že ztrácí své sociální vazby, přichází o zkušenosti, své zájmy nebo přání. **Senioři mají obrovský potenciál – je třeba dát jim prostor, aby jej mohli využít.**

(TIP) Pokud ve Vaší obci nefunguje seniorský spolek nebo o něm nevíte, pokuste se jej vyhledat či dopomoci jeho založení.

Vyhledejte aktivní seniory nebo již existující spolky, kde jsou senioři činní, a začněte se jich ptát, co by potřebovali a co by si přáli. Nabídněte jim podporu či pomoc. Seniorský spolek se může stát Vaším budoucím partnerem při rozhodování obce/městské části (nejen) o sociálních či kulturních otázkách, dozvíte se ale také přímo „z první ruky“, co „Vaši“ senioři potřebují.

V mnoha obcích ČR funguje **rada seniorů** nebo je obec v dlouhodobém a pravidelném kontaktu se seniorskými spolky (více viz kapitola C.1.1 Komunikace s občany, participace na veřejném životě obce a kapitola C.3.1 Aktivní jedinci a spolky). Ve větších obcích pak mohou senioři využít fungování tzv. Senior Pointů či obdobných organizací (více viz kapitola C.2.1 Kulturní infrastruktura).

(TIP) Při organizaci akcí se zeptejte sami sebe, co Vy byste rádi dělali za několik (desítek) let ve volném čase, kterého budete mít více? Byly by to:

- návštěvy kulturních akcí – divadel, koncertů, kin apod.;
- koníčky – ruční práce, kutilství, umění;
- turistika a výlety po ČR i zahraničí;
- sportovní aktivity;
- další vzdělávání;
- trávení více času s rodinou;
- jiné aktivity (které?).

(TIP) Jak by Vaším budoucím seniorským zájmům a jejich realizaci mohla pomoci obec?

Jaké by mohla vytvořit podmínky, abyste se snadno dostali k tomu, co máte rádi a měli možnost se o to podělit s ostatními?

(TIP) Angažujte pro zpětnou vazbu a komunikaci ze strany seniorů bývalé zaměstnance obce seniorského věku.

Může jít např. o zastupitele, úředníky aj., pokud je tomu společenská situace v obci příznivá. Mají zkušenost s tím, jak to na obci funguje, mají osobní vazby na současné zaměstnance a zároveň se stali „cílovou skupinou“ – seniory. Tito lidé by mohli umět dobře tlumočit potřeby seniorské zájmové skupiny.

Klub seniorů

Valašské Meziříčí (22 200 tis. obyv., Zlínský kraj)

Klub seniorů při Kulturním zařízení města Valašského Meziříčí, p. o., má cca 100–160 velice aktivních členů (z celkového počtu 250–400). Ke své činnosti využívá mj. prostor multifunkčního Kulturního zařízení města. Pořádá programy, které se pravidelně opakují: pondělky – cvičení souboru Pohoda, cvičení žen, angličtina, úterky – rehabilitační a všeobecné cvičení, čtvrtky – speciální program dle zveřejňovaného měsíčního plánu. Každé 1. úterý v měsíci schůze SPCCH (Svaz postižených civilizačními chorobami v ČR, z. s.), každá 1. neděle v měsíci burza – pořádají filatelisté, každá 1. středa v měsíci – schůze zahrádkářů.

Klub pořádá každý měsíc různé tematické akce, např. besedu Velikonoční zvyky na Valašsku, promítání Cestování po... (různé exotické země – Čína, Filipíny ad.), besedy pro občany např. s poslancem P. Pustějovským (bývalý zastupitel a radní města) či výlety do větších měst za kulturou (např. na operu *La traviata* do Moravskoslezského divadla). V sezoně poskytuje Klub seniorů také půjčování krojů, masek atd.
<http://ks.kzvalmez.cz/>

Virtuální univerzita 3. věku (U3V) a vzdělávání seniorů i v menších obcích

Nabídka dalšího vzdělávání lidí v postproduktivním věku se dobře osvědčila v řadě zkoumaných obcí ČR (Prachatice, Havlíčkův Brod, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav, Psáry, Nové Hrady ad.). Není dáno, že v obci musí stát budova univerzity, aby zde mohla probíhat „univerzita třetího věku.“ Může totiž probíhat ve virtuální podobě formou promítaných přednášek. Jde v podstatě o dlouhodobější vzdělávací nabídku na rozšiřování znalostí i možnost seberealizace v oblasti společenských a přírodních oborů, kultury, vědy či techniky. Pro Virtuální U3V lze dobře využít prostory místní knihovny, kulturního zařízení nebo zařízení pro seniory, kam tímto může proniknout i seniorská veřejnost z obce. Lze spolupracovat s řadou univerzit, které svou působnost touto formou rozšiřují i do menších obcí. Slouží jako smysluplná výplň volného času seniorů: lidé toužící po dalším vzdělávání se na kurzech setkávají se svými vrstevníky, se kterými mohou sdílet nové poznatky, zkušenosti a zážitky. Přednášejícími mohou být sami erudovaní senioři, o jejichž výběru mohou rozhodovat sami studenti U3V.

Mezigenerační iniciativy: aktivní podíl seniorů

Je zřejmé, že se v různých obcích senioři zapojují do spolkového či obecního života v různé míře a v lepším případě absolvují „seniorské akce“. Z pohledu celé komunity ovšem výhradně „seniorské aktivity“ mezigenerační soudružnost neposílí. Úsilí každého pořadatele mezigenerační akce by mělo směřovat především k tomu, aby se na ní mohli setkat a navzájem sdílet své zkušenosti **lidé se stejnými zájmy, bez ohledu na svůj věk**. Senioři v tomto ohledu disponují značným potenciálem, širokou škálou zájmů i většími časovými možnostmi. Je proto příhodné si položit otázku: **Co všechno mohou senioři nabídnout ostatním generacím?** Využijme toho, v čem mnozí senioři vynikají, co jsou jejich silné stránky:

Co umí babičky a dědečkové nejlépe?

Výčet je pouze ilustrativní, nepostihuje zdaleka všechny dovednosti, kterými vládne starší generace. Samozřejmě, nelze opomenout jedinečné řemeslné dovednosti a tradiční řemesla (např. hrnčířství, košíkářství, paličkování atd., často řemesla specificky česká či dokonce regionální a lokální), kterými vládne starší generace. Je to také znalost a velmi často „žitá“ lidová tradice, která se jako hodnota předává

z generace na generaci jak soužitím v rodině, tak spontánní komunikací mezi příbuznými a přáteli, tak také veřejnou činností při nejrůznějších akcích tradičních či náboženských.²⁰

Nezáleží ovšem na tom, zda je to řemeslo, kuchyně, kutilství, znalost historie obce, přírody v okolí nebo jakákoliv jiná činnost, v čem je starší generace výjimečná. Je třeba identifikovat právě ty vynikající dovednosti, které známe od „svých“ seniorů v rodině a obci. Na které z nich jsou oni sami hrdí? Jak můžeme tyto jejich schopnosti podpořit, zviditelnit a ukázat ostatním lidem v obci?

Je nezbytné si uvědomit, že **umělecká tvorba** není vyhrazena pouze profesionálům. Kulturu a umění během svého života přijímáme, ale sami ji reflektujeme a v určité formě předáváme ostatním lidem, svým přátelům, partnerům, dětem či vnoučatům. Tento proces rozhodně nekončí hranicí 65 let (či podobně), kdy společnost určila startovní čáru pro seniorský věk. „Tvůrcem“ v tomto smyslu může být každý, bez ohledu na sociální status či stupeň vzdělání.“²¹

(TIP) Podpořte originální uměleckou tvorbu seniorů, např. literární.

Literatura je jeden z uměleckých žánrů, který je svou povahou seniorům velice blízký – starší generace rády a hodně čtou a někteří senioři i sami texty píšou. Literatura jako silná stránka mnoha seniorů se dá využít např. pro komunikaci s dětmi ze vzdělávacích institucí (vzájemné čtení, zvyšování čtenářské gramotnosti); zúročit můžeme také znalosti seniorů při dokumentování a vytváření materiálů např. o historii města a jejím ožívování.

Literatura

Brandýs nad Labem-Stará Boleslav (19 000 obyv., Středočeský kraj)

Polabská vrba – literární soutěž pro seniory, kterou vyhlašuje každoročně Knihovna Eduarda Petišky ve spolupráci s městem Brandýs nad Labem-Stará Boleslav. Je určena všem, kdo se „cítí být seniory“, nazývána je též „soutěž pro pamětníky“. Je součástí projektu *Napiš svůj příběh, zachyť svou vzpomínku!*, jehož cílem je sběr vzpomínkových textů. Každý rok se vyhlašuje téma, např. Křížem krázem aneb jak jsme cestovali (2020), Co jsme doma jedli, co jsme doma vařili (2019), Můj životní vzor (2018) ad.

<http://www.knihovna.brandysnl.cz/akce/polabska-vrba/>

Literatura

Brandýs nad Labem-Stará Boleslav (19 100 obyv., Středočeský kraj)

Pohádkové čtení – místní Senior Point hledá seniory, kteří mají zájem předčítat v dětských klubech a mateřských školách pohádkové knihy. Jde minimálně o čtení 30 minut jednou týdně. https://brandysko.cz/assets/File.ashx?id_org=904&id_dokumenty=53571

(TIP) Podpořte umělecké aktivity v zařízeních pro seniory, domovech pro seniory aj.

Výčet může být velmi široký, počínaje arteterapií (oblíbené jsou zejména výtvarné a hudební aktivity) až po vlastní tvořivé aktivity klientů, např. rukodělné činnosti či literární tvorbu (typu „napiš dopis vnukovi nebo příteli/přítelkyni, které jste nějakou dobu neviděli“ apod.). Tam, kde jsou pro to podmínky, je možné

²⁰ O tradiční lidovou kulturu pečuje na státní úrovni *Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice na léta 2016 až 2020* (https://www.mkcr.cz/doc/cms_library/koncepce-ucinnejsi-pece-o-tradici-lidovou-kulturu-v-cr-na-odbobi-2016-az-2020-2767.doc). Vynikajícím lidovým výrobcům (mnohdy v seniorském věku) je také každoročně udělován titul Nositel tradice lidového řemesla jako veřejné ocenění jejich práce. Ocenění navazuje na iniciativu UNESCO nazvanou Žijící lidské poklady, jejímž cílem je zachovat tradiční řemesla, kterým hrozí zánik, zdokumentovat jejich postupy a předávat tyto dovednosti dalším následovníkům. Více na: <http://www.nulk.cz/nositele-tradice/>.

²¹ *Koncepce podpory umění v České republice na léta 2015–2020*. Praha MN ČR, 2015; *Úmluva UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů*. Praha: MK ČR, 2005.

uvažovat i o divadelních aktivitách (cílem nemusí být pouze příprava divadelní inscenace, stačí drobná vystoupení s monology a dialogy pro rezidenty). Základním přístupem jsou metody dramatické výchovy, a pokud je to personálně i časově možné, existuje příležitost krátkodobých kurzů pro vedoucí, kde se nabízí inspirace a získání základního know-how. Tvořivý potenciál má každý z nás, nehledě na věk či zdravotní stav, proto umělecké aktivity účinně fungují jako pojítko mezi různými generacemi. Společná umělecká tvorba je jedním z ideálních prostředků mezigeneračního přenosu.

Arteterapeutické dílny pacientů Hospice sv. Štěpána

Litoměřice (24 000 obyv., Ústecký kraj)

Arteterapeutické aktivity pro zdravotně postižené občany a seniory, pacienty Hospice sv. Štěpána, využívají terapeutické funkce výtvarných, literárních a hudebních aktivit ke kompenzaci znevýhodnění pacientů s různými zdravotními handicap. Vytváří se tak prostředí rovných příležitostí pro zdravotně znevýhodněné osoby. Cílem je naplnění výtvarných, hudebních, literárních a jiných psychických potřeb klientů, kteří se nacházejí v terminální fázi nevléčitelného onemocnění. Ti potřebují v závislosti na svém zdravotním stavu vyjádřit nejen své pocity, ale např. i vyrobit památku pro své nejbližší či se odreagovat a jinou činností zapomenout na bolest. Potřebují prožít a posilovat vlastní sebevědomí, zapojovat se do běžného života, chtějí se cítit užiteční a potřební. Tato aktivizace zároveň pozitivně ovlivňuje základní léčebnou terapii.

<https://www.hospiclitomerice.cz/>

Kultura léčí

Veselí nad Lužnicí (6 400 obyv., Jihočeský kraj)

Diecézní charita České Budějovice realizuje pro klienty chráněného bydlení Domu sv. Františka kulturní aktivity jako nástroj k povzbuzení jejich psychického i fyzického stavu. Cílovou skupinou různých projektů je ovšem i široká veřejnost, kterou do svých kulturních aktivit organizátoři zapojují. Jde o pravidelné programy s možností účasti rodinných příslušníků a dobrovolníků. K realizaci projektu vedla zkušenost, že u seniorů a osob s různým zdravotním postižením je výtvarná tvorba prostředkem, který hraje významnou roli v překonávání jejich psychických obtíží. Arteterapie je pro klienty prostředkem odreagování, seberealizace a sdělení. Projekty nabízejí klientům tvořivé a aktivizační činnosti vedoucí k prožitku seberealizace a smysluplného trávení času. Vedle pravidelných arteterapeutických aktivit se zde využívá i dalších typů kulturních činností, především hudebních.

<https://veseli.charita.cz/>

(TIP) Využijte tradici kulinářského umění.

Láska k jídlu, jeho přípravě a domácí kuchyni spojuje všechny generace (aktuální mediální trendy navíc tuto zálibu velmi podporují). Jedna z nejlepších cest k mezigeneračnímu setkávání a předávání zkušeností je právě skrze „kuchyni“, kde navíc senioři (tradičně zejména „babičky“) obvykle vynikají. Využijte tedy jejich potenciál a dejte seniorům šanci, aby ukázali své recepty a výrobky např. na jarmarku či jiném (menším) setkání, kam přicházejí ostatní obyvatelé obce. Nebo je motivujte, aby využili příležitosti a sami své zkušenosti předali skupině zájemců (v rámci např. kuchařských kurzů).

Slavnosti rajčat

Břeclav (24 700 obyv., Jihomoravský kraj)

Slavnosti rajčat – Rajska Břeclav vznikly s myšlenkou propagovat zábavnou formou tuto hojně pěstovanou plodinu nejen ve městě Břeclavi, ale i v jeho širokém okolí. Snahou bylo poukázat na klady plodiny, různé

možnosti využití, zpracování a v neposlední řadě dostat ji do povědomí ve spojitosti s městem Břeclaví. Nyní už každoročně zaplaví více než padesát stánků a stovky návštěvníků ulice kolem břeclavské synagogy. Akce je oblíbena i mezi místními seniory: chtějí se pochlubit tím, co vypěstovali. Nechybí ani kulturní program. Hlavním pořadatelem akce je Městské muzeum a galerie, podporuje ji město Břeclav, Jihomoravský kraj a další subjekty.

<https://breclav.eu/calendar/slavnosti-rajcat-4>

Komunitní kuchařka

Psáry (3 900 obyv., Středočeský kraj)

Nově zbudovaná základní škola Amos slouží jako komunitní centrum pro místní obyvatele, zároveň se zde konají společenské a sportovní akce nejrůznějšího druhu. Jednou z nich je i komunitní kuchyň, kde probíhají kurzy vaření: jejich lektory jsou ovšem místní obyvatelé nebo jejich známí. Z tohoto společného úsilí by měla vzniknout a být publikována společná kuchařka.

<http://psary.cz/>

(TIP) Životní prostředí: péče o obec a její okolí.

Pečujte o svou obec společně s občany. Oslovte sami své obyvatele nebo podpořte iniciativu, které se aktivně účastní senioři společně s dětmi, mládeží či širokou veřejností. Často bývají do takových akcí zaangažováni např. i místní skauti. Je možné podpořit vznik takových projektů vyhlášením zvláštní podpory např. pro školy a jejich projekty zaměřené mezigeneračně a ekologicky (jako se děje např. v Rožnově pod Radhoštěm).

Společné sázení stromů

Valašské Meziříčí (22 200 obyv., Zlínský kraj)

Senioři z Valašského Meziříčí společně se žáky Základní školy Žerotínova vysadili vlastní stromy a založili sad pamětníků u Domova seniorů Valašské Meziříčí. Bylo vysazeno 12 ovocných stromů, nový sad je nyní volně přístupný veřejnosti. O ovocné stromy se postarala společnost Městské lesy a zeleň – Valašské Meziříčí. Akce byla doprovázená kulturním programem, který si připravili žáci Základní školy Žerotínova, společně se žáky zpívali i senioři. Výsadba ovocného sadu pamětníků, stejně jako např. sázení jedlých keřů na jednom z dětských hřišť ve městě či výsadba žlutých krokusů do tvaru Davidovy hvězdy u Památníku holocaustu byly aktivity, které město financovalo z výhry v soutěži Obec přátelská seniorům.

<https://www.valasskemezirici.cz/>

(TIP) Motivujte seniory, ať se sami podílejí na přípravě a organizaci akcí.

V roli příjemců často senioři uvítají, když např. některé dílny, přednášky či další aktivity proběhnou pod vedením přímo jednoho z nich či jiného přizvaného erudovaného seniora. V rolích, které mohou sehrát pro obec a její kulturní aktivity, **seniory nepodceňujte. Využijte jejich časové možnosti, zájmy i velký znalostní a tvořivý potenciál.**

Spolupráce s jinými subjekty ve Vaší obci

(TIP) Spolupracujte se školami, školkami a ZUŠ.

Spolupráce se školami, školkami a ZUŠ je osvědčenou a na mnoha místech využívanou praxí. Děti docházejí (většinou několikrát v roce) na návštěvy za seniory, společně tvoří, čtou apod., žáci ZUŠ mívají koncerty v seniorských zařízeních. V řadě obcí se daří nabídku rozšiřovat i na další společné akce (pravidelné dílny, vycházky atd.). Podaří-li se taková spolupráce dlouhodobě a systematicky udržovat, je to úspěšný krok k integraci seniorů do společenského života. Další formou aktivit určenou přímo pro seniory je Akademie ZUŠ (viz kapitola C.2.1 Kulturní infrastruktura).

(TIP) Podporujte rodinné akce.

Přítomnost dětí většinou motivuje příbuzné a seniory k návštěvě kulturní akce, kde se spolu jednotlivé generace setkávají. Dá se začít tím, že na všech kulturních akcích města vystupují jak děti, tak senioři.

Den dětí a rodiny

Příbor (8 500 obyv., Moravskoslezský kraj)

Jednou z největších kulturních akcí pořádaných městem je červnový Den dětí a rodiny, vybudovaný na mezigeneračním základě: během jednodenní akce se představuje např. Dětské zastupitelstvo Příbor, Jednotka SDH Příbor, Městská policie Příbor, Poskytovatelé sociálních služeb v Příboru, zájmové kroužky LUNA Příbor SVC; probíhá vyhlášení vítězů výtvarné soutěže Můj sen určené žákům a studentům MŠ, ZŠ a SŠ. Program obsahuje další interaktivní programy, soutěže apod.; den je završen koncertem některé umělecké osobnosti (např. v r. 2019 to byl slavný mladý český písničkář, program byl tedy poutavý i pro mládež).

<https://www.pribor.eu>

(TIP) Spolupráce s církví a farnostmi, využití církevních objektů.

Funguje-li dobře místní farnost, může významně pomáhat komunitnímu životu obce. Soustřeďuje (nebo má potenciál soustřeďovat) různé generace lidí, naslouchat jim a všimnout si jejich přání a problémů. Navíc v některých případech má církev přímo v gesci některá zařízení pro seniory, sama bývá zřizovatelem míst, jež fungují jako komunitní centra (např. Diakonie Českobratrské církve evangelické) a kde se pořádají např. arteterapeutické programy.

(TIP) Podpořte již fungující iniciativy.

Působí-li ve Vaší obci už nějaký spolek, popřípadě jejich síť, podpořte je. Využijte jejího potenciálu – vstupte s ní do intenzivnějšího kontaktu a případně nabídněte další téma – senioři a mezigenerační setkávání.

Slovácké krúžky

Břeclav (24 700 tis. obyv., Jihomoravský kraj)

Po celé České republice, zejména na Moravě, působí sdružení tzv. Slováckých krúžků. V Břeclavi jsou tři, v každé městské části (kromě centra) jeden. Každý z nich je významným hybatelem místního kulturního dění, má k dispozici kulturní zařízení nebo kulturní dům, kde bývá (vedle Sokola) hlavním nájemníkem. Jejich členy jsou zejména lidé středního věku i starší, ale tradičně spolupracují i s mladšími („chasa“ ve věku 15–25 let), tím si zajišťují kontinuitu a vychovávají nejmladší generaci.

www.slovackykruzek.cz, www.charvatcane.cz, www.konare.cz

(TIP) Při konání trhů, jarmarků, poutí apod. využijte maximálně potenciál své obce.

Vyzvěte místní kulturní instituce, ať nabídnou něco ze svého programu. Dejte prostor prodeji místních či regionálních výrobků, kulinářských specialit apod. Ať se pochlubí výsledky své práce žáci a studenti MŠ, ZŠ, SŠ či ZUŠ, nechť se prezentuje činnost aktivních spolků, sdružení či jedinců. Místní obyvatelé vezmou akci více „za svou“, budou-li se na ní podílet. Navíc tím zajistíte vyšší návštěvnost ze strany místních obyvatel, neboť se přijdou podívat na práci svých příbuzných a přátel.

(TIP) Propojte již existující akce, konají-li se v podobný čas.

Aby návštěvníci akcí nebyli přesyceni jejich množstvím, je možné spojit více aktivit, nebo je alespoň vzájemně propagovat v rámci jedné střešové akce. Ta: a) zkoordinuje množství konaných akcí tak, aby návštěvník měl větší šanci je časově zvládnout; b) stmelí návštěvníky akce v jednu skupinu, která zajistí

vyšší návštěvnost všech konaných aktivit. Nejde o „smazání rozdílů“ mezi akcemi, spíše o jejich vzájemnou koordinaci a snazší propagaci všech zároveň.

LOVOsice JINAK – víkend místní kultury

Lovosice (8 900 obyv., Ústecký kraj)

„LOVOsice JINAK, aneb víkend nabitý kulturou“ pořádá na přelomu května a června Centrum kultury LOVOš, které ve spolupráci s nejrůznějšími organizacemi ve městě (včetně sociálních služeb) spojuje a koordinuje kulturní akce, které se na přelomu května a června pravidelně v Lovosicích konají, a přidává k nim další obohacení. Po bleším trhu místních obyvatel probíhá akce Sociální služby se představují, místní DDM pořádá tradiční velký Den dětí v lesoparku Osmička, ZUŠ se svými hudebními ukázkami projde část města a zahraje lidem například ve foyer městského úřadu nebo před školní jídelnou v době obědů. Velkým koncertem u budovy ZUŠ se pak zakončuje celonárodní akce ZUŠ Open. Centrum kultury připravuje v městském parku letní divadelní scénu, která hostí malá divadla z regionu. Další den probíhá také Gulášový lovo-festival v gesci lovosického svazu Maďarů, kde vaří jak profesionálové, tak i veřejnost. Protože ke guláši patří pivo, nechybí ani Pivní košť za účasti několika malých a rodinných pivovarů z okolí. Program je bohatý i po hudební stránce, kromě koncertů známých jmen vystupují na malé hudební scéně i místní oblíbené hudební skupiny.

<https://www.meulovo.cz/lovosice-jinak-aneb-vikend-nabity-kulturou/d-44720>

(TIP) Propojte přizvané profesionální umělce s amatérskými a s Vašimi občany.

Využijte přítomnost profesionálního umělce v obci tak, aby něco navíc přinesla i místním občanům: dá se taková akce doplnit doprovodným programem, který místním obyvatelům přijde přitažlivý (např. besedou, kde budou mít šanci vejít do kontaktu přímo s hostem akce apod.)? Je možné koncert známého hudebníka doplnit programem zdejších hudebních skupin, na který zavítají místní? V ideálním případě lze nabídnout profesionálnímu umělci inspiraci, vnést místní téma do jeho tvorby.

Malířské sympozium a obrazy pro obec

Nové Hradky (2 500 obyv., Jihočeský kraj)

Obec obnovila tradici mezinárodních malířských sympozií. Umělci ze sedmi zemí celého světa strávili v Nových Hradech a jejich okolí cca týden, jehož výsledkem bylo sedm uměleckých děl inspirovaných Novými Hradky – okolní přírodou či historií obce. Domluva byla taková, že výsledná díla zůstanou v majetku obce, kde nyní zdobí různé instituce. Jsou ovšem ještě dále využívány – např. obraz rakouského malíře (motiv hradu s historickou listinou) pak využila obec v rámci městských slavností, kde sloužil novohradským dětem jako výtvarná inspirace pro jejich další výtvarné aktivity.

<https://www.novehrady.cz/>

Spolupráce s ostatními obcemi doma i v zahraničí

Mikroregion a spolupráce s ostatními obcemi

V České republice jsme si všichni blízko, naše obce jsou si jen málo vzdálené. Vzájemná tolerance a spolupráce mezi obcemi se často vyplácí jak vedení obcí, tak jejich obyvatelům. A pokud není možná přímo spolupráce, je dobré si vzájemně alespoň nebránit.

Z výzkumu vyplývá, že obce jsou rozděleny na ty, které spolupracují dlouho a vnímají spolupráci jako přirozenou součást běhu obce, a na ty, které nespupracují vůbec, někdy zaznívá i obava z konkurence.

(TIP) Pokuste se zkoordinovat termíny konání svých akcí se sousedními obcemi.

Je-li akce určená veřejnosti z blízkého okolí, nemá cenu soupeřit o návštěvníky.

(TIP) Bojujete-li např. s nedostatkem kapacit (personálních, finančních aj.), pokuste se spojit síly s okolními obcemi. Je možné si navzájem půjčit např. technické vybavení pro akce, zajistit dopravu účastníků apod.

(TIP) Akce v okolí Vaší obce mohou přilákat více návštěvníků ze sousedství i širokou veřejnost.

Je to příležitost setkat se na „neutrální půdě“. Co se týče seniorů, výlety do okolí (např. za památkami) bývají velmi oblíbenou aktivitou.

Lašská brána Beskyd

Příbor, Kopřivnice a další obce (Moravskoslezský kraj)

V rámci mikroregionu jsou obce v pravidelném kontaktu, koordinovaně řeší kulturu a cestovní ruch. Také společně žádají o finanční podporu. Obce vzájemně koordinují menší akce, vyměňují si umělecké soubory, jednou ročně pořádají i společnou větší kulturní akci. Fungující mikroregion je příležitostí, jak řešit společně i další aktuální otázky v dané geografické oblasti.

<https://www.lasska-brana.cz/>

Svaz tělesně postižených

Hustopeče (5 900 obyv., Jihomoravský kraj)

Nejaktivnějším a největším spolkem je Svaz tělesně postižených (cca 600 členů, asi 450 členů přímo z Hustopečí), který zahrnuje i mnoho seniorů. Kromě Hustopečí je činný i v 10 okolních městech a obcích. Plánuje program na celý rok, spolupracuje velice dobře s městem. Pořádané akce se odehrávají přirozeně v rámci partnerství s dalšími městy.

<http://www.stphustopece.cz/>

Přeshraniční a zahraniční spolupráce

(TIP) Nemáte ještě partnerskou obec v zahraničí? Najděte si ji.

Mít partnerskou obec je skvělá příležitost, jak umožnit občanům obce vycestovat do prostředí, které si během delšího partnerství osvojí, budou mít šanci hlouběji poznat jinou kulturu a zvyky. Na druhou stranu se také sama obec může zviditelnit a pochlubit zahraničním hostům tím, co se v ní děje. Je to vhodná a zároveň dostupná příležitost pro cestování a poznávání nových míst i kultur pro seniory všech zúčastněných obcí. Senioři se mohou vzájemně navštěvovat, účastnit se společných kulturních akcí, podílet se na jejich přípravě (např. při tvorbě prezentačních materiálů obou měst) či na nich dokonce vystupovat (např. místní hudební soubory).

Sít partnerských měst

Rožnov pod Radhoštěm (16 400 obyv., Zlínský kraj)

Obec má hned několik partnerských měst: Považská Bystrica (Slovensko), Śrem (Polsko), Bergen (Německo) a Körmend (Maďarsko). Nejvíce se daří přeshraniční spolupráci se slovenskými partnery, do které se zapojují aktivně i senioři.

<https://roznov.cz/>

Obec je členem celosvětové skupiny **Newcastles of the World**, která sdružuje po celém světě více než 100 měst, jejichž název je mutací sousloví Nové Hradky / Nový Hrad (Newcastle, Neuchatel, Castel Nuovo, Neuburg apod.). Velmi aktivní komunita se vzájemně navštěvuje, pořádá konference, setkání, vydává newsletter s propagací svých akcí po celém světě. V Nových Hradech se v r. 2014 konala celosvětová konference této mezinárodní sítě.

<https://newcastlesoftheworld.com/>

Projekt Aktivní senior polsko-českého příhraničí

Šlo o projekt polsko-české přeshraniční spolupráce čtyř měst Královéhradeckého kraje: Náchod, Trutnov, Hronov a Česká Skalice (folklorní soubor Barunka o. p. s.) a polských měst: Świdnica, Kędzierzyn-Koźle a Kłodzko. Projekt byl financován z operačního programu EU na podporu přeshraniční spolupráce, v jeho rámci bylo v letech 2016–2019 uspořádáno nezměrné množství rozmanitých aktivit na obou stranách hranice:

- 1) Konference pro osoby pracující se seniory určená představitelům samospráv, jim podřízených institucí a sdružení pracujících se staršími osobami (tématem byla např. organizace volnočasových aktivit pro seniory);
- 2) Kurzy a workshopy aktivizující starší osoby – umělecké se zaměřením na fotografii, dekoraci, keramiku, divadlo, hudbu, rukodělnou výrobu atp., ale i pohybové (např. nordic walking, aerobic aj.) či vzdělávací (kurzy vaření, zvládání stresu a deprese, techniky trénování paměti atp.);
- 3) Organizace integračních akcí a organizované zájezdy pro seniory na tyto akce (vystoupení, průvody, pikniky, festivaly, výstavy, trhy pro seniory) pobízející k aktivitě intelektuální, fyzické i společenské;
- 4) Organizace setkání pracovní skupiny.

Cílem projektu byla výměna zkušeností, získávání nových vědomostí a zpracování nových trvalých forem přeshraniční spolupráce v záležitostech týkajících se seniorů a tím i prevence negativních jevů spojených se stárnutím populace.

3. Aktivní občané v obci

3.1 Aktivní jedinci a spolky

Spolupracuje Vaše obec s místními spolky a podnikateli?

Dala by se tato spolupráce ještě zlepšit/zintenzivnit?

„Město a spolky jsou jedna velká rodina.“ (místostarosta většího města)

Významnými aktéry v životě obce jsou vedle samosprávy a jí zřízených organizací také neziskové organizace – spolky, zapsané ústavy či obecně prospěšné společnosti. V obecné rovině představují neziskové organizace, resp. občanský sektor, důležitý prvek aktivní občanské společnosti a jako takové spolupracují jeden z pilířů fungování zdravé demokratické společnosti. Vztah mezi pojmy občanská společnost a občanský/nevládní neziskový sektor, které bývají někdy mylně zaměňovány, objasňuje následující tabulka:

Čtyři oblasti občanské společnosti (Frič, 2016, s. 14)

	Spontánní	Formálně organizovaná
Individuální	sousedská výpomoc, aktivismus všedního dne, virtuální aktivismus	účast na volbách, účast na petiční akci, na zasedání místního zastupitelstva ad.
Kolektivní	veřejná shromáždění, ad hoc protestní akce, svolávané přes internet	formální členství, dárcovství a dobrovolnictví, struktura a aktivity občanských organizací

Na každodenní úrovni místního kulturně-společenského dění představují neziskové organizace – nejčastěji spolky, důležitého spoluhráče a v ideálním případě rovnocenného partnera samosprávám. Jde jak o spolky, které se věnují přímo kulturní a umělecké činnosti (např. hudební tělesa, ochotnické soubory, kluby přátel umění), tak rovněž o ty, které kulturně-společenskou činnost mají ve své náplni částečně (např. okrašlovací spolky, dětské kluby, spolky seniorů) anebo pouze okrajově (např. dobrovolní hasiči či sportovní kluby). Mnohé spolky tak nejen umožňují svým členům osobní realizaci ve volném čase, ale pomáhají budovat a udržovat místní komunitu a tím zamezovat sociálnímu vyloučení místních občanů, zejména seniorů a dalších, vyloučením ohrožených skupin. Místní spolky mohou rovněž doplňovat nabídku kulturního vyžití obce či významně pomáhat obci při pořádání místních akcí, resp. být s ní jejich spoluorganizátory (např. zvykoslovné aktivity, dětské dny či vystoupení místních uměleckých souborů atd.).

V obcích a městech, kde funguje dobře spolupráce mezi samosprávou a místními spolky, býváme na obou stranách svědky silně přítomného pocitu reciprocity – **obec se snaží podporovat spolky finančně i nejrůznějšími nefinančními způsoby a spolky „na oplátku“ rády pomohou obci v jejím rozvoji.** Tato oboustranně výhodná spolupráce je klíčová zejména v případě venkovských sídel a malých měst, kde rozpočtové prostředky na kulturu bývají poměrně omezené. Nicméně osvědčuje se a vyplácí i ve větších městech.

V rámci spolupráce navíc spolky mohou na sebe brát úlohu poskytovatele některých veřejných kulturních služeb místo obce, včetně zajištění provozu kulturního zařízení v majetku obce za její podpory.

Klub přátel historie v místním muzeu

Kobylí (2 000 obyv., Jihomoravský kraj)

Patrně nejvýznamnější kulturní institucí obce Kobylí je muzeum. Jeho založení inicioval v roce 1997 místní spolek Klub přátel historie, jehož cílem bylo (a stále je) shromážďovat a uchovávat doklady o historii obce a lidové tvorbě regionu Hanáckého Slovácka. Za souhlasu obce a díky velkému nasazení více než sta dobrovolníků se podařilo po půl roce zbudovat muzeum v prostorách staré školy. Díky Klubu přátel historie zde vznikla rozsáhlá národopisná expozice, jež nemá v okolí konkurenci. V muzeu se pravidelně konají výstavy, vernisáže, přednášky, semináře a různé další akce, kde se potkávají lidé všech generací. Společenský rozměr muzea navíc umocňuje mini kavárna. Provoz muzea funguje na dobrovolné bázi členů spolku a za podpory obce, pro kterou je jeho fungování prioritou.
<https://kphkobyli.webnode.cz/>

Spolupráce města a NNO

Prachatice (10 900 obyv., Jihočeský kraj)

Město Prachatice je velmi aktivní na mnoha úrovních v oblasti podpory seniorů. V rámci spolupráce s neziskovým sektorem je obec napojena na Mezigenerační a dobrovolnické centrum TOTEM, z. s. v Plzni

či Radu seniorů ČR. Na místní úrovni je významná jeho spolupráce s KreBul, o. p. s., která nabízí celou řadu aktivit směřujících do oblasti poradenství, vzdělávání (formálního i neformálního), volnočasových aktivit apod. Provozuje také místní Senior Point, kde zveřejňuje a aktualizuje kalendárium, na jehož základě se mohou zkoordinovat akce různých organizátorů.

<https://www.totemplzen.cz/>

<https://www.krebul.cz/>

Vzhledem k pozitivům spolupráce s místními spolky (a jinými NNO) by o ni obce měly stát a usilovat. Někde již funguje spolupráce dobře a obce i spolky se těší z jejích výhod – často tam, kde je silná spolková tradice (jsou obce, kde je „téměř“ každý členem alespoň jednoho spolku a kde se spolková angažovanost předává už v rodinách). Jinde se naopak zatím daří méně – třeba i kvůli nedostatečné tradici spolkového života, jejímu přerušení z historických příčin (např. poválečnému vysídlení pohraničí) nebo v důsledku vylidňování venkovských oblastí.

Obce samozřejmě nemohou nutit své občany ke spolkové činnosti ani ke spolupráci s obcí, pokud nějaký spolek v obci funguje. Nicméně mohou spolkové činnosti napomáhat a stimulovat ji v jejím rozvoji mnoha způsoby: jak už tím, že ukazují, že být členem spolku je správná věc a osobně i společensky přínosná (zástupci obce v tom mohou jít sami příkladem), tak prostřednictvím různých forem veřejné podpory (viz kapitola C.1.3 Veřejná podpora). Současně by obce měly pracovat i na vzájemné spolupráci se spolky. Ta totiž není žádnou samozřejmostí, jak dobře vědí obce a města, kde se jí daří, nýbrž vyžaduje neustálé úsilí a péči. To začíná už na neformální úrovni zájmem zástupců obce o místní spolky projeveným v běžné komunikaci s obyvateli (týká se samozřejmě spíše venkovských sídel a malých měst). Dále pokračuje zapojením zástupců spolků do diskusí nad důležitými lokálními tématy, jež se jich dotýkají, anebo jejich přizváním do kulturní komise – poradního orgánu Rady obce či Rady seniorů. Takto, v atmosféře průběžné komunikace, sdílení a samozřejmě také podpory se může začít u zástupců spolků rodit zájem podílet se na „společné věci“ jak s obcí, tak s dalšími zapojenými spolky (které by jinak možná dál fungovaly pouze „na svém vlastním písečku“).

V rámci snahy o rozvoj spolkového života včetně spolupráce obce a spolků je důležité cítit a podporovat pestrost spolkové činnosti. Každý spolek má svou hodnotu (přinejmenším pro své členy). Zároveň je ale důležité **identifikovat klíčové spolky** (či další NNO) z hlediska jejich obecné prospěšnosti – v našem případě dle dopadu jejich činnosti **z hlediska poskytování veřejných kulturních služeb**. Rozlišujeme dva základní typy spolků:

- **Vzájemně prospěšné spolky** – orientované dovnitř na uspokojování potřeb svých členů;
- **Obecně prospěšné spolky** – orientované ven na uspokojování potřeb veřejnosti.

Reálně existující spolky se pochopitelně pohybují na škále mezi oběma typy. Kupříkladu klub důchodců o několika stech členů, pořádající akce i pro nečleny klubu a intenzivně komunikující s městem o potřebách místních seniorů, má jistě značný společenský dopad a vliv, byť jde primárně o zájmový spolek sdružující pouze specifickou skupinu obyvatel.

Obec by neměla zapomínat také na neformální dobrovolná uskupení (např. organizující sousedské slavnosti či dětské dny). Ne každá činnost vyžaduje právní formu anebo ne každý má potřebu sdružovat se oficiálně (např. i kvůli administrativní zátěži). Takové iniciativy mají význam v budování komunity, podněcují další podobné iniciativy a mohou být podhoubím pro rozvoj spolkové činnosti, což je obzvláště důležité tam, kde se jí doposud příliš nedaří.

Není-li v obci rozvinutá občanská společnost, měli by zástupci obce o ni usilovat. Jak bylo uvedeno v kapitole C.1.4 Aktivní zástupci obce, jednou z klíčových kompetencí zástupců samosprávy je také schopnost identifikovat v místní komunitě lídry jako přirozené iniciátory kulturních procesů a jejich podpory. Jak by měl takový lídr vypadat?

Klíčové kompetence iniciátorů a lídrů lokálních procesů:

- znalost prostředí, v němž žijí a pracují (shodná kompetence se samosprávou);
- schopnost komunikace (se samosprávou, se spoluobčany různých věkových i profesních kategorií, schopnost řešit konflikty, případně jim předcházet);
- kreativita (jak umělecká, tak neumělecká jako schopnost tvořivě přistoupit k řešení problémů);
- připravenost generovat, tedy vytvářet něco, co přesahuje hranice individuálních, sebestředných zájmů člověka;
- kompetence tvořivě nakládat s příklady dobré praxe včetně schopnosti jejich aktivního vyhledávání;
- schopnost oslovit a získat pro spolupráci další obyvatele dané komunity;
- praktické myšlení jako schopnost identifikovat podmínky a předkládat variantní řešení pro realizaci záměrů;
- schopnost vytvořit projekt včetně jeho organizačního a ekonomického zabezpečení.

Důležité je přitom nejen takové aktéry identifikovat, ale zejména povzbuzovat a vybízet k aktivitě, a to jak vlastním příkladem, tak např. vhodně nastaveným systémem veřejné podpory.

V otázce rozvoje místního spolkového života hraje zásadní roli jeho zviditelnění, akcentování jeho společenského významu a zvyšování jeho kreditu a prestiže u veřejnosti (zejména u té „nespolkové“). V tom může hrát významnou úlohu právě obec. Mocný prostředek představují její komunikační kanály (viz kapitola C.1.1 Komunikace s občany, participace na veřejném životě obce).

Kampaň Měsíc pro neziskový sektor

Třeboň (8 300 obyv., Jihočeský kraj)

Cílem třeboňského Měsíce pro neziskový sektor bylo upozornit na důležitost neziskového sektoru a na jeho nezastupitelnou roli ve společnosti. Kampaň se zaměřila na prezentaci třeboňských neziskových organizací aktivní a živou formou. Jednotlivé spolky v průběhu měsíce představily zájemcům svou činnost např. prostřednictvím přehlídek, burz, přednášek, tematických setkání a seminářů, výstav nebo dnů otevřených dveří. V rámci Měsíce se konalo také setkání s občany nad připravovaným Strategickým plánem města s ohledem k tématu neziskového sektoru a jeho roli ve městě. Součástí kampaně byl též benefiční koncert a aukce děl známých umělců, přičemž výtěžek byl rozdělen mezi zapojené místní neziskové organizace.

<https://www.mesto-trebon.cz/>

(TIP) Uveřejňujte v obecních novinách obce zajímavé rozhovory o činnosti místních spolků s jejich představiteli.

Osvědčenou možností propagace je ve spolupráci s místními spolky pořádat akce, které mají za cíl zviditelnit jejich činnost. Hlavním organizátorem přitom mohou být jak obce, tak samotné spolky, kterým obec „pouze“ asistuje.

Prezentace spolků Hravě a zdravě

Řevnice (3 200 obyv., Středočeský kraj)

V Řevnicích pořádají místní spolky za technické podpory města každým rokem (v červnu či září) jednodenní „rodinný festival“ s názvem Hravě a zdravě. Jádrem festivalu se odehrává na náměstí, kde se za hudebního doprovodu vedle stánků se zdravými pochutinami prezentují stánky místních spolků (se svými výrobky či propagačními materiály apod.).

Souběžně s tím probíhá po celých Řevnicích tzv. Rodinná hra – rodiče či prarodiče s dětmi obcházejí dle mapky stanoviště místních spolků. Tam plní přichystané úkoly a zároveň na vlastní kůži poznávají, čemu se ten který spolek věnuje (např. na sokolském hřišti si mohou zasportovat anebo v místním kině,

provozovaném rovněž spolkem, zhlédnout zdarma krátké animované filmy). Po splnění úkolů jsou děti zařazeny do slosování o ceny. Do festivalu se zapojuje též místní ZUŠ, která se prezentuje před svou budovou volnou přehlídkou hudby, tance, divadla a výtvarného umění s cílem podpořit děti a mládež v oblasti uměleckého vzdělávání.
<https://www.revnice.cz/>

Spolupráce se zástupci podnikatelského sektoru

Vedle zástupců samosprávy a neziskového sektoru jsou třetím významným lokálním aktérem místní podnikatelé. Jde o dosud nejméně využívanou skupinu, přestože její potenciál a zájem na rozvoji obce je nezanedbatelný. Patří sem soukromé subjekty působící jak v oblasti kultury (pořadatelé akcí a provozatelé kulturních zařízení, vydavatelé a nakladatelé atd.), tak i mimo kulturní sféru. Spolupráce s nimi může mít různou podobu. Místní podnikatelé mohou například podpořit kulturní akce zapůjčením prostor a techniky (např. soukromé kulturní zařízení finančně podporované obcí poskytuje netržní nájem místním spolkům na jejich akce apod.). Dále mohou podpořit kulturně-společenské dění formou sponzoringu (ať už naturálně – poskytnutím svých produktů, či finančně). Z toho důvodu by obce měly hledat nové možnosti spolupráce s tímto sektorem a využívat ji k rozvoji místního života.

3.2 Dobrovolnictví

Co to vlastně znamená dobrovolnictví a proč je podporovat?

Dobrovolnictví v kultuře jako významný faktor mezigeneračního přenosu

Jak může veřejná správa podporovat dobrovolnictví?

Mezigenerační dobrovolnictví – příklady dobré praxe

Dobrovolnictví, dobrovolník aneb co to vlastně znamená?

„Dobrovolnictví je vědomá, svobodně zvolená činnost ve prospěch druhých, kterou poskytují občané bezplatně. Dobrovolník dává vědomě část svého času, energie a schopností ve prospěch činnosti, která je časově i obsahově vymezena.

Dobrovolnictví může být profesionálně organizováno, aniž by ztratilo svoji spontaneitu. Je pravidelným a spolehlivým zdrojem pomoci pro organizaci, která s dobrovolníky spolupracuje, a zároveň zdrojem nových zkušeností, zážitků i příležitostí pro osobní růst dobrovolníků.“ (Sozanská, Tošner, 2005, s. 8–9).

Podle této definice je zřejmé, že s dobrovolnictvím se setkal ve svém životě každý člověk nebo byl alespoň jednou dobrovolníkem, aniž by si to byl uvědomil. V úvodu této kapitoly je důležité na vysvětlenou definovat několik pojmů, které objasní toto téma.

Formální a neformální dobrovolnictví

Neformální dobrovolnictví²² znamená, že jednotlivec poskytne neplacenou službu lidem, kteří s ním nejsou příbuzní. Rovněž sem patří i dobrovolné a svobodné podílení se na rozvoji komunity, péče o životní prostředí, zachování kulturního a přírodního dědictví, které nespadá pod formální dobrovolnictví. Při ústní domluvě dojde k uzavření ústní občanskoprávní smlouvy o dobrovolné výpomoci. I občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb. (OZ), s takovou smluvní formou počítá.

²² *Koncepce rozvoje dobrovolnictví v České republice 2019–2025*. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/vystupy-projektu-rozvoj-dobrovolnictvi.aspxf>.

Formální (organizované) dobrovolnictví²³ spočívá v tom, že se dobrovolníci zapojí do dobrovolnictví prostřednictvím organizace (např. domov seniorů, knihovna, nemocnice, ekologické hnutí, středisko volného času), kterou si ji najdou sami nebo je jim doporučena nejbližším **dobrovolnickým centrem**. To organizuje a řídí dobrovolnickou službu a spolupracuje s organizacemi, které potřebují dobrovolníky. Pomáhá jim je nalézt, vyškolit a koordinovat jejich službu. Vedle toho se dobrovolnická centra snaží o propagaci a rozvoj dobrovolnictví jako takového. Dobrovolníci mají písemnou smlouvu nebo jsou členy těchto organizací (avšak vykonávají dobrovolnou činnost mimo povinnosti vyplývající z členství), mají pojištění a jsou proškoleni.

V rámci formálního organizovaného dobrovolnictví existuje **dobrovolnictví v akreditovaném programu a dobrovolnictví organizované bez návaznosti na akreditovaný program**.

Dobrovolnictví v akreditovaném programu se řídí zákonem č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě – dále ZoDS).²⁴ Dobrovolnická služba je zde postavena na vztahu: vysílající organizace – dobrovolník – přijímající organizace. Dobrovolnický program je organizován tak, že si vysílající organizace podá žádost o udělení akreditace na MV ČR.²⁵ Vysílající organizace dobrovolníky vybírá, nese za ně dle ZoDS zodpovědnost, vede jejich evidenci, zajišťuje zaškolení, pojištění, ověřuje podmínky pro bezpečný výkon dobrovolnické služby a uzavírá s nimi písemné smlouvy o výkonu dobrovolnické služby. Může přijímat dobrovolníky pro vlastní užitek nebo je vysílá vykonávat dobrovolnickou službu do přijímajících organizací.

Výhodou akreditace je, že vysílající organizace může žádat MV o státní dotaci na pojištění dobrovolníků a na část nákladů spojených s evidencí dobrovolníků, jejich přípravou a výkonem dobrovolnické služby (§ 11 ZoDS). Vysílající organizace mají povinnost dobrovolníky pojistit pro odpovědnost za škodu na majetku nebo na zdraví a zároveň mohou platit dobrovolníkům pojistné na důchodovém pojištění. Přijímající i vysílající organizace musí být veřejně prospěšné dle § 146 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

Dobrovolnictví organizované bez návaznosti na akreditovaný program – dobrovolnická činnost. Akreditace podle ZoDS není nutnou podmínkou dobrovolnické činnosti jako takové. Zjednodušeně řečeno, **pokud si lidé chtějí navzájem pomáhat, obvykle stačí dobrovolnická činnost, která je méně formální než dobrovolnická služba a není vázána na akreditaci**. V případě, kdy se v dobrovolnictví angažují fyzické osoby bez návaznosti a spolupráce s akreditovanou organizací, mluvíme o dobrovolnické činnosti. Organizace v tomto případě řeší všechny náležitosti (včetně pojištění dobrovolníka) sama.

Proč a jak podporovat dobrovolnictví?

Dobrovolnictví zasahuje do všech oblastí života obce (oblast zdravotní a sociální, vzdělávací, kulturní, oblast životního prostředí či pomoci s odstraňováním následků přírodních katastrof atd.). Ať už se jedná o formální či neformální dobrovolníky, členy spolků či obyvatele, kteří nejsou nikde organizováni, vždy je jejich práce pro obec přínosem. Je samozřejmě možné vyčíslit hodnotu dobrovolnické práce,²⁶ ale to není předmětem této metodiky. Vedle ekonomické hodnoty dobrovolnictví je tu ještě hodnota, která se vyčíslit nedá. **Dobrovolnictví je nejlepší způsob, jak budovat dobré vztahy mezi generacemi, obyvateli obce,**

²³ *Tamtéž.*

²⁴ Provádění tohoto zákona je v gesci Ministerstva vnitra ČR, odboru bezpečnostní politiky a prevence kriminality.

²⁵ Více informací o udělení akreditace na: <https://www.mvcr.cz/clanek/dobrovolnicka-sluzba-akreditace.aspx>.

²⁶ *Metodika evidence a stanovení hodnoty dobrovolnické práce v České republice*. Dostupné z: <http://crdm.cz/download/projekty/SAFE-OP-LZZ-Metodika-evidence-a-stanoveni-hodnoty-dobrovolnicke-prace-v-CR.pdf>.

pocit sounáležitosti s místem a lidmi, kde žijeme. Je nesporné, že právě při dobrovolnických aktivitách, kterých se účastní více generací, dochází k naprosto přirozenému mezigeneračnímu dialogu. Generace se vzájemně poznávají, obohacují se zkušenostmi, sdílejí společné zážitky a vytváří tak komunitu lidí, kterým jde o společnou věc. Jako jednotlivci si budují kompetence a vlastnosti, jako jsou např. empatie, zájem o druhé lidi a o aktivitu, které se věnují, trpělivost, spolehlivost, respekt k ostatním a k odlišnostem. Naučí se lépe komunikovat s okolím, jsou více pozitivní, ochotnější učit se nové věci a předávat nabyté zkušenosti dále.

(TIP) Zamyslete se, který typ dobrovolnictví se nejvíce hodí pro vaše aktivity, a podle toho zvolte typ smluvního vztahu.

Takový vztah lze řešit podle zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, a to několika způsoby:

- a) **Smlouvou příkazního typu** dle § 2430 a násl., v níž organizace, pro kterou bude dobrovolník pracovat, vystupuje jako příkazce a dobrovolník jako příkazník. V rámci příkazní smlouvy je možné řešit rovněž otázku odpovědnosti za škody, které dobrovolník, byť neúmyslně, způsobí osobě, pro niž pracuje, či chceme-li druhé straně. Též je takto, v rámci příkazní smlouvy, možno předem řešit i otázku odpovědnosti za škodu, je-li naopak způsobena újma dobrovolníkovi. Dobrovolník je zde definován jako fyzická osoba, která vykonává činnost na základě příkazů ve prospěch druhé strany bez nároku na odměnu. Mohou mu však být uhrazeny všechny nutné a nezbytné náklady spojené s realizací příkazu (např. cestovné do místa výkonu činnosti).
- b) Další možností je ošetřit vše smlouvou dle § 1746 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku. Zde se připouští, že strany mohou uzavřít i takovou smlouvu, která není zvláště jako typ smlouvy upravena. V návaznosti na toto ustanovení by tak mohla být s dobrovolníkem uzavřena např. **smlouva o dobrovolnické činnosti**.²⁷
- c) Smlouva s dobrovolníkem může být uzavřena také ústně. **Tento typ je hojně využíván zejména ve venkovských sídlech a na malých městech a také ke krátkodobějšímu dobrovolnictví.** Občanský zákoník s takovou smluvní formou počítá, jde o **ústní občanskoprávní dohodu o dobrovolné výpomoci**, která je platná, pokud jsou obě strany s dohodou srozuměny, akceptují ji a hodlají ji plnit. Tento typ smlouvy se ale nehodí pro dobrovolnické programy v organizacích.

Pokud se organizace chystá uskutečnit dobrovolnický program, doporučuje se vyřešit otázku pojištění dobrovolníků,²⁸ které není povinné (na rozdíl od akreditovaného programu). V současné době je situace taková, že organizace, které již mají dobrovolnický program a své dobrovolníky nepojišťují, řeší tento problém tak, že dobrovolníci podepisují prohlášení, ve kterém akceptují, že dobrovolnickou činnost vykonávají na svou vlastní zodpovědnost a zodpovídají za všechny případné škody, které během svého pobytu v organizaci způsobí. **Vše záleží na charakteru činnosti, kterou pro organizaci vykonávají.**

(TIP) Zvažte pravděpodobnost rizika vzniku pojistných událostí u jednotlivých typů vykonávaných činností a předcházejte možným rizikům.

Pokud pracujeme s dobrovolníky a nejedná se pouze o sousedskou výpomoc, je nutné promyslet a ošetřit i možná rizika spojená s činností dobrovolníka, jako jsou:

- úraz dobrovolníka;
- škoda na majetku dobrovolníka (např. přijede autem a někdo mu jej omylem na dvoře poškodí);
- dobrovolník způsobí škodu (např. na majetku obci);
- dobrovolník způsobí škodu třetím osobám, tj. veřejnosti.

²⁷ Obsahem smlouvy o dobrovolnické činnosti, kterou organizace uzavře s dobrovolníkem, by měly být tyto základní údaje: osobní údaje, konkrétní popis činnosti, stanovení místa a doby, po kterou bude dobrovolník činnost vykonávat, práva a povinnosti dobrovolníka, ustanovení o mlčenlivosti a další ustanovení, která jsou odvislá od charakteru činnosti organizace.

²⁸ Více informací o pojištění dobrovolníků na: <https://hest.cz/cz/pro-organizace/pojisteni-dobrovolniku>.

Přicházíme tedy k problematice pracovně-právních vztahů, BOZP²⁹ a pojištění (zejména pojištění úrazového a pojištění odpovědnosti za škodu).³⁰ **Není ale třeba se těchto opatření obávat**, neboť jsou již ošetřeny patřičnými zákony³¹ i přátelsky nastavenými podmínkami pojištění. **Všechny tyto informace jsou snadno veřejně dostupné.**³² **Vzhledem k těmto okolnostem jednoznačně doporučujeme dobrovolníky pojistit.** Předvedeme tím pozdějším komplikacím či konfliktům, které nezdědka končí u soudu.

Pokud se zamyslíme nad jednotlivými typy dobrovolnictví, můžeme konstatovat, že **čím má obec méně obyvatel, tím více se v ní vyskytuje neformální dobrovolnictví. Formální dobrovolnictví je přítomno spíše u obcí nad 3 tisíce obyvatel** – tento typ dobrovolnictví je vázán na existenci dobrovolnického centra, podléhá výše uvedeným pravidlům. **Nicméně nelze vyloučit, že by formální dobrovolnictví nemohlo být přítomno i v menších obcích, pokud je tam organizován dobrovolnický program v návaznosti na dobrovolnické centrum.**

Dobrovolnictví v kultuře jako významný faktor mezigeneračního přenosu

„Dobrovolnictví v kultuře, stejně jako kultura samotná, se prolíná s celou škálou lidských činností. Občanská angažovanost v kulturním dění má v historickém prostoru Čech, Moravy a Slezska bohatou tradici. Spolková činnost a s ní související dobročinnost patří od konce 18. století mezi organizované občanské kulturní aktivity.“³³

Dobrovolnictví se nejvýrazněji projevuje ve venkovských sídlech a na malých městech. Dobrovolníci jsou přidanou hodnotou veřejných kulturních služeb³⁴ a neobejde se bez nich žádná akce. Dobrovolnictví ať již formální, či neformální hraje klíčovou roli v oblasti spolkového života. Kulturní spolky v obcích pořádají akce nejrůznějšího charakteru – od vzdělávacích akcí přes tradiční slavnosti až po plesy, bály, poutě, jarmarky, festivaly apod. Nebo mají ve správě místní kulturní objekty, ve kterých organizují kulturní a společenské akce pro veřejnost. Zajišťují tím kulturní dění v obci. V České republice existuje bohatá tradice ochotnického/amatérského divadla. Divadelní spolek působil téměř v každé obci, historicky to byl právě on, kdo byl nositelem kultury v obci. A to platí i dnes. Členové divadelních spolků nehrají „pouze“ divadlo. Z hlediska této metodiky je jejich činnost zajímavá ještě v dalším ohledu. **U divadelních spolků dochází mezi jejich členy k přirozenému mezigeneračnímu přenosu kulturních hodnot (spolky jsou dvou až třígenerační), a tím k budování mezigenerační komunity jako takové.** Nehrozí zde uzavřenost, exkluze seniorů tak, jak je tomu u některých seniorských spolků. To samé platí např. i pro folklorní soubory, kde starší generace vychovávají své členy a nástupce od dětských let. Často fungují na základě rodinných vazeb, členství v souboru se předává z generace na generaci.

²⁹ Dobrovolníci by neměli mít v oblasti BOZP menší práva než zaměstnanci, což se týká i pojištění.

³⁰ Pojištění dobrovolníků bývá součástí celkového pojištění instituce/organizace: instituce uzavře s pojišťovnou dodatek k vlastní pojistné smlouvě nebo aktualizuje smlouvu stávající s paragrafem týkajícím se dobrovolníků. Navýšení neakreditovaného pojištění není vysoké.

³¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, upravuje problematiku škody a nemajetkové újmy a jejich náhrady poměrně podrobně, a to v § 2894 až § 2971.

³² *Metodické doporučení Ministerstva kultury ČR pro dobrovolnictví v kultuře a umění.* Praha: NIPOS, 2015, s. 8. Dostupné z: <https://www.nipos.cz/wp-content/uploads/2012/10/Metodicke-doporuceni-Ministerstva-kultury-pro-dobrovolnictvi-v-kulture-a-umeni.pdf>.

³³ *Metodické doporučení Ministerstva kultury ČR pro dobrovolnictví v kultuře a umění.* NIPOS, Praha 2015, s. 8. Dostupné z: <https://www.nipos.cz/wp-content/uploads/2012/10/Metodicke-doporuceni-Ministerstva-kultury-pro-dobrovolnictvi-v-kulture-a-umeni.pdf>.

³⁴ Vymezení a definice viz Kapitola C.2.1 Kulturní infrastruktura.

Dobrovolníci v kultuře se často věnují další významné činnosti – péči o hmotné a nehmotné kulturní dědictví.³⁵ Nejčastější činností v této oblasti je např. péče a obnova památek drobné sakrální architektury, pomáhají ale také na velkých projektech, jako je rekonstrukce hradů a jiných historických objektů. Dalšími dobrovolníky, kteří se primárně nezabývají dobrovolnictvím v kultuře, ale pomáhají při organizaci kulturních, společenských a sportovních akcí, jsou dobrovolní hasiči. Významnou měrou se tak podílejí na společenském a komunitním životě obce.

Dobrovolnictví úzce souvisí s tématem podpory kulturní participace seniorů a mezigeneračního dialogu. V oblasti dobrovolnictví v kultuře jsou senioři jednou z nejpočetněji zastoupených skupin obyvatelstva. **Senioři, kteří se věnují dobrovolnickým aktivitám, smysluplně naplňují svůj volný čas, jsou aktivnější. To má vliv na jejich zdraví, kvalitu života, spokojenost atp.** Často jsou to lidé, kteří se kulturou a uměním zabývali ve svém profesním životě a nedokážou si život bez ní představit. Ale v mnoha případech jsou to také lidé, kteří měli kulturu jako zálibu a až v důchodovém věku, kdy mají času více, se věnují dobrovolnickým aktivitám v oblasti kultury. Pomáhají např. v kulturních institucích, při organizaci kulturních akcí v obci apod.

Jak může veřejná správa podporovat dobrovolnictví?

Jak již bylo výše zmíněno, činnost dobrovolníků je pro život obce velmi důležitá. Pomáhají při nejrůznějších činnostech. Zde je nutné zdůraznit, že naprosto **klíčovou roli v podpoře dobrovolnictví v obci hraje veřejná správa**, a to od jednotlivých pracovníků až po starostu. V řadě obcí jsou to právě oni, kteří se zúčastňují akcí pořádaných obcí jako dobrovolníci. Nebo jsou členy spolků zodpovědných za spolkový, kulturní a společenský život obce. Ideální situace je, když **starosta/starostka je aktivní lídr – dobrovolník**, sám se zapojuje do pořádání akcí, je vzorem pro ostatní představitele obce a pracovníky úřadu, protože dobrovolnictví je „nakažlivé“.

(TIP) Zapojte se do firemního dobrovolnictví.

Rozvoj dobrovolnictví jako takového je možné podpořit tím, že obec zavede možnost pro své zaměstnance, aby trávili zpravidla jeden den v roce dobrovolnickými aktivitami. Jde v podstatě o princip firemního dobrovolnictví, jehož přínosy jsou:

- vystoupení z pracovního stereotypu;
- získání nových zážitků a zkušeností;
- poznání organizací a jejich činností z jiné pozice než od úředního stolu;
- posílení vztahu s veřejností;
- teambuilding – zaměstnanci se poznají v jiných podmínkách a prostředí.

V případě seniorských aktivit úředníci-dobrovolníci např. organizují výlety pro seniory a jiné vzdělávací akce, které se konají zpravidla v jejich volném čase.

Dobrovolnictví ve veřejné správě

Prachatice (10 917 obyv. v r. 2018, Jihočeský kraj)

Město Prachatice umožňuje svým zaměstnancům stát se dobrovolníky a věnovat svou energii, čas a schopnosti prací pro druhé. Zhruba polovina zaměstnanců se zapojuje do dobrovolnictví, volně i organizovaně. Mají na výběr, čemu se chtějí věnovat. Zapojili se do různých aktivit, např.: Sběrka brýlí pro Afriku, Druhý život dětské knihy, Psí labradoři, Tříkrálová sbírka, Hračky do Gruzie, Sběrka pro děti ze Sýrie, Kabelkový veletrh, Ponožky pro lidi bez domova atd.

<https://www.prachatice.eu/>

³⁵ Za hmotné kulturní dědictví označujeme: nemovitě památky včetně lidové architektury a technických památek, movitě historické a umělecké památky. Nehmotným kulturním dědictvím rozumíme: zvyky a tradice, historickou paměť, znalosti a dovednosti, hudbu a tanec, jazyk a literaturu, tradiční kuchyni.

(TIP) Spolupracujte a komunikujte se zástupci studentských a seniorských organizací.

V oblasti podpory mezigenerační spolupráce je ideální, když obec zapojí do spolupráce zástupce studentských a seniorských organizací a další zainteresované strany.

Projekt Dobrovolnictví a veřejná služba v obci – jak na to?³⁶ Prachatic (10 917 obyv. v r. 2018, Jihočeský kraj)

Tento projekt byl realizován v letech 2013–2014. Cílem projektu byla analýza současného stavu dobrovolnictví a veřejné služby ve městě, dobrovolnické aktivity, komunitní spolupráce, pravidelné setkávání Rady seniorů města Prachatic (zástupců seniorských organizací, institucí a jednotlivců) a Studentské rady města Prachatic v rámci mezigeneračního dialogu, partnerství v projektu města Prachatic s organizacemi KreBul, o.p.s., NSZM a HESTIA.

Během realizace projektu na území Prachatic se podařilo zachovat a prohloubit systém mezigeneračního dialogu zejména prostřednictvím Rady seniorů města Prachatic (Poradního sboru zdravotně postižených a seniorů, zástupců všech seniorských organizací, institucí a jednotlivců ve městě – cca 9 až 13 osob) a Studentské rady města (zástupci škol – ZŠ, SŠ, OU i VOŠ, gymnázia – 14 + 6 dobrovolníků). Setkávají se už několik let, otevírají otázky mezigeneračního soužití, vzájemné tolerance, respektu. Vedle této pravidelné platformy setkávání a dialogu, hledání cest a řešení došlo k mnohým konkrétním setkáním, akcím a aktivitám v rámci mezigeneračního dobrovolnictví, např. k prezentaci činnosti dobrovolnictví a ke konkrétnímu zapojení při jednáních, jež mají jedno společné: obohacují na obou stranách. Mladí lidé získávají zkušenosti a dovednosti od starších a starší čerpají mladou energii a poznatky prostřednictvím nových technologií a informací dnešní doby. Důležité je srovnávání, porovnávání, díky kterému dochází ke kompromisům, toleranci a vzájemným dobrým mezilidským vztahům.

Nefinanční odměňování dobrovolníků

(TIP) Dejte dobrovolníkům najevo, že si jejich práce a nasazení vážíte.

Existuje mnoho nástrojů, kterými je možné podporovat dobrovolnictví. Je to např. odměňování dobrovolníků, velmi oblíbená akce je vyhlášení **Dobrovolníka roku**. Vše závisí na možnostech obce, ale také na kreativitě těch, kteří chtějí dobrovolníka odměnit. Dobrovolník nemusí být nutně jen z oblasti kultury, ale také např. ze zdravotnictví, sociální oblasti, oblasti sportu, práce s dětmi a mládeží, životního prostředí atp. Obec má mnoho možností, jak práci dobrovolníků ocenit – od předání cen, uspořádání slavnostního večera až po věcné dary, zážitkové programy, děkovné dopisy, veřejné poděkování atd. Zkušenostmi je potvrzeno, že vhodná doba pro poděkování je před prázdninami nebo v době, kdy většina dobrovolníků končí svůj dobrovolnický program. Díky ocenění je pravděpodobnější, že se dobrovolníci zase vrátí.

Dobrovolnictví ve strategických dokumentech

Je dobré pamatovat na podporu dobrovolnictví a zakotvit ji do strategických dokumentů. Dobrovolnictví se tím „institucionalizuje“, tzn. obec i občané ho budou považovat za samozřejmé a budou se mu věnovat. Dobrovolnictví se tak může stát rovnocennou kapitolou s jinými kapitolami dokumentu.

³⁶ Tošner, J. a kol.: *Metodika dobrovolnictví v obci – jak na to? Dobrovolnictví – cesta ke spolupráci obce s občany a organizacemi a inspirace pro získání zaměstnání*. Praha: AGNES, o. s., 2014, s. 43. Dostupné z: <https://hest.cz/cdn/public/metodika-dobrovolnictvi-v-obci.pdf>.

Mezigenerační dobrovolnictví – příklady dobré praxe

V oblasti mezigeneračního dobrovolnictví jsou dnes již veřejnosti známé příklady, kdy děti z MŠ, ZŠ a ZUŠ chodí zpívat, hrát atd. do domovů seniorů a naopak – babičky a dědečkové čtou dětem v MŠ a v nemocnicích pohádky. Dobrovolníci (studenti SŠ a VŠ) chodí do domovů seniorů, aby si s nimi povídali, aktivizovali je prostřednictvím nejrůznějších činností. Vzájemně se tak generace obohacují zážitky a zkušenostmi. Níže uvádíme vybrané příklady dobré praxe pro možnou inspiraci.

Počteníčko s babičkou. Aktivizační a mezigenerační projekt, který realizuje Spolek Počteníčko, Ostrava-Zábřeh od konce roku 2012. Seniorky „babičky“ navštěvují děti v nemocnicích a zpřijemňují jim pobyt čtením, povídáním, společenskými hrami, výtvarnou činností. Návštěvy babiček a dědečků jsou každý den včetně sobot a nedělí. Postupně se vžil termín „čtecí babička“.³⁷

Babičky a dědečkové do škol a školek.³⁸ Jde o projekt Dobrovolnického centra KONEP (Koalice nevládek Pardubicka, z. s.), jehož cílem je podpořit seniory v aktivitách, které je nejen udrží v dobré fyzické i psychické kondici a tím možná oddálí potřebnost užití sociálních služeb, ale při nichž budou zároveň i sami senioři dobrovolně pomáhat jako babičky a dědečkové ve školách a školkách. S dětmi si hrají, předčítají jim pohádky nebo třeba pomáhají při oblékání, jídle, na vycházkách a výletech. Na základních školách se podílejí na zájmových aktivitách žáků, působí hlavně v doučování či vedení kroužků. Přínos projektu: **senioři neztrácejí kontakt s vnějším prostředím, seberealizují se, zůstávají aktivní a nemají pocit osamění. Děti se zase učí mezigenerační solidaritě i toleranci, a navíc řadě z nich dobrovolníci mohou částečně nahrazovat prarodiče. Ti praví totiž třeba ještě pracují nebo žijí jinde a dětem jejich společnost chybí.**

Hodinový vnuk. Projekt realizuje Spolek Počteníčko, Ostrava-Zábřeh. Studenti středních škol v Bohumíně navštěvují klienty tamních domovů pro seniory. Navíc jsou v Bohumíně i tzv. hodinové babičky – seniorky, které plní stejnou roli jako studenti. Z Bohumína se projekt rozšířil do Ostravy, Prahy, Bruntálu, Karviné, Frýdku Místku, Hlučína, Uherského Hradiště a Brna.³⁹

Program 3G-tři generace. Propojuje dobrovolníky ve věku 50+ s rodinami s dítětem či dětmi, kterým schází kontakt s třetí generací. Hlavním cílem programu 3G-tři generace je především pomoci vytvoření dlouhodobého přátelského vztahu mezi dobrovolníkem, dítětem a rodinou. Dalším cílem je podpořit pozitivní mezigenerační soužití, vést děti k respektu a úctě ke starším a zanechat příjemné vzpomínky.⁴⁰

Dvě generace, dva světy. Program přátelských návštěv u osamělých seniorů. Projekt realizuje ŽIVOT 90, z. ú., v Praze. Cílem programu je prevence sociální izolovanosti seniorů. Dobrovolníky jsou studenti, pracující, mladší senioři, kteří si se seniory povídají, vzpomínají, čtou, chodí s nimi na procházky apod. Hlavními přínosy projektu jsou podpora mezigeneračního setkávání a vzájemné předávání zkušeností a podpora sousedských vztahů a občanské angažovanosti v komunitě. Dále má pečující organizace zpětnou vazbu o stavu klienta. Nespornou výhodou pro seniory je možnost setrvání v domácím prostředí.

³⁷ <http://www.hodinovyvnuk.cz/cs/index.php/pages/services>

³⁸ HRUŠKA, L.; HRUŠKOVÁ, A.; TOŠNER, J.; PILÁT, M. a kol. „B/ Popis dobrovolnických center a organizací včetně příkladů dobré praxe v ČR“. In: *Rozvoj dobrovolnictví v ČR – Analýza o stavu dobrovolnictví v zahraničí a ČR*. Ostrava: ACCENDO, 2018, s. 65–68. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/vystupy-projektu-rozvoj-dobrovolnictvi.aspx>.

³⁹ <http://www.hodinovyvnuk.cz/cs/index.php/pages/our-team/projekt-hodinovy-vnuk-slavi-v-zari-sve-5-narozeniny>.

⁴⁰ <https://www.hest.cz/cz/co-delame/program-3-g-tri-generace>

Mezigenerační zahrada.⁴¹ Realizuje Dobrovolnické centrum Prachatic, jehož zřizovatelem je KreBul, o. p. s. Zahrada poskytuje otevřený prostor pro širokou veřejnost, komunitu osob žijících v Prachaticích, z níž nápad vzešel. Setkávají se zde děti, mladí, dospělí, senioři, dobrovolníci v rámci mezigeneračního sdílení. Dobrovolníci rozvíjejí komunikaci s veřejností, ale zároveň nechávají zahradu „žít vlastním životem“. Z koutu, kam se „zašily“ skupinky osob s „pochybnými“ nápady, vznikla zahrada, která dává příležitosti, motivuje, oživuje a kde se setkávají lidé a tráví společný čas. Nevzniklo tedy pouze místo, ale skutečný prostor pro život.

4. Metoda hodnocení mezigeneračního kulturního přenosu hodnot (IGIA: Inter-Generational Impact Assessment)

Metoda IGIA stanovuje minimální zásady a standardy pro kulturní aktivity a politiky z hlediska jejich pozitivního efektu pro mezigenerační transfer kulturních hodnot. Její používání by mělo pomoci předcházet hromadění mezigeneračních bariér a podpořit pozitivní přínos intervencí veřejné politiky do místní a regionální kultury z hlediska mezigeneračního soužití.

Metoda vychází z poznatků výzkumu realizovaného v rámci projektu a je formalizací těchto poznatků a návrhů z nich vyplývajících, jakož i postupů a návrhů obsažených v certifikované metodice.

Metoda IGIA je určena těmto uživatelům:

- **místní samosprávě** – pro plánování a posuzování aktivit pořádaných v obci a při rozhodování o finanční či organizační podpoře aktivit tak, aby byl zvýšen potenciál mezigeneračního přenosu; podobně i dalším zadavatelům a příspěvatelům podporujícím aktivity s mezigeneračním přenosem (např. krajské samosprávě apod.);
- **pořadatelům aktivit** – pro plánování aktivit tak, aby byl zvýšen potenciál mezigeneračního přenosu a pro hodnocení realizovaných aktivit z hlediska úspěšnosti mezigeneračního přenosu.

IGIA si klade tři rámcové cíle v závislosti na jejích uživatelích a možnostech aplikace:

1. **Příspěvek k mezigeneračnímu přenosu v rámci kulturní aktivity (pořadatelé):** smyslem aplikace IGIA je v tomto případě zlepšení podmínek mezigeneračního kulturního přenosu v rámci připravované aktivity. IGIA je aplikována **v přípravné fázi** aktivity jako rámec
 - a. hodnotící stávající plán aktivity a
 - b. shrnující standardy dobré praxe, které je možné v rámci aktivity uplatnit.
2. **Posouzení projektu kulturní aktivity z hlediska jejího potenciálu k mezigeneračnímu přenosu (zadavatelé/příspěvatelé):** IGIA je uplatňována zadavateli či příspěvateli kulturních aktivit
 - a. při tvorbě zadávací dokumentace soutěží či projektů, a to zejména při formulaci cílů a standardů kulturních aktivit, případně politik,
 - b. při hodnocení návrhů kulturních aktivit a rozhodování o jejich podpoře a
 - c. při spolupráci s pořadatelem při vytváření co nejlepších podmínek pro mezigenerační přenos v rámci kulturní aktivity.
3. **Posouzení naplnění cílů aktivity a realizace mezigeneračního přenosu v rámci aktivity (zadavatelé/pořadatelé):** IGIA slouží **po ukončení kulturní aktivity** jako rámec pro zhodnocení jejích dopadů na mezigenerační přenos hodnot.

⁴¹ HRUŠKA, L.; HRUŠKOVÁ, A.; TOŠNER, J.; PILÁT, M. a kol. „B/ Popis dobrovolnických center a organizací včetně příkladů dobré praxe v ČR“. In: *Rozvoj dobrovolnictví v ČR – Analýza o stavu dobrovolnictví v zahraničí a ČR*. Ostrava: ACCENDO, 2018, s. 98. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/vystupy-projektu-rozvoj-dobrovolnictvi.aspx>.

V návaznosti na uvedené cíle se metoda skládá z těchto základních složek:

1. **indikující oblasti potenciálu a dopadů** – ukazatele pozitivního či negativního efektu na mezigenerační transfer kulturních hodnot;
2. **standarty** (pro kulturní aktivity) – hodnoty či stavy v indikujících oblastech, které jsou z hlediska mezigeneračního transferu žádoucí;
3. **postup hodnocení návrhů a projektů aktivit a programů** – postupy, jak zhodnotit navrhované aktivity a programy na základě indikujících oblastí a standardů – **potenciál přenosu**;
4. **postup hodnocení realizovaných aktivit a programů** – postupy, jak zhodnotit realizované aktivity a programy a jejich dopady – **realizace přenosu**.

IGIA předpokládá maximální využití interních pracovních sil zadavatelů či realizátorů projektu, protože v podmínkách menších kulturních aktivit by zahrnutí externích evaluátorů představovalo nepřiměřené finanční nároky. Protože nepředpokládáme odborné znalosti na straně zadavatelů či realizátorů projektu, je IGIA formulována především podle kritérií srozumitelnosti a jednoduchosti aplikace. Nejedná se proto o komplexní evaluační strategii, ale o návrh postupu základního hodnocení kulturních aktivit s ohledem na jejich potenciál k mezigeneračnímu přenosu a jeho následnou realizaci. Pokud je to možné či žádoucí (např. tak stanovuje dotační program), měly by být mezigeneračně orientované aktivity, obzvláště pak ty, které mají mezigenerační přenos za svůj primární cíl, evaluovány „na míru“ odborníky. V takových případech lze z metody IGIA vycházet, jakož i z dalších zdrojů (např. Sanchéz, 2009). Metoda nicméně nenahrazuje takovou komplexní evaluaci na odborné úrovni, neboť je určena primárně laickým uživatelům.

Vzhledem k různorodosti pořádaných aktivit, podmínek, v nichž jsou pořádány, i potřeb komunit, které je pořádají, je zejména na uživatelích metody, aby zvolili ty indikující oblasti a jejich standarty, které jsou aplikovatelné v jejich podmínkách a podle jejich potřeb. Zcela určující indikující oblasti jsou proto cíle aktivity, které by měly její podmínky reflektovat a měly by reagovat na potřeby komunity. Žádná z indikujících oblastí ani žádný ze standardů není závazný – metodu mohou uživatelé, kteří ji neuplatní v celém jejím rozsahu, využít i jako inspiraci a výčet doporučení uplatnitelných v praxi.

Indikující oblasti potenciálu a dopadů aktivit z hlediska mezigeneračního transferu a jejich žádoucí hodnoty (standarty)

Indikující oblasti rozdělujeme do tří kategorií:

- A. **Podmínky vytváření příležitostí transferu** (organizace akce): V této kategorii jsou sledovány podmínky příležitostí transferu pomocí vymezení cílových skupin, jejich účasti, věkového složení, propagace akce, která příležitosti transferu potenciálně zvyšuje informováním cílových skupin. Indikující oblasti dále sledují klíčové bariéry organizace akce (infrastruktura, organizační kapacity) a dostupnosti akce návštěvníkům z cílových skupin.
- B. **Podmínky mezigeneračního přenosu hodnot**: Oblasti této kategorie sledují podmínky aktivity, které přispívají k mezigeneračnímu transferu. Podkategorie zahrnují jak příležitosti transferu přímo na akci, tak při jeho organizaci, tj. oblasti sledují nejen účastníky aktivity, ale rovněž její organizátory.
- C. **Dopady aktivity**: Zahrnují sledování dopadů aktivity, ať už formou zpětné vazby ze strany účastníků či/a organizátorů, nebo sledováním navazujících či následných aktivit a sdružování, případně ustálení (institucionalizaci) pořádané aktivity v komunitě.

Jednotlivé indikující oblasti, potažmo jejich standarty, jsou označeny dle toho, jak jsou nejvíce uplatnitelné, a to v souvislosti s velikostí sídla, kde se aktivita koná (a jehož samospráva se na aktivitě může podílet: do 3 tisíc, 3–15 tisíc a nad 15 tisíc obyvatel) a s velikostí samotné aktivity (do 50 osob, 50–

200 a více než 200 osob). Předpokládáme totiž, že samosprávy větších sídel mají větší kapacitu pro použití metody (tj. mají personál, který se zabývá výhradně kulturními aktivitami apod.). Velikostní kategorie jsou pouze přibližné a oblasti i standardy jimi označené mohou být užity i v jiných kategoriích – označení slouží spíše jako navigace pro rychlejší orientaci v přehledu oblastí a standardů. Označeny jsou rovněž oblasti a standardy, které jsou typické pro aktivity s delším trváním (např. různé kurzy, pravidelná setkání apod.). U všech takto neoznačených oblastí lze předpokládat využití při práci s aktivitami krátkodobé i dlouhodobé povahy.

Vždy je však třeba zvažovat konkrétní pořádanou aktivitu a specifika její realizace. Například malá obec může pořádat aktivitu velkého rozsahu (např. hudební festival) a může potřebovat komunikační strategii. V případě, že pořádá malá obec aktivitu malého rozsahu, ale cílová skupina je např. z celého kraje, může rovněž potřebovat komunikační strategii.

Seznam indikujících oblastí:

A. Podmínky vytváření příležitostí transferu (organizace akce)	
A.1	Cíle aktivity
A.2	Infrastruktura potřebná k zajištění aktivity a její dostupnost
A.3	Financování
A.4	Organizační kapacity
A.5	Vymezení cílových skupin
A.6	Identifikace a zohlednění či odstranění bariér dostupnosti akce pro cílové skupiny
A.7	Návrh komunikační strategie
B. Podmínky mezigeneračního přenosu hodnot	
B.1	Činnosti pro návštěvníky s potenciálem mezigenerační interakce
B.2	Věková struktura organizačního týmu
B.3	Účast cílových skupin a věková struktura účastníků
B.4	Návaznost na předchozí akce, aktivity či tradice
C. Dopady aktivity	
C.1	Nově vzniklé vazby a vztahy
C.2	Akce či aktivity navazující na pořádanou aktivitu, opakování aktivity
C.3	Zpětná vazba účastníků
C.4	Postoje účastníků k příslušníkům jiných generací

Z povahy věci je v případě kulturních aktivit velmi náročné měřit přímý dopad na mezigenerační transfer hodnot, a to zejména tam, kde není možné provádět měření postojů a hodnot účastníků aktivity před i po realizaci aktivity. Taková možnost se nabízí především při aktivitách menšího rozsahu, jako jsou vzdělávací aktivity či dlouhodobější projekty s jasně vymezenou a stálou skupinou účastníků. V případě, kdy není možné provádět takový monitoring, je třeba aplikovat nepřímé indikující oblasti či oblasti odvozené z předchozího výzkumu. Standardy, tedy žádoucí (doporučené) hodnoty v indikujících oblastech vycházejí z empirického výzkumu i z praxe (viz také Příklady dobré praxe v této metodice). Při jejich aplikaci by měl být vždy zvažován kontext organizace konkrétní aktivity, a především potřeby dané komunity i jejích členů.

A. Podmínky vytváření příležitostí transferu (organizace akce)

Realizace mezigeneračního přenosu hodnot v rámci aktivity je podmíněna její úspěšnou organizací. Klíčové při úspěšné organizaci je přitom plánování, a to i v případě aktivit menšího rozsahu. Tato kategorie indikujících oblastí proto společně tvoří **plán aktivity**.

A.1 Cíle aktivity

Uplatnění: indikující oblast je **klíčová** pro všechny typy aktivit

Aktivita by měla mít jasně a srozumitelně stanovené cíle, od kterých se odvíjí její konkrétní obsah a podoba, jakož i cílové skupiny a nároky na realizaci. Cíli aktivit mohou být v obecné rovině trávení volného času, sdružování, spolupráce, učení apod. Dále by měl být konkretizován předmět aktivity (např. spolupráce na obnově veřejného prostranství, řízené seznamování se s uměním apod.). Stanoveny by měly být nejen hlavní cíle aktivity, ale i cíle druhotné (např. posílení komunity jako vedlejší cíl obnovy místního parku apod.). Mezigenerační kulturní přenos a zapojení seniorů může být jak hlavním, tak vedlejším cílem aktivity, avšak musí být vždy zohledněn a konkretizován.

Formulace cílů vychází z potřeb a podmínek komunity či cílových skupin aktivity. Jinými slovy jsou cíle jasně a konkrétně odůvodněny: Proč je potřeba aktivitu s tímto cílem realizovat? Jaký přínos bude aktivita mít a pro koho?

Standardy – cíle aktivity:

- a. Aktivita má jasně stanovené hlavní, případně i vedlejší cíle.
- b. Mezigenerační přenos hodnot je hlavním či vedlejším cílem aktivity.
- c. Je určeno, jakým způsobem bude dosahováno cílů, a to zejména mezigeneračního přenosu hodnot.
- d. Jsou formulovány přínosy aktivit pro jednotlivé cílové skupiny.
- e. Z hlediska užitečnosti odpovídají cíle aktivity potřebám a podmínkám komunity / cílových skupin.

A.2 Infrastruktura potřebná k zajištění aktivity a její dostupnost

Uplatnění: aktivity s účastí nad 50 osob

Potřebná infrastruktura je závislá na typu aktivity a legislativních opatření (např. hygienické předpisy apod.). Je nutné vždy ověřit, zda zajištěná infrastruktura odpovídá nárokům aktivity a relevantním předpisům. Můžeme rozlišit 5 typů kulturní infrastruktury podle mezigeneračního transferu a kulturní participace seniorů:

- 1) kulturní, vzdělávací a volnočasová zařízení (kulturní dům, kino, škola, osvětová beseda a další);
- 2) sportovní zařízení a sportovní plochy (koupaliště, bazén, hřiště, dětské hřiště, sportovní hala, ostatní sportovní zařízení);
- 3) náboženská zařízení (kostel, kaple, modlitebna, sbor);
- 4) sociální zařízení (domov pro seniory, dům s pečovatelskou službou);
- 5) veřejná prostranství.

K zajištění aktivity přitom může sloužit i prostor původně neurčený kulturním účelům, jestliže organizátoři zajistí, aby jeho technický stav odpovídal nárokům aktivity a relevantním předpisům (např. bývalé industriální prostory). V případě, že nejsou v místě pro konání aktivity kulturní zařízení či vhodná veřejná prostranství, je možné využít sportoviště, nevyužitá prázdná prostory apod. Nabízí se rovněž spolupráce s majiteli vhodných komerčních či soukromých prostor, zapojení místních podnikatelů do organizace aktivity apod.

Standardy – infrastruktura potřebná k zajištění aktivity a její dostupnost:

- a. Je konkretizována potřebná infrastruktura odpovídající plánu a cílům aktivity (kapacita, hygienické nároky, teplo a energie, vybavení).

- b. Jsou zohledněny případné bariéry na straně infrastruktury (dostupnost návštěvníkům, komfort, volnost pohybu, bezbariérovost) – viz bod A.6.
- c. Je zajištěn plán potřebné infrastruktury (včetně financování).
- d. V případě opakované či dlouhodobější aktivity je zřejmý výhled udržitelnosti zajištěné infrastruktury, případně náhradní řešení.
- e. Z hlediska hospodárnosti jsou vynakládané infrastrukturní prostředky nezbytné pro dosažení cílů aktivity, přičemž neexistují úspornější řešení, která by stanovených cílů rovněž dosáhla.

A.3 Financování

Uplatnění: sídla nad 3 tisíce obyvatel, aktivity nad 200 osob (i v menších sídlech), příp. menší aktivity s dlouhodobějším trváním

Smyslem oblasti je ověření, že aktivita je finančně udržitelná a že organizátoři zajistili dostatečné finanční zdroje na zajištění aktivity v celém jejím plánu.

Standardy financování:

- a. Je vytvořen rozpočet aktivity; jsou uvedeny všechny předpokládané náklady aktivity.
- b. Jsou transparentně uvedeny finanční zdroje.
- c. Z hlediska hospodárnosti jsou vynakládané finanční prostředky nezbytné pro dosažení cílů aktivity, přičemž neexistují úspornější řešení, která by stanovených cílů rovněž dosáhla.

A.4 Organizační kapacity

Uplatnění: sídla nad 3 tisíce obyvatel, aktivity nad 200 osob (i v menších sídlech), příp. menší aktivity s dlouhodobějším trváním

Oblast sleduje organizační tým pořadatelů a možnosti spolupráce. Častým problémem zejména u aktivit menšího rozsahu je závislost organizace na konkrétním jedinci či jedincích. Organizátoři by proto měli zvážit zastupitelnost a v případě dlouhodobých či opakovaných aktivit průběžně rozvíjet spolupráci s dalšími aktéry tak, aby realizace aktivity nebyla ohrožena, pokud klíčový organizátor nebude mít možnost ve své činnosti pokračovat.

Zvýšení organizačních kapacit také představuje spolupráce s dalšími subjekty, tedy s dalšími spolky či sdruženími, školami a školkami, ale především s místní samosprávou. Je-li to možné, měli by organizátoři o takovou spolupráci usilovat.

Spolupráce s dalšími subjekty (spolky, vzdělávací a pečovatelské instituce, muzea, divadla a další kulturní subjekty) může být i dílčí a zahrnovat například sdílení komunikačních kanálů (oslovení návštěvníků a uživatelů služeb), zajištění části infrastruktury (prostory, vybavení, pomůcky) či obsahu (přednášející, účinkující) atd.

Podmínky realizace aktivity, její udržitelnosti, rozsahu a potenciálních dopadů jsou vyšší, je-li aktivita připravována ve spolupráci s místní správou – místní správa se může podílet poskytnutím infrastruktury, finanční pomocí či organizační kapacitou a zkušenostmi, ale i kontakty a komunikačními kanály, kterými lze zvát účastníky aktivity.

Více informací k tématu aktivních jedinců a spolků v kapitole C.3.1.

Standardy organizační kapacity:

- a. Členové organizačního týmu mají jasně určené a rozdělené role a odpovědnost za organizační činnosti; je určena jejich vzájemná zastupitelnost.
- b. Je navázána alespoň dílčí spolupráce s dalšími subjekty – spolky, vzdělávacími či pečovatelskými institucemi a dalšími místně důležitými institucemi.

- c. Je navázána alespoň dílčí spolupráce s místní samosprávou (viz také kapitola C.1.3 Veřejná podpora).

A.5 Vymezení cílových skupin

Uplatnění: indikující oblast je **klíčová** pro všechny typy aktivit

Je třeba určit, koho chtějí organizátoři oslovit, kdo by se měl aktivity zúčastnit. Aktivita musí mít jasně stanovené cílové skupiny účastníků.

Popis cílových skupin by neměl být vágní, například „veřejnost“. Je dobré specifikovat, zda jde o místní obyvatele, obyvatele okolních obcí, turisty, děti, dorost, rodiny, seniory a dále konkretizovat jaké děti, jaké mladé, jaké seniory – z obce, místního domova důchodců, z nedalekých obcí (vzhledem k dostupnosti, dopravě) atd. Jasně a přesné vymezení cílových skupin napomáhá správnému určení a využití komunikačních kanálů a prostředků, zohlednění a případně odstranění bariér dostupnosti i plánování příležitostí interakce v rámci aktivity. Čím konkrétnější vymezení cílových skupin je, tím lépe se určují i potřeby účastníků (viz standard užitečnosti v bodu A. 1 Cíle aktivity).

Pro zvýšení potenciálu mezigeneračního kulturního přenosu je nezbytné, aby cílové skupiny byly generačně pestré a aby byla jednou z klíčových skupina seniorů, jejichž participace je více než žádoucí. Přestože se může zdát, že je taková explicitní formulace nadbytečná, je zásadní mít skupinu seniorů neustále na paměti a zohlednit jejich specifické potřeby i bariéry, které by jim mohly bránit v účasti na aktivitě či ve smysluplné interakci s ostatními účastníky (viz následující bod).

Je snadné pro jednu cílovou skupinu zapomenout na jiné. I proto je zásadní, aby byly všechny cílové skupiny jasně určeny a pojmenovány.

Standardy vymezení cílových skupin:

- a. Jsou určeny, pokud možno všechny skupiny obyvatel, které odpovídají stanoveným cílům aktivity.
- b. Zvláštní zřetel je kladen na určení cílových skupin z hlediska věku, a to v souladu s cíli mezigeneračního přenosu.
- c. Je jasně určena a konkretizována cílová skupina seniorů (o jaké seniory se konkrétně jedná).

A.6 Identifikace a zohlednění či odstranění bariér dostupnosti akce pro cílové skupiny

Uplatnění: sídla nad 3 tisíce obyvatel

Pro zvýšení dopadu aktivity je určující, aby byla aktivita dostupná identifikovaným cílovým skupinám. Dostupnost může omezit celá řada bariér, obecně jde o tyto:

- finanční (např. příliš vysoké vstupné, které si nemohou dovolit senioři či skupiny s nižším příjmem, ale také náklady na dopravu, útrata na místě apod.);
- dopravní (absence spojů hromadné dopravy; nutnost vlastní dopravy, což limituje dostupnost pro osoby závislé na hromadné dopravě, v případě vlastní dopravy nedostatek parkovacích míst);
- časové (konání akce v obvyklé pracovní době cílové skupiny účastníků, pozdní konání neodpovídající obvyklému dennímu režimu seniorů, neadekvátní délka trvání akce apod.);
- fyzické (je důležité dbát na bezbariérovost, komfort pohybu starších osob, podobu a velikost mobiliáře, místo pro odpočinek, přítomnost orientačních a stabilizačních prvků apod.).

Konkrétní podoba bariér závisí na aktivitě, identifikovaných cílových skupinách a místních podmínkách.

Organizátoři aktivit musí identifikovat všechny reálné či potenciální bariéry (tj. závislé na změnách podmínek – např. počasí apod.) a zohlednit je v plánování a přípravě aktivity tak, aby byly buď zcela

odstraněny, nebo minimalizovány. Negativní dopady části výše uvedených bariér je možné korigovat či zcela odstranit na základě vhodně realizované diagnostiky budoucích účastníků nebo efektivním využíváním hodnocení a celkové zpětné vazby získané od předchozích participantů.

Standardy identifikace a zohlednění či odstranění bariér dostupnosti akce pro cílové skupiny:

- a. Jsou identifikovány bariéry ve čtyřech kategoriích – finanční, dopravní, časové, fyzické.
- b. Každé identifikované bariéře odpovídá postup jejího odstranění či minimalizace, pokud je to možné.

A.7 Návrh komunikační strategie

Uplatnění: sídla nad 3 tisíce obyvatel, aktivity nad 200 osob (i v menších sídlech), příp. menší aktivity s dlouhodobějším trváním či s cílovou skupinou, kterou je potřeba oslovovat mimo běžně užívané komunikační kanály pořadatelů

Správně navržená komunikační strategie je základem úspěchu aktivity – bez komunikace není možné dobře informovat a oslovit potenciální účastníky. Cílem informování členů cílových skupin o aktivitě přitom není pouze předat informaci o jejím konání, ale rovněž o povaze aktivity tak, aby byli motivováni přijít a zapojit se. Ideálním výsledkem je zejména aktivní účast, která zvyšuje pravděpodobnost mezigeneračního přenosu.

Komunikační strategie by zároveň měla být nastavena tak, aby co nejvíce minimalizovala potenciální informační bariéry. Ty se mohou projevovat například nedostatkem informací o nabídce a charakteru aktivit nebo neschopností si tyto informace samostatně vyhledat. Patří sem rovněž nakládání s informačními materiály, kterým potenciální účastník nemusí rozumět a orientovat se v nich, případně k nim získat přístup (pokud jsou např. k dispozici pouze v elektronické podobě).

Komunikačních kanálů, které lze využít, je značné množství a jejich výběr závisí na:

- cílech a povaze aktivity;
- cílové skupině;
- dostupnosti komunikačního kanálu (např. z hlediska financování reklamy apod.);
- místních podmínkách (důležité zejména pro kanály neformální povahy).

V metodice (kapitola C. 1.1) byly identifikovány následující využitelné komunikační kanály pro komunikaci obce směrem k občanům (obdobné kanály jsou k dispozici i organizátorům, případně je vhodné navázat spolupráci s místní samosprávou právě v záležitosti využití jí dostupných kanálů):

- **Místní tiskoviny** – z terénního výzkumu vyplynulo, že jsou často čteny seniory.
- **Místní televizní kanál** – pokud má město či obec možnost místního vysílání, je to skvělý nástroj, jak k občanům informace přinést. Navíc je možné využít ho k přenosu veřejných jednání zastupitelstva.
- **Internet** – kromě internetových stránek obce je užitečné také aktivně využívat sociální sítě (Facebook, Instagram), i podle výpovědí informantů jsou stále populárnější.
- **E-maily** – kromě internetových stránek je výhodné využívat i newslettery o připravovaných akcích a upozorňování na ně.
- **Letáky** do schránek a **plakáty** na veřejných místech – lidé jejich prostřednictvím mohou získat informace, které původně nehledali.
- **Pozvání** na další akce či aktivity **v rámci probíhajících akce** – přiláká občany, kteří se kulturní akce účastní; pozvání je osobnější a může oslovit velký počet lidí.
- **Osobní pozvání** – je časově náročnější, ale účinné zejména u seniorů, kterým potvrzuje, že je jejich účast vítána.
- **Neformální pozvání** – například při náhodném setkání; je dobré využívat všechny možnosti, které se vyskytnou.

- **Místní rozhlas** – zejména lidé v menších obcích jsou na informace z rozhlasu zvyklí; často se takto informace dostanou k lidem, kteří je nevyhledávají.

Je přínosné využívat co nejvíce komunikačních kanálů, aby mohl každý občan získat takovou informaci, jakou preferuje, a jaká ho k participaci na kulturních aktivitách přivede. Zároveň je vhodné se zaměřit zejména na ty kanály, které jsou více využívány cílovými skupinami aktivity, a to zejména v případech, kdy daná skupina jiné kanály využívá pouze málo (např. místní rozhlas je tradičním kanálem seniorů, kteří v mnohem menší míře využívají internet apod.).

Přes důraz kladený na mezigenerační porozumění, které by mělo být při přípravě a realizaci kulturních aktivit v popředí, je velmi pravděpodobné, že lidé věkově blízcí si budou více rozumět. Proto se považuje za vhodnější, pokud například komunikaci se seniory v obci zajišťují osoby spíše ve středním a vyšším věku, než mladí jedinci. Je možné vycházet z předpokladu, že informace a doporučení jsou lépe akceptovány, pokud jsou získávány od **vrstevníků**, tj. těch, kteří jsou svým věkem a zkušenostmi podobní příjemcům. Sdělení z jejich strany je pokládáno za důvěryhodnější, srozumitelnější a méně zkrácené. Je však třeba uvést, že samotný věk není jediným a dostačujícím předpokladem umožňujícím identifikaci mezi různými jedinci. Svou roli hrají i další aspekty včetně aktuálních sociálních rolí (např. role prarodiče, důchodce apod.), příslušnosti k určité sociální skupině (kulturní, náboženské aj.), vlastních zkušeností, pohlaví, místa bydliště, určitého druhu postižení aj.

V případě sociálních sítí je třeba pamatovat na jejich vysokou generační rozrůzněnost. Facebook dnes využívá především generace středního věku, mladší cílové skupiny využívají především jiné sociální sítě, jako jsou Instagram, TikTok apod. S velkou pravděpodobností se v průběhu času začnou využívat nové komunikační kanály, které budou opět generačně specifické. I z tohoto důvodu je zásadní, aby v organizačním týmu byly osoby, které takové kanály znají a umí využívat (viz výše, bod A.4 Organizační kapacity).

Standardy návrhu komunikační strategie:

- a. Pro každou cílovou skupinu jsou identifikovány komunikační kanály, které budou využity; jsou shrnuty náklady využití těchto kanálů (finanční, lidské zdroje, dovednosti) a jejich zajištění (finanční, pověření osob).
- b. Pro každou cílovou skupinu a komunikační kanál je připraven souhrn informací o aktivitě, které jsou cílené, tj. předávají poznatky podstatné pro danou cílovou skupinu.

B. Podmínky mezigeneračního přenosu hodnot

Indikující oblasti sledují podmínky v rámci aktivity, které přispívají k mezigeneračnímu transferu. Podkategorie zahrnují jak příležitosti transferu přímo na akci, tak při jeho organizaci, tj. oblasti sledují nejen účastníky aktivity, ale rovněž její organizátory.

B.1 Činnosti pro návštěvníky s potenciálem mezigenerační interakce

Uplatnění: indikující oblast je **klíčová** pro všechny typy aktivit

V rozhovorech jsme identifikovali jako možnou bariéru mezigeneračního transferu **nedostatečné propojení či zapojení** příslušníků různých generací na akcích, což je v souladu s předpokladem, že u pasivního zapojení nevzniká příležitost interakce, komunikace, dialogu, a tedy v důsledku ani přenosu. Na druhé straně se ale objevily i způsoby, jak návštěvníkům poskytnout příležitost interakce i tam, kde jsou většinu času pasivními diváky, jako jsou přestávky s občerstvením, diskuse po promítání či

představení apod. Klíčové je rozvinutí jednoho z prvků posilujícího kolektivní identitu a poskytujícího příležitost navázání vztahu – sdílení prožitku či zážitku.

Sdílení posilující komunitní vazby je nicméně zřejmě nejsilnější tam, kde dochází ke sdílení produktivnímu, tedy nejen k pasivnímu přijetí určitého prožitku, ale k jeho vytváření, snaze o budování něčeho společného či sdíleného. Z provedené analýzy vyplývá, že smysluplná interakce poskytující příležitosti transferu často zahrnuje spolupráci, tvoření či výrobu, která má pro účastníky přidanou hodnotu, a to buď v předávání dovedností, nebo v přínosu výsledného produktu (např. výroba přáníček pro spoluobčany), v ideálním případě v kombinaci obojího. K mezigeneračnímu přenosu podle výpovědí respondentů docházelo nejčastěji právě v souvislosti s takovou činností. Často byly v rozhovorech zmiňovány úspěšné aktivity tohoto typu vykonávané seniory společně s menšími dětmi. Podobná interakce posiluje či zakládá vazby a vztahy, které jsou při její dostatečné institucionalizaci (tj. opakování, ustálení, kdy se aktivita stává obvyklou či běžnou) vnímány jako přirozené, což dále usnadňuje jejich prohloubení a navazování podobných mezigeneračních vztahů s novými lidmi.

Mezi příklady tvůrčích a produktivních činností, v jejichž průběhu může docházet k mezigeneračnímu přenosu, patří:

- pečení či příprava občerstvení na akce pořádané v komunitě (spolky či obcí);
- výzdoba obce či komunitních prostor, péče o obecní majetek;
- tvůrčí dílny pro děti se zapojením rodičů, prarodičů či seniorů z komunity;
- výroba pro komunitu a spoluobčany (zdarma či k prodeji);
- organizace akcí.

Vedle tvůrčích činností mají zásadní význam při mezigeneračním přenosu i činnosti organizační – místní kulturní akce posilují komunitní vazby nejen mezi návštěvníky a mezi návštěvníky a organizátory, ale především mezi organizátory samotnými. Tyto vazby a budování sociálního kapitálu (tj. důvěry mezi lidmi) jsou zásadní při vytváření dalších příležitostí interakce.

Výběr činností by měl být veden cíli aktivity a cílovými skupinami, dostupnou infrastrukturou a jejími možnostmi, ale především potřebami dané komunity a cílových skupin.

Standardy činností pro návštěvníky s potenciálem mezigenerační interakce:

- a. Jsou plánovány/realizovány činnosti poskytující prostor pro interakci (ideálně spolupráci) obyvatel různých generací.
- b. Vybrané činnosti odpovídají cílům aktivity, ale zejména cíli mezigeneračního přenosu.
- c. U každé činnosti je specifikováno, jak se obyvatelé různých generací zapojí a jak tedy dojde k interakci či spolupráci.
- d. Z hlediska účinnosti jsou vybrané činnosti vhodné pro interakci či spolupráci účastníků z různých generací; je velmi pravděpodobné, že v jejich rámci k takové interakci či spolupráci skutečně dojde či je zřejmé, že k ní došlo (u realizovaných aktivit). Zároveň jsou vybrané činnosti v daných podmínkách co nejuvhodnější – nebyly opomenuty činnosti, které by byly realizovatelné, splňovaly cíle aktivity a zároveň poskytovaly větší příležitost k mezigeneračnímu přenosu.
- e. Z hlediska užitečnosti vybrané činnosti odpovídají potřebám cílových skupin (pokud by neodpovídaly, je možné, že se jich cílové skupiny budou účastnit v menší míře).

B.2 Věková struktura organizačního týmu

Uplatnění: sídla nad 3 tisíce obyvatel, aktivity nad 200 osob (i v menších sídlech), popř. menší aktivity s dlouhodobějším trváním

V praxi se často setkáváme s **rozdělením organizátorství a spolkové činnosti** – různé spolky (např. Sbor dobrovolných hasičů, Klub seniorů, Sokol atd.) pořádají „své“ akce pro veřejnost, avšak nijak nespolupracují. Spolupráce by přitom byla možná jak vzájemnou výpomocí, tak plným spolupořadatelstvím, kdy různé spolky organizují společně jednu akci. Vzhledem k tomu, že spolky či zájmové skupiny bývají velmi často generační záležitostí (či mají omezený generační rozsah), je tato bariéra často **generační**. Rozdělení cílových skupin akcí totiž často odpovídá rozdělení skupin organizátorů (kluby seniorů např. pořádají akce především pro seniory apod.). Propojení organizačních skupin může výrazně přispět k navázání mezigeneračních vztahů nejen mezi organizátory, ale i mezi účastníky akcí, které pořádají, protože generačně smíšené týmy lépe:

- identifikují potřeby jednotlivých cílových skupin z hlediska věku (viz A.1 Cíle aktivity – standard užitečnosti a potřebnosti aktivity);
- identifikují případné bariéry dostupnosti aktivity pro různé skupiny (viz A.6 Identifikace a zohlednění bariér);
- využívají komunikační kanály včetně těch generačně specifických (viz A.7 Návrh komunikační strategie).

Není-li tvorba generačně smíšeného týmu reálná, lze postupovat tak, že věkově stejnorodý tým konzultuje konkrétní záležitosti s vybraným zástupcem nereprezentované generace, který může nabídnout chybějící perspektivu.

Standardy věkové struktura organizačního týmu:

- a. Organizační tým se skládá z příslušníků různých generací.
- b. Pokud není užší organizační tým generačně pestrý, spolupracuje s dalšími subjekty (spolky, uskupení, konkrétní lidé), které nejsou omezeny na stejnou věkovou skupinu jako organizátoři.

B.3 Účast cílových skupin a věková struktura účastníků

Uplatnění: sídla nad 15 tisíc obyvatel

Je-li to možné, je vhodné sledovat reálnou účast cílových skupin na aktivitě. Pokud se účastní různé cílové skupiny z hlediska věku, je potenciál mezigeneračního přenosu vyšší. Přesné údaje o počtu účastníků z cílových skupin lze získávat spíše v rámci aktivit menšího rozsahu, při kterých je prostor pro oboustrannou komunikaci. V takových případech je možné zvolit některou z metod uvedených v kapitole C.1.1, konkrétně zejména krátký dotazník (např. jen s údajem věkové kategorie), ale rovněž dotazování účastníků u vstupu, nepřímou pak i pozorování (je třeba zvažovat zkreslení při odhadování věkové kategorie, lze ale využít například v případech, kdy se účastní rodiče/prarodiče s dětmi apod.).

V podmínkách aktivit většího rozsahu a neohraničenosti (např. jarmarky, festivaly, slavnosti apod.) je tato oblast využitelná pouze velmi omezeně, neboť nelze měřit, ale pouze odhadovat. Chceme-li takový odhad počtu účastníků udělat, mělo by tak nezávisle na sobě učinit několik lidí a výsledky srovnat. Lze nicméně sledovat i prostou účast, tj. odpovídat na otázku: „Účastnili se zástupci cílové skupiny X v nezanedbatelném počtu?“

Standardy účasti cílových skupin a věková struktura účastníků:

- a. Je sledována reálná účast cílových skupin na aktivitě (počet či odhad počtu účastníků).
- b. Je sledována účast různých cílových skupin účastníků z hlediska věku (počet či odhad počtu účastníků).
- c. Cílové skupiny stanovené před konáním aktivity se jí zúčastnily v nezanedbatelném počtu, tj. každá z cílových skupin tvořila v ideálním případě významný podíl všech návštěvníků.

B.4 Návaznost na předchozí akce, aktivity či tradice

Uplatnění: indikující oblast je vhodná pro všechny typy aktivit

Návaznost aktivity na předchozí akce není nutnou podmínkou mezigeneračního přenosu, ale zvyšuje jeho potenciál, neboť pokračování či odkaz na předcházející aktivity poskytuje možnosti využít již vzniklé vazby a vztahy, a to jak při organizaci aktivity, tak při komunikaci o aktivitě i během aktivity samotné. Návaznost na minulé aktivity je v tomto smyslu vlastně zakořeněností aktivity v existující komunitě a vztazích. Podobně je tomu tak v případě, že navazuje aktivita na místní tradice, a to jak udržované, tak ty, které si klade za cíl obnovit či oživit. I tradice delší dobu neudržované velmi často zůstávají v povědomí komunity a poměrně snadno se opět stávají její součástí. Využití tradice při organizaci kulturních aktivit dále přibližuje kapitola C.2.2. Návaznost na tradice přitom přímo vybízí k aktivnímu zapojení seniorů, a to jak při organizaci aktivity, tak při jejím konání. Jsou to právě starší věkové skupiny, které představují hlavní oporu uchování tradičních rysů životního stylu, a to nejen v kontextu historických tradic, ale i konkrétních vzorů trávení volného času. Při práci s tradicemi lze dále zvážit vyhledávání seniorů – účastníků různých minulých událostí, kteří mohou pomoci „oživit“ paměť lokality.

Standardy – návaznost na předchozí akce, aktivity či tradice:

- a. Preferované (nikoliv nutné!) jsou tři možnosti:
 1. Aktivita vědomě navazuje buď na podobné předcházející aktivity a využívá vztahů a vazeb, které při nich vznikly, a/nebo vychází z místní tradice.
 2. Pokud není možnost návaznosti na předcházející aktivity či tradice, je možné vyjít ze společenských tradic včetně zvykoslovných, svátků a významných dnů (pálení čarodějnic, Vánoce, Velikonoce, Den dětí apod.).
 3. Lze také založit novou tradici, přičemž v takovém případě musí plánování aktivity zohlednit budoucí udržování a rozvoj tradice.

C. Dopady aktivity

Zahrnuje sledování dopadů aktivity, ať už formou zpětné vazby ze strany účastníků či organizátorů, nebo sledováním navazujících nebo následných aktivit a sdružování, případně ustálení (institucionalizaci) pořádané aktivity v komunitě.

C.1 Nově vzniklé vazby a vztahy

Uplatnění: indikující oblast je vhodná pro všechny typy aktivit

Standardy nově vzniklých vazeb a vztahů:

- a. V rámci aktivity vznikly nové vazby a vztahy spolupráce; dochází například k rozšíření organizačního týmu, nové spolupráci mezi spolky či jinými subjekty apod.

C.2 Akce či aktivity navazující na pořádanou aktivitu, opakování aktivity

Uplatnění: indikující oblast je vhodná pro všechny typy aktivit

Má-li mít aktivita dlouhodobý dopad na mezigenerační přenos v komunitě, je třeba, aby nebyla ojedinělým úkazem, ale přispívala k dlouhodobějšímu vytváření vazeb a komunitní identity (viz také bod B.4).

Standardy akcí či aktivit navazujících na pořádanou aktivitu, opakování aktivity:

- a. Na aktivitu navazují jiné akce (i v přípravné fázi); aktivita se koná pravidelně či probíhá příprava pro její opakování v budoucnu.

- b. Návaznost či opakování aktivity využívá (nově) navázané vztahy a vazby. Lze využít i zachycení konkrétní akce například v obecním tisku; ohlas v podobě článku apod. může posílit reflexi setkání a přilákat pozornost těch, kteří se z různých důvodů aktivity nezúčastnili.

C.3 Zpětná vazba účastníků

Uplatnění: sídla do 15 tisíc obyvatel v případě aktivit do 20 osob, větší sídla i pro velké aktivity; vždy vhodné pro aktivity dlouhodobější povahy

Pomocí metod shrnutých v kapitole C.1.1 (část Získávání zpětné vazby) lze zjišťovat, jak aktivitu a její přínosy vnímají její účastníci. Otázky by měly být zaměřeny na vnímání dopadů aktivity, na pohled jejích účastníků na příslušníky jiných generací, na vnímané přínosy aktivity v tomto směru (případně dalších) a na monitorování příležitostí interakce s příslušníky jiných generací (tj. zda účastník v rámci aktivity komunikoval či spolupracoval s někým starším či mladším, jakou povahu měla tato komunikace či spolupráce a jaké jsou její vnímané dopady). Vhodné metody získávání zpětné vazby (detailněji popsány v kapitole C.1.1) zahrnují:

- ankety a anketní lístky;
- dotazníky;
- (výzkumné) rozhovory;
- skupinové rozhovory.

Získaná zpětná vazba by měla být zaznamenávána (anonymně, případně s informovaným souhlasem dotazovaných) a vyhodnocena. Není přitom nezbytně nutné získat zpětnou vazbu od všech účastníků. V případě, že je účastníků méně, je vhodné požádat o stručnou zpětnou vazbu všechny (např. závěrečným zpětnovazebním dotazníkem na semináři apod.). Je-li účastníků více, vybíráme účastníky pokud možno náhodně tak, aby byl výběr (vzorek) pestrý z hlediska věku, pohlaví a dalších klíčových charakteristik. Zásadně nevybíráme podle sympatií či zdání ochoty odpovídat – zkusíme oslovit i ty, o kterých se domníváme, že s velkou pravděpodobností odmítnou odpovídat, nebo je nám jejich oslovení nepříjemné. Snažíme se tím vyhnout příliš velkému zkreslení získané zpětné vazby.

Při formulaci otázek je vhodné postupovat podle základních pouček konstrukce dotazníků:

- MIŠOVIČ, Ján. *V hlavní roli otázka (průvodce přípravou otázek v sociologických a marketingových výzkumech)*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2001. ISBN 80-238-6500-5.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 978-80-246-0139-7.

Standardy zpětné vazby účastníků:

- a. Zpětnou vazbu získáváme po aktivitě či přímo v jejím průběhu.
- b. Zpětnou vazbu poskytují na menších a uzavřených aktivitách všichni účastníci, na větších pestrý výběr účastníků zahrnující alespoň 20–30 osob různého věku, pohlaví apod.
- c. Ptáme se na to, zda účastník v rámci aktivity komunikoval či spolupracoval s někým starším či mladším, na povahu této komunikace či spolupráce a její vnímané dopady.
- d. Pokládání otázek by měly být standardizované (tj. pokládáme všem totožné otázky stejným způsobem) a jasně formulované.
- e. Zpětnou vazbu zaznamenáváme standardizovaným způsobem (např. do tabulky apod.) anonymně, případně s informovaným souhlasem dotazovaných (dle standardů GDPR).
- f. Přínos aktivity z hlediska vytváření příležitostí interakce mezi generacemi a následného mezigeneračního přenosu vnímaného účastníky aktivity je ze získaných dat prokazatelný, tj. nejde o ojedinělé odpovědi, ale většina dotázaných:
 - měla příležitost v rámci aktivity komunikovat či spolupracovat s někým starším či mladším a tuto příležitost hodnotí pozitivně a přínosně;

- hodnotí celkový přínos aktivity z jejich pohledu na mladší či starší spoluobčany jako pozitivní;
- případně projevuje zájem o další podobné aktivity, pokračování či opakování aktivity a další příležitosti mezigeneračního přenosu.

C.4 Postoje účastníků k příslušníkům jiných generací

Uplatnění: sídla nad 15 tisíc obyvatel v případě aktivit do 50 osob; vhodné především pro aktivity dlouhodobější povahy

Tato oblast je vhodná pouze na akcích s omezeným počtem účastníků, které je navíc možné oslovit před aktivitou i po ní, protože podstatná je zde změna postojů vůči příslušníkům jiných generací, která nastala v důsledku účasti dotazovaného na aktivitě. Oblast je rovněž vhodnější pro dlouhodobější aktivity, u kterých lze očekávat významnější dopad na postoje. U aktivit menšího rozsahu lze naopak očekávat dopad menší. Ten nemusí být zachycen jednoduchými nástroji a jeho měření by mohlo vyžadovat profesionální měření navržené a provedené odborníky.

Postoje lze zjišťovat především dotazníkem, případně i v rozhovoru či projektivními technikami. Ve všech případech je ale třeba využít promyšlených otázek, které umožní srovnání postojů před aktivitou a po ní. Pro formulaci takových otázek je vhodné využít odbornou literaturu viz strana 89 (MIŠOVIČ, Ján; DISMAN, Miroslav).

Indikátor doporučujeme používat spíše v případech, kdy se na projektu podílí osoba s dovednostmi používání nástrojů pro měření postojů a vyhodnocení naměřených hodnot.

Standardy postojů účastníků k příslušníkům jiných generací:

- Měření postojů bylo realizováno identickým nástrojem před aktivitou a po jejím ukončení.
- Měření bylo realizováno nezávisle a použité nástroje nebyly návodné (např. návodné otázky apod.).
- Měření prokázalo rozdíl mezi hodnotami získanými před aktivitou a po jejím ukončení; tento rozdíl poukazuje na pozitivní efekt aktivity na postoje účastníků vůči příslušníkům jiné generace (jiných generací).

Postupy hodnocení návrhů a projektů aktivit

Plánování aktivity s cílem mezigeneračního přenosu (pořadatelé)

- Připravte plán aktivity s následující strukturou:
 - Cíle aktivity;
 - Infrastruktura potřebná k zajištění aktivity a její dostupnost;
 - Financování;
 - Organizační kapacity;
 - Vymezení cílových skupin;
 - Činnosti pro návštěvníky s potenciálem mezigenerační interakce;
 - Návaznost na předchozí akce, aktivity či tradice.

Případně upravte stávající plán tak, aby obsahoval výše uvedené položky a aby jejich návrh co nejvíce odpovídal k nim uvedeným standardům.

- Pečlivě zkontrolujte provázanost jednotlivých složek návrhu. Důraz je třeba klást zejména na to, zda:

- cílové skupiny odpovídají cílům aktivity (příklad: je-li cílem mezigenerační přenos, musí být jasně určeny cílové skupiny různých generací, např. senioři a děti či mládež apod.);
 - plánované činnosti vytvářejí příležitosti mezigeneračního přenosu, odpovídají cílům aktivity a jsou atraktivní pro určené cílové skupiny (příklad: propojení dětí a seniorů probíhá formou atraktivní pro obě generace, tedy např. společným pečením dobrot, ne hraním počítačových her apod.);
 - infrastruktura, financování i organizační kapacity odpovídají cílům aktivity i plánovaným činnostem (je jasné, kdo co dělá, co je pro to třeba zajistit apod.);
 - cíle aktivity jsou dosažitelné s uvedeným financováním, infrastrukturou a organizačními kapacitami (pokud nejsou, je třeba upravit buď podmínky organizace (viz také další body) nebo cíle).
3. Zhodnoťte plán aktivity z hlediska organizačních kapacit a zvažte oslovení spoluorganizátorů z okolí (aktivní občané, spolky, sdružení); oslovte místní samosprávu a pokuste se najít model spolupráce.
 4. Nejsou-li v organizačním týmu osoby, které spadají do cílových skupin (viz bod B. 2), oslovte takové ve svém okolí (ideálně aktivní občany v komunitě, další spolky apod.) a zapojte je, případně alespoň konzultujte své návrhy, a to zejména v následujícím kroku.
 5. Zásadním krokem je identifikace a zohlednění či odstranění bariér dostupnosti akce pro cílové skupiny (viz A.6). Zohledněte všechny cílové skupiny a jejich potřeby!
 6. Teprve je-li plán akce zcela jasný a jsou-li zohledněny případné bariéry, je možné přistoupit k návrhu komunikační strategie a propagaci aktivity.

Pokud v jakémkoliv kroku zjistíte, že je třeba upravit plán aktivity, zkontrolujte po úpravě provázanost všech jeho složek (viz krok 2). Příklad: Při úvaze o bariérách pro jednotlivé cílové skupiny (krok 5) zjistíte, že jste některou ze skupin určili špatně či nějakou vynechali (např. určili jste jako cílovou skupinu děti a mládež, přičemž jde o dvě velmi odlišné cílové skupiny). Pokud tedy upravíte cílové skupiny, je třeba zkontrolovat, že například plánované činnosti těmto skupinám stále odpovídají.

Posouzení projektu kulturní aktivity z hlediska jejího potenciálu k mezigeneračnímu přenosu (zadavatelé/příspěvatelé)

1. Zvolte kritéria posuzování. Nezbytná minimální kritéria představují:
 - A.1 Cíle aktivity;
 - A.4 Organizační kapacity;
 - A.5 Vymezení cílových skupin;
 - A.6 Identifikace a zohlednění či odstranění bariér dostupnosti akce pro cílové skupiny;
 - A.7 Návrh komunikační strategie;
 - B.1 Činnosti pro návštěvníky s potenciálem mezigenerační interakce;
 - B.2 Věková struktura organizačního týmu.

Ostatní kritéria kategorie A. a kritérium B. 4 mohou být rovněž použita. Zbývající kritéria IGIA není možné použít v projektové či přípravné fázi aktivity.

V ideálním případě by tato kritéria měla být známa žadatelům při vypsání výzvy k podávání projektů (je možné využít jejich specifikaci a standardy uvedené v IGIA).

2. Určete pořadí důležitosti jednotlivých zvolených kritérií:

- I. Určete, která kritéria jsou hlavní/prioritní a jejichž standardy budou tedy minimálními požadavky. Projekty, které v těchto kritériích nebudou odpovídat standardům, můžete vyloučit. Z minimálních kritérií uvedených výše by mezi prioritní měla patřit A.1, A.5, A.6 a B.1.
- II. Určete důležitá vedlejší kritéria, podle kterých budete projekty řadit. Čím více bude projekt odpovídat standardům podle těchto kritérií, tím je vhodnější ho podpořit. Protože standardy kritérií IGIA nejsou kvantifikovatelné (nedají se měřit konkrétními čísly či údaji), je možné projekty hodnotit podle:
 - počtu kritérií, která odpovídají standardům;
 - bodů, které přidělíte každému kritériu (např. 3 – zcela odpovídá standardům, 2 – částečně odpovídá standardům, 1 – obsahuje kritérium, ale neodpovídá standardům, 0 – neobsahuje kritérium a neodpovídá tedy standardům);
 - kvality projektů z hlediska jednotlivých kritérií a standardů (více intuitivní hodnocení).

Doporučujeme, aby v této fázi, a především v hodnocení kvality (třetí uvedená možnost), hodnotili projekty nezávisle na sobě minimálně dva hodnotitelé.
- III. Určete doplňující kritéria. Tato kritéria nebudou rozhodující v pořadí všech projektů, ale bude k nim přihlédnuto, pokud dva či více projektů budou na stejné úrovni hodnocení a bude třeba mezi nimi rozhodnout.

V případě, že se jedná o výběr projektů za účelem jejich podpory či realizace, mělo by být v zadávací dokumentaci uvedeno rozdělení kritérií na prioritní, důležitá vedlejší a doplňující.

3. Proveďte hodnocení dle zvolených kritérií a jejich váhy. Hodnocení by měli provádět nezávisle na sobě minimálně dva hodnotitelé. Hodnocení každého projektu každým hodnotitelem by mělo být zaznamenáno (např. do tabulky, formuláře k tomu určenému apod.) a po skončení hodnocení zpřístupněno žadatelům.
4. V případě, že nejde o výběr projektů k podpoře, ale hodnocení za účelem zvýšení potenciálu mezigeneračního přenosu, konkretizujte, kde návrh aktivity neodpovídá standardům, a doplňte návrhy na zlepšení. Následně hodnocení diskutujte s pořadatelem, optimálně osobně.

Postup hodnocení realizovaných aktivit

Posouzení naplnění cílů aktivity a realizace mezigeneračního přenosu v rámci aktivity (zadavatelé/ pořadatelé)

Pokud plánujete posuzovat realizaci mezigeneračního přenosu v rámci jakékoliv aktivity, je třeba toto posouzení plánovat ještě před uskutečněním posuzované aktivity!

1. V přípravné fázi posuzování (tedy **před uskutečněním aktivity**) je třeba zvolit:
 - cíle posuzování – budete hodnotit
 - a) jaký potenciál měla aktivita k mezigeneračnímu přenosu;
 - b) zda v rámci aktivity vznikly příležitosti k mezigeneračnímu přenosu či zda k němu došlo, nebo
 - c) jaké jsou dopady mezigeneračního přenosu uskutečněného v rámci aktivity (tj. zda došlo ke změně postojů, kulturnímu obohacení příslušníků různých generací, posílení komunity apod.);
 - kritéria posuzování odpovídající cílům posuzování; vhodná kritéria pro jednotlivé cíle jsou tato:
 - cíl a) – A.1, A.5, A.6, kategorie B;

cíl b) – B.3, C.3, případně C.4 (ve vhodných podmínkách);

cíl c) – kategorie C.

2. Cíle a kritéria diskutujte v organizačním týmu aktivity, případně se zadavatelem.
3. Navrhněte vhodné metody sledování kritérií. Je třeba pro jednotlivá kritéria shromáždit podklady, které budou posléze srovnány se standardy:
 - V případě hodnocení potenciálu aktivity – cíl a) půjde nejspíše o zprávu o aktivitě odpovídající svou strukturou zvoleným kritériím.
 - V případě, že bude pro posuzování potřeba zpětná vazba účastníků, je třeba naplánovat, jakými způsoby bude získávána a kdo její získání zajistí. Získávání zpětné vazby se pak musí stát součástí plánu aktivity a mělo by se provést podle doporučených standardů (viz např. C.3).
 - V případě, že bude záměrem sledovat dlouhodobější dopady (např. v kritériích C.1 a C.2), musí být připraven časový harmonogram jejich sledování a vyhodnocení.
4. V případě potřeby určete rozhodovací kritéria úspěšnosti aktivity – nakolik musí aktivita odpovídat standardům v jednotlivých kritériích, abychom ji hodnotili jako úspěšnou.
5. Výsledné posuzování na základě shromážděných materiálů (bod 3) a jejich srovnání se standardy (bod 1) provádí nezávisle na sobě alespoň dva posuzovatelé.

5. Závěrečná doporučení

Mezigenerační dialog je komplexní proces. Aby dobře probíhal a dále se rozvíjel, je třeba důvěrně znát prostředí, ve kterém se odehrává, a neustále o něj pečovat, sledovat jeho vývoj a přinášet nové podněty. Z dlouhodobého hlediska je proto žádoucí začlenit tuto „péči“ do strategických a rozvojových dokumentů obce, aby zde senioři měli své pevné místo.

Poznávejte svou obec, svůj region, jejich specifika, životní styl místních obyvatel a jejich potřeby. To musí předcházet vizím a veškerému strategickému a komunitnímu plánování.

Aby se plánování obce neminulo svým účinkem, je třeba co nejvíce do tvorby těchto dokumentů zapojit také samotné seniory, ať už prostřednictvím seniorských spolků, **rad seniorů** či dalších organizací, v nichž jsou senioři zastoupeni. Nezbytná je komunikace, hledání jejich nejrozumnějších způsobů a **komunikačních kanálů**, formálních i neformálních, aby se i starší občané cítili být „ve hře“ a součástí dění v obci.

O oblasti kultury a kulturní politiky nelze přemýšlet izolovaně, je třeba ji vnímat v kontextu ostatních oblastí, tj. např. sociální, zdravotnické či vzdělávací.

Každá obec má své **mechanismy podpory**. Pro úspěšnou participaci seniorů na kultuře a životě obce se vyplatí nastavit systém veřejné podpory tak, aby stimuloval rozvoj pro-komunitních iniciativ, mezigeneračních a seniorských aktivit: to znamená využít maximálně nepřímé (tj. nefinanční) podpory různých aktivit; v případě podpory přímé (finanční) maximálně zjednodušit administrativu, zapojit místní aktéry (jedince či spolky) i do rozhodovacího procesu, přemýšlet dlouhodobě o typech „výzev“, které by nejlépe vyšly vstříc potřebám a přáním místních kulturních aktérů.

Kulturní **infrastruktura** je jedním ze základních pilířů kulturního potenciálu obce či místa. Pro kulturní participaci seniorů a mezigenerační dialog je fungující kulturní, sociální či sportovní infrastruktura nespornou výhodou, ne každá obec má ale takové příznivé podmínky. **Důležitá je náplň, realizace aktivit.** Klíčové je zkrátka vytvořit podmínky pro setkávání obyvatel, a pokud to není možné v „tradičních“ prostorách, je třeba vynalézt či využít jakékoliv prostory jiné, byť pro kulturu třeba překvapivě (např. nepoužívané objekty v obci, industriální objekty, prostory firem a organizací), maximálně využít veřejný prostor, a pokud to je jen trochu možné, „otevřít dveře“ např. i obecního úřadu těmto aktivitám. Je také nezbytné soustavně pracovat i se seniory v domovech seniorů a jiných zařízeních. Pokud to prostorové možnosti dovolují, tyto domovy mohou poskytnout zázemí nejen pro jednorázové kulturní akce, ale pro pravidelná setkávání seniorů z celé obce i širší veřejnosti (kurzy, workshopy atd.). V praxi se osvědčily veřejnosti otevřené zahrady či parky, které často tyto domy obklopují.

Důležité je, aby infrastruktura byla dobře dostupná, a to nejen fyzicky, ale i územně, časově a ekonomicky. V neposlední řadě je třeba pečlivě dbát i na dostupnost „obsahovou“, tj. programovou nabídku citlivě přizpůsobit složení cílové skupiny, jejím zájmům, věku apod. Je účelné a výhodné maximálně spolupracovat se svými sousedy – okolními obcemi, účastnit se společných projektů, plánovat akce s ohledem na dění v regionu a snažit se umožnit všem potenciálním zájemcům účast na kulturních aktivitách, seniory nevyjímaje. Zároveň je potřeba si uvědomit, že co může fungovat jinde, nemusí být ideální pro naši obec.

Mezigenerační dialog se může v kulturní oblasti úspěšně rozvíjet pouze tehdy, když bude „zasazen“ do obecnějšího rámce života v obci: je účelné a výhodné přemýšlet o vhodném načasování akce, dobré

dostupnosti fyzické i ekonomické, ale také, zda obsah kulturní nabídky skutečně odpovídá přáním a potřebám návštěvníků, na které cílíme.

Hybateli kultury jsou lidé: pro rozvoj kulturního a komunitního života v obci není tedy rozhodující pouze existence hmotné infrastruktury (tj. budovy a místa využitelná pro kulturní účely). Tu lze vnímat jako „**hardware**“ pro kulturu v místě a obci. Slouží svému účelu teprve tehdy, když je efektivně využita a naplněna, tedy v těsné spojitosti s kulturními aktivitami, které se v ní odehrávají: kulturní aktivity tvoří „**software**“ kultury v místě – obsah, kterým dané místo naplňujeme.

Každé místo má svou historii a **tradici**, kterou lze připomenout. Pokud tradice není v obci příliš živá, existuje mnoho cest, jak dění v obci oživit: nejpřirozenějším prvním krokem jsou **oslavování tradičních svátků** (např. Vánoce, Velikonoce, masopust ad.), které jsou „**čitelné**“ pro každého. Dnešní doba ovšem nabízí mnoho příležitostí, jak místní komunitu propojit: Dny dětí, Dny rodiny, Noci kostelů, bezesporu i říjnový **Mezinárodní den seniorů**, významné dny z historie obce, připomenutí významných místních rodáků apod. Osvěžujícím krokem může být i **založení tradice nové**, spojené např. s gastronomií, péčí o životní prostředí apod. Pro tuto metodiku je oblast tradice velice důležitá, neboť tradice a historie bývají silnou stránkou seniorů: ti jsou často „**živou kronikou**“ obce, v níž žijí. Pátrání po minulosti obce je ideální příležitostí, jak aktivizovat místní seniory k tomu, aby sdíleli své vzpomínky a postřehy z minulosti, které se mohou nejrůznějšími formami zpřístupnit ostatním občanům.

Kulturní aktivity pro úspěšný mezigenerační dialog musí vycházet z **důvěrné znalosti „terénu“** obce (jací lidé zde žijí, jaký je jejich životní styl, jaké jsou jejich kulturní potřeby a očekávání) a z pečlivé analýzy konkrétních kulturních aktivit, které se již v obci dějí. Z široké škály aktivit (nabízených např. v této metodice) je třeba zvolit ty, které jsou „šité na míru“ konkrétní obci. Je třeba **maximálně podpořit aktivní participaci občanů** na (místní) kultuře, tj. maximálně zapojit místní aktivní jedince, spolky a instituce do přípravy a realizace kulturních akcí.

Maximálně využijte a vynalézavě podporujte místní spolky a aktéry, aby se podíleli na kulturním životě obce. Nebojte se podporovat nové aktivity spolků i aktivních jednotlivců: nové počiny v kultuře potřebují delší čas, než si najdou „své místo“ v konkrétním kulturním prostředí obce a občané je přijmou „za své“. Budování dlouhodobých efektů vyžaduje vytrvalost – buďte vynalézaví a pomáhejte nové počiny dostatečně zviditelnit.

Místní obyvatelé vezmou akci více „za svou“, budou-li se na ní podílet. Tím navíc vzrůstá návštěvnost ze strany místních obyvatel, neboť ti se přijdou podívat na výsledky práce svých blízkých a přátel. Důležitou roli zde hraje spolkový život, který významně přispívá k rozvoji místní komunity a může napomáhat začleňování skupin občanů ohrožených sociálním vyloučením, vč. seniorů.

Podnikejte potřebné kroky k tomu, aby obec fungovala jako společenství, v němž mají své místo všechny generace, tj. jako obec přátelská vůči svým obyvatelům.

Senioři sami **mají ovšem ostatním co nabídnout**. Je třeba identifikovat, zviditelnit a využít tyto znalosti a dovednosti (od znalosti historie a okolí místa až např. po kulinářské dovednosti). Na které z nich jsou oni sami hrdí? Jak můžeme tyto jejich schopnosti podpořit, aby je předali ostatním lidem v obci? „**Umělecká tvorba**“ není vyhrazena pouze profesionálům, je třeba podpořit originální uměleckou tvorbu seniorů všech žánrů (zejména literatura, divadlo, hudba ad.). K mezigeneračnímu dialogu a přenosu kulturních hodnot významně přispívají i akce ne výlučně „umělecké“. Jednou z nejlepších cest jsou **rodinné akce** (kde jsou přítomni příbuzní i rodinní přátelé všech generací), **gastronomie** či **péče o obec a její okolí**. Senioři sami se mohou (individuálně či v rámci některého spolku) sami aktivně podílet

na přípravě kulturních akcí. Nelze podceňovat jejich značné **časové možnosti, zájmy i velký znalostní i tvořivý potenciál.**

Dobrovolnictví nemá v důsledku přerušené tradice v Česku takovou pozici jako např. v některých zemích západní Evropy, ale pro veřejnou správu i organizátory akcí znamená jednoznačný přínos: dobrovolnické aktivity (nejen v oblasti kultury) podněcují k přirozenému mezigeneračnímu transferu, budování dobrých mezilidských vztahů a místní komunity. Ačkoliv neformální dobrovolnictví je pro obec velmi přínosné a je součástí každodenního života obyvatel (v obcích do 3 tisíc obyvatel se bez nich prakticky neobejde žádná akce), doporučujeme, aby se obce podle svých možností a situace snažily zapojit i do dobrovolnictví formálního, ať už formou uzavírání smluv s dobrovolníky např. kvůli právní ochraně, či prostřednictvím spolupráce s dobrovolnickými centry a sdruženími po celé ČR.

Ideální je, jde-li obec a její představitelé příkladem, tj. starosta/starostka je aktivní dobrovolník – lídr, který podněcuje ostatní představitele obce a zaměstnance k dobrovolnickým aktivitám. Jednou z nejlepších cest, jak podpořit dobrovolnictví ve veřejné správě, je zavést dobrovolnický program např. na principu firemního dobrovolnictví pro své zaměstnance.

Jděte sami příkladem. Ať už jako „tahouni“ kulturního a společenského dění v obci či jako aktéři v kulturním dění či dobrovolníci.

Senioři patří k těm neaktivnějším a nejvěrnějším dobrovolníkům, obzvláště v oblasti kultury a umění. Veřejná správa by proto měla podporovat dobrovolníky-seniory i dobrovolnictví pro seniory (programy zaměřené na pomoc seniorům). Zapojení se do dobrovolnických aktivit přináší pocit seberealizace, senioři nemají pocit osamění, často po odchodu do důchodu nalézají nový smysl života. V oblasti podpory mezigeneračního dialogu je neúčinnější podporovat mezigenerační dobrovolnické projekty, kdy se generace vzájemně obohacují zkušenostmi a zážitky a dochází tak k přirozenému sdílení kulturních hodnot.

„Kultura“ neznamená pouze velké a tradiční akce, nýbrž i drobné aktivity pro malou komunitu obce. Důležité je, aby nebyly určeny jen pro jednu generaci, ale našly se v ní všechny.

Závěrem lze konstatovat, že náš výzkum potvrdil hypotézu, že kultura hraje zásadní roli při vytváření místních komunit. Zejména lokální kulturní aktivity jednoznačně přispívají k mezigeneračnímu sdílení a učení a mají velký potenciál pro sdílení a přenos kulturních hodnot z generace na generaci. Místní kulturní aktivity jsou navštěvovány v celé své škále – aktivity různého druhu i velikosti: výsledky našeho kvantitativního výzkumu⁴² ukázaly, že za posledních 12 měsíců se nějaké kulturní akce zúčastnilo 86 % populace. Kulturu tedy nelze v žádném případě podceňovat, a to ani ve strategických dokumentech obcí, ani v systému její podpory. V rámci pořádaných akcí je třeba věnovat kultuře více pozornosti a prostoru. V celé škále pořádaných akcí je třeba obrátit více pozornosti na kulturu a věnovat jí větší prostor.

Navíc, k mezigeneračnímu dialogu a transferu nedochází pouze na místních kulturních akcích samotných, ale rovněž (a někdy především) v jejich širším kontextu – tedy nejen při organizaci akce, ale i v její návaznosti. Nedostatek pozornosti věnované možnostem přenosu v návaznosti na akce lze považovat za prozatím nevyužitou příležitost dalšího rozvoje. Podaří-li se v obci povzbudit občany k aktivní participaci na kulturních a společenských aktivitách, je to pro obec, místní komunitu i jedince nesporné pozitivum. Jedincům to přináší dobrý pocit ze seberealizace a celé komunitě pak pevnější, dlouhodobé vnitřní vazby. Proces mezigeneračního dialogu tak bude mít „otevřené dveře“ i do budoucnosti.

⁴² Viz kap. B. 4 Analýza mezigeneračního přenosu kulturních hodnot v českých obcích 2018–2019.

Zdroje

Publikace:

BERNARD, Josef, Věra PATOČKOVÁ, Daniel ČERMÁK a Kateřina VOJTÍŠKOVÁ, (eds.). *Kultura v krajích České republiky*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2012. ISBN 978-80-7330-222-1.

BOURDIEU, Pierre F. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-518-3.

BOURDIEU, Pierre F. The Forms of Capital. In: BALL, Stephen J. (ed.). *The RoutledgeFalmer Reader in Sociology of Education*. London: Routledge Falmer, 2004, s. 15–29. ISBN 978-0-415-32776-8.

CÍSAŘ, Ondřej. *Politický aktivismus v České republice: sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a europeizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. ISBN 978-80-7325-168-0.

CORTELLESI, Giulia a Margaret KERNAN. Together Old and Young: How Informal Contact between Young Children and Older People Can Lead to Intergenerational Solidarity. *Studia Paedagogica*. 2016, 21(2), s. 101–116. ISSN 2336-4521.

DEKKER, Paul a Loek HALMAN. Volunteering and Values: An Introduction. In: DEKKER, a Loek HALMANT (eds.). *The Values of Volunteering. Cross-Cultural Perspectives*. New York: Kluwer Academic, 2003. ISBN 978-0-306-47854-3.

DIENER, Ed et al. Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 1999, 125(2), 276-302. ISSN 0033-2909.

DIENER, Ed, Eunkook SUH a Shigehiro OISHI. Recent findings on subjective well-being. *Indian Journal of Clinical Psychology*, 1997, 24, 25-41. ISSN 1918-7211.

DUDOVÁ, Radka. *Postarat se ve stáří: rodina a zajištění péče o seniory*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2015. ISBN 978-80-7419-182-4.

ECHAUDEMAISON, Claude D, et. al. *Slovník ekonomie a sociálních věd*. Praha: EWA. Edition, 1995. ISBN 80-85764-13-X.

ERIKSON, Erik H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Praha: Argo. 1999. ISBN 80-710-6291-X.

FIELD, John. *Social capital*. London: Routledge 2003. ISBN 0-415-25754-9.

FIELD, John: Transition, Generations and Informal Learning in Later Life. In: JELENC KRAŠOVEC, Sabina a Marko RADOVAN (eds.). *Intergenerational Solidarity and Older*

Adults' Education in Community. Third Conference of the ESREA Network for Education and Learning of Older Adults. Ljubljana: Faculty of Arts at the University of Ljubljana, 2012.

FRIČ, Pavol. Úvodní poznámky. In: FRIČ, Pavol, Tamara KATUŠČÁK, Pavel MIČKA a Vít SKÁLA. *Občanský sektor v ohrožení?* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2016. s. 13–33. ISBN 978-80-7419-243-2.

FRIČ, Pavol a kol. *Postoje a jednání občanů České republiky spojené se zabezpečováním na stáří.* Studie zpracovaná pro MPSV. Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie, Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova v Praze, 2013.

FRIČ, Pavol. Dobrovolnické aktivity seniorů: Organizační socializace a profesionalizace před a po roce 1989. In: ŠERÁK, Michal, Katarzyna WALOTEK-SCIANSKA, Michal SZYSZKA a Lukasz TOMCZYK. *Starzenie sie i starosc w dynamicznie zmieniajacym sie swiecie. Stárnutí a stáří v rychle se měnícím světě.* Sosnowiec, Praha: Oficyna Wydawnicza „Humanitas“, 2013. Czesko-Polsko-Slowackie studia z zakresu andragogiki i gerontologii społecznej, s. 169–181. ISBN 978-83-61991-19-9.

GIDDENS, Anthony. *Třetí cesta: obnova sociální demokracie.* Praha: Mladá fronta, 2001. ISBN 80-204-0906-8.

HABERMAS, Jürgen. *Strukturální přeměna veřejnosti: zkoumání jedné kategorie občanské společnosti.* Praha: Filosofia, 2000. ISBN 80-7007-134-6.

HALMANT (eds.). *The Values of Volunteering. Cross-Cultural Perspectives.* New York: Kluwer Academic, 2003. ISBN 978-0-306-47854-3.

HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie.* Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0534-0.

HEINZ, Walter a Helga KÜGER. Životní běh: Inovace a úkoly sociálního výzkumu. *Sociální studia* 1–2/2007, s. 157–177. ISSN 1214-813X.

HEŘMANOVÁ, Eva a Pavel CHROMÝ. *Kulturní regiony a geografie kultury: kulturní realie a kultura v regionech Česka.* Praha: ASPI, 2009. ISBN 978-80-7357-339-3.

HEŘMANOVÁ, Eva a Jiří PATOČKA. *Regionální sociologie, sociologie prostoru a prostředí II.* Praha: Oeconomica, 2007. ISBN 978-80-245-1304-1.

HEWSTONE, Miles a Wolfgang STROEBE, ed. *Sociální psychologie: moderní učebnice sociální psychologie.* Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-092-5.

HUPPERT, Felicia A. *Happiness breeds prosperity. Review of The Politics of Happiness: What Government can learn from the new research on well-being.* Nature, 2010. 464, s. 1275–1276. ISSN 0028-0836.

HUPPERT, Felicia A. Psychological well-being: Evidence regarding its causes and consequences. *Applied Psychology: Health and Well-being*, 2009, 1 (2). ISSN 1758-0854.

JENKINS, Richard. *Social identity.* London: Routledge, 2003. ISBN 0-415-12053-5.

- JIRÁSKOVÁ, Věra et al. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86861-80-5.
- KEANE, John. *Global civil society?* Cambridge: Cambridge University Press, 2003. ISBN 0-521-89462-X.
- KEYES, Corey. L. M., Dov SHMOTKIN a Carol D. RYFF. Optimizing Well-Being: The Empirical Encounter of Two Traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2002. 82, 1007–1022.
- KOVÁČ, Damián. Psychologists and quality of life. *Studia Psychologica*, 2001, 43, 2. ISSN 0039-3320.
- KUCHAŘOVÁ, Věra. *Život ve stáří. Zpráva o výsledcích empirického šetření*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2002.
- LAWTON, Pamela Harris a Angela M. LA PORTE. Beyond Traditional Art Education: Transformative Lifelong Learning in Community-Based Settings With Older Adults. *Studies in Art Education*. 2013, 54(4), s. 310–320. ISSN 2325-8039.
- LÁZŇOVSKÁ, Lenka. Kulturní infrastruktura ČR po r. 1989. In. *Proměny kulturní infrastruktury a v ČR a SR po r. 1989*. Praha: NIPOS, 2014. s. 5–15. ISBN 978-80-7068-287-6.
- LIDO, Catherine et al. Older Learning Engagement in the Modern City. *International Journal of Lifelong Education* 35(5), s. 490–508, ISSN: 0260-1370.
- MAŘÍKOVÁ, Hana, Miloslav PETRUSEK a Alena VODÁKOVÁ et. al. *Velký sociologický slovník*. (1. svazek). Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.
- MILLOVÁ, Katarína a Marek BLATNÝ. *Generativita v současném empirickém výzkumu*. Československá psychologie, 2016. 60(6), s. 609–621. ISSN 0009-062X
- MILLOVÁ, Katarína, Marek BLATNÝ, Iva POLÁČKOVÁ ŠOLCOVÁ a Martin JELÍNEK. *Psychometrické charakteristiky českých verzí vybraných dotazníků generativity: vnitřní konzistence a faktorová struktura*. Československá psychologie, 2018. 62(2), s. 119–142. ISSN 0009-062X.
- MÜLLER, Karel. *Češi a občanská společnost: pojem, problémy, východiska*. Praha: Triton, 2002. ISBN 80-7254-232-1.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.
- NIPOS. *Active ageing jako výzva pro kulturu v ČR. Sborník příspěvků z konference*. Praha: NIPOS, 2016. ISBN 978-80-7068-313-5.
- OH, Eunjung a Thomas C. REEVES. *Generational Differences and the Integration of Technology in Learning, Instruction and Performance*. In: SPECTOR, Michael J., David M. MERRILL, Jan ELENA a M. J. BISHOP, eds. *Handbook of Research on Educational*

Communications and Technology. New York: Springer, 2014. s. 819–828. ISBN 978-1-4614-3185-5. Dostupné z: http://ejgraceoh.weebly.com/uploads/1/4/7/7/14776086/oh_reeves-generationaldifferences-abstract.pdf.

PATOČKA, Jiří a Eva HEŘMANOVÁ. *Lokální a regionální kultura v České republice: kulturní prostor, kulturní politika a kulturní dědictví*. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-347-8.

PAVLICOVÁ, Martina. *Lidová kultura a její historicko-společenské reflexe: (mikrosociální sondy)*. Brno: Ústav evropské etnologie ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, pracoviště Brno, 2007. Etnologické studie. ISBN 978-80-254-1044-8.

PETROVÁ KAFKOVÁ, Marcela. *Šedivějící hodnoty. Aktivita jako dominantní způsob stárnutí*. Brno: Muni Press, 2013. ISBN 978-80-210-6310-5.

POSPÍŠILOVÁ, Tereza a Pavol FRIČ. Homo voluntas: Styly a parametry dobrovolnické činnosti. In: FRIČ, Pavol, Tereza POSPÍŠILOVÁ a kol. *Vzorci a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Praha: Agnes, 2010. s. 106–130. ISBN 978-80-903696-8-9.

PUTNAM, Robert D. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster, 2000. ISBN 0-684-83283-6.

RABUŠICOVÁ, Milada, Karla BRÜCKNEROVÁ, Lenka KAMANOVÁ, Petr NOVOTNÝ, Kateřina PEVNÁ a Zuzana VAŘEJKOVÁ. *Mezigenerační učení: teorie, výzkum, praxe*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8460-5.

RABUŠICOVÁ, Milada, Kateřina PEVNÁ a Lenka KAMANOVÁ. *O mezigeneračním učení*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5750-0.

ROCHERSTER, Colin, Angela. E. PAINE, Steven HOWLETT a Meta ZIMECK. *Volunteering and Society in the 21st Century*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2010. ISBN 978-0-230-36772-2.

RYFF, C.D., & KEYES, L. M. (1995). The Structure of Psychological Well-Being Revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 719–727.

SACHA, Viera a Liliana SOUSA. Intergenerational Practise: Contributing to a Conceptual Framework. *International Journal of Lifelong Education*, 2016. 35(5), s. 396–412, ISSN: 0260-1370.

SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3850-5.

SCHMIDT-HERTHA, Bernard. Different Concepts of Generation and Their Impact on Intergenerational Learning. In: SCHMIDT-HERTHA, Bernard, Sabina JELENC KRAŠOVEC a Marvin FORMOSA (eds.). *Learning across Generations in Europe. Contemporary Issues in Older Adult Education*. Rotterdam: Sense Publishers, 2014. ISBN 978-94-6209-902-9.

- SCHÖNPFLUG, Ute a Ludwig BILZ. The transmission process: Mechanisms and contexts. In: SCHÖNPFLUG, Ute, (ed.) *Cultural transmission: Psychological, developmental, social, and methodological aspects*. Cambridge University; New York, NY: 2009. ISBN 9780521880435.
- SCHWARTZ, Shalom H. A Theory of Cultural Values and Some Implications for Work. *Applied Psychology: An international Review*. 1999, 48 (1), 23–47.
- SCHWARTZ, Shalom H. a Wolfgang BILSKY. Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1990, 58, 878–891.
- SCHWARTZ, Shalom H. a Wolfgang BILSKY. *Toward a Universal Psychological Structure of Human Values*. *Journal of Personality and Social Psychology*. 53(3), 550–562, 1987.
- SCHWARTZ, Shalom H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In: ZANNA, Mark P. (ed.). *Advances in experimental social psychology*, 25, 1–65. Orlando: Academic Press.
- SOKOL, Jan. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. 6., rozš. vyd., (Ve Vyšehradu 4.). Praha: Vyšehrad, 2010. Moderní myšlení. ISBN 978-80-7429-056-5.
- STACHOVÁ, Jana. *Občanská společnost v regionech České republiky: [disertační práce z oboru sociologie]*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-7330-142-2.
- ŠERÁK, Michal, Lucie VIDOVIČOVÁ a Petr, WIJA. *Komparativní analýza přístupu veřejné správy ve vybraných státech EU k participaci seniorů na veřejném rozhodování*. Praha: Institut pro sociální politiku a výzkum, z. s., 2019. Dostupné z: <https://socialnipolitika.eu/wp-content/uploads/2019/09/Komparativni-analyza-pristupu-verejne-spravy-ve-vybranych-statech-EU-k-participaci-senioru-na-verejnem-rozhodovani.pdf>.
- ŠPAČKOVÁ, Petra. *Sociální prostředí a lokální komunity: město, suburbium, venkov*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011.
- TOŠNEROVÁ, Tamara. *Ageismus. Průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: Ústav lékařské etiky 3. LF UK a FNKV Praha, 2002. ISBN 80-238-9506-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- VIDOVIČOVÁ, Lucie. *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4627-6.
- VOJTOVÁ, Lea. *Ochrana a regenerace kulturních hodnot v území: distanční studijní opora*. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, 2006. ISBN 80-210-4165-X.
- VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 9788024714288.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1428-8.

ŽEMAITAITYTĚ, Irena. Non-governmental Organizations' Initiatives Working with Older People. In: JELENC KRAŠOVEC, Sabina a Marko RADOVAN (eds.). *Intergenerational Solidarity and Older Adults' Education in Community. Third Conference of the ESREA Network for Education and Learning of Older Adults*. Ljubljana: Faculty of Arts at the University of Ljubljana, s. 272–279.

ŽUMÁROVÁ, Monika a Beata BALOGOVÁ. *Medzigeneračné mosty*. Košice: MENTA MEDIA, 2009. ISBN 978-80-89392-08-7.

Internetové zdroje:

BENGTSON, Vern L. a Robert E. L. ROBERTS. Intergenerational Solidarity in Aging Families: An Example of Formal Theory Construction. *Journal of Marriage and Family* [online]. 1991, 53(4), 856–870 [vid. 2017-05-05]. ISSN 0022-2445. Dostupné z: <http://www.suz.uzh.ch/dam/jcr:ffffffffff-df42-7cac-0000-0000125afd0d/Bentson.pdf>.

CRAWFORD, Patricia. Focus on Elementary: Rock of Ages: Developing Healthy Perspectives of Aging in the Elementary Grades. *Childhood Education* [online]. 2015, 91 (5), s. 395–401 [vid. 2018-06-06]. ISSN 2162–0725. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00094056.2015.1090858?journalCode=uced20>.

ČSÚ. *Projekce obyvatelstva v krajích ČR – do roku 2050* [online]. Brno: 2014. [vid. 2017-04-10] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/projekce-obyvatelstva-v-krajich-cr-do-roku-2050-ua08v25hx9>.

ČSÚ. *Senioři* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2016. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/seniori>.

ČSÚ. *Věková struktura k 31. 12. 2018* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2020. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/staticke/animgraf/cz/index.html?lang=cz>.

EUROPEAN COMMISSION. *Dealing with the impact of an ageing population in the EU (2009 Ageing Report)* [online]. Brussels: COM, 2009. 180 final. [vid. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0180:FIN:EN:PDF>.

EUROPEAN COMMISSION. *Demography report* [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6917833/KE-BM-15-003-EN-N.pdf/76dac490-9176-47bc-80d9-029e1d967af6>.

EUROPEAN COMMISSION. *Green Paper „Confronting Demographic Change: A New Solidarity between the Generations“* [online]. Brussels: COM, 2005. 94 final. [vid. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0094:FIN:EN:PDF%20>.

EUROPEAN COMMISSION. *Growing the European Silver Economy* [online]. Brusel: 2015. [vid. 2017-04-10] Dostupné z: <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/active-healthy-ageing/silvereco.pdf>.

EUROPEAN COMMISSION. *Towards a Europe of All Ages – Promoting Prosperity and Intergenerational Solidarity*. [online]. Brusel, 1999. [vid. 2017-04-10]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/employment_social/social_situation/docs/com221_en.pdf.

FRANZ, Julia a Annette SCHEUNPFLUG. A systematic perspective on intergenerational learning: Theoretical and empirical findings. *Studia Paedagogica* [online]. 2016, 21(2), 25–41 [vid. 2017-06-02]. ISSN 1803-7437. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studiapaedagogica/article/view/1375/1652>.

HATTON-YEO, Alan. *The EAGLE Toolkit for Intergenerational Activities* [online]. Erlangen: University of Erlangen-Nuremberg, 2008 [vid. 2016-06-05]. Dostupné z: https://cdn.uclouvain.be/public/Exports%20reddot/aisblgenerations/documents/DocPart_Method_EagleToolkit.pdf.

HERRMANN, D. Scott, Athanasia SIPSAS-HERRMANN, Mary STAFFORD a Nancy C. HERRMANN. Benefits and risks of intergenerational program participation by senior citizens. *Educational Gerontology* [online]. 2005, 31(2), 123–138 [vid. 2017-06-02]. ISSN 0360-1277. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=4c562485-357e-45caa07a-a5061270c141%40sessionmgr4010>.

KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ. *Zelená kniha „Nová mezigenerační solidarita jako odpověď na demografické změny“*. [online]. 2005 [vid. 2013-12-05]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0094&from=EN>.

MacCALLUM, Judith et al. *Community Building Through Intergenerational Exchange Programmes: Report to the National Youth Affairs Research Scheme* [online]. Canberra: Australian Government Department of Families, Community Services and Indigenous Affairs, 2006. [vid. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://foi.deewr.gov.au/documents/community-building-through-intergenerational-exchange-programs>.

MERRILL, Jan ELENA a M. J. BISHOP, eds. *Handbook of Research on Educational Communications and Technology* [online]. New York: Sprintger, 2014. [vid. 2020-06-22]. ISBN 978-1-4614-3185-5. Dostupné z: http://ejgraceoh.weebly.com/uploads/1/4/7/7/14776086/oh_reeves-generationaldifferences-abstract.pdf.

NEWMAN, Sally a Allan HATTON-YEO. Intergenerational Learning and the Contributions of Older People [online]. *Ageing Horizons*, 2008, No. 8, 31–39. [vid. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://riolis.ipleiria.pt/files/2011/03/Intergenerational-Learning-and-the-Contributions-of-Older-People.pdf>.

OECD. *Building a Fairer Future: The Role of Social Policy* [online]. OECD, 2011. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/els/public-pensions/47711990.pdf>.

OSN. *Ageing* [online]. OSN, 2016 [vid. 2017-04-19]. Dostupné z: <http://www.un.org/en/sections/issues-depth/ageing/index.html>.

OSN. *Intergenerational Solidarity: Strengthening Economic and Social Ties* [online]. OSN, 2007. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/egm_unhq_oct07_bengtson.pdf.

PERLÍN, Radim, (ed.). *Kultura v regionech Česka: potenciál a rizika* [online]. Praha: NIPOS, 2019. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://eshop.nipos.cz/wp-content/uploads/2020/01/NAKI-A-uprava-150-DPI.pdf>.

RAKUŠANOVÁ, Petra a Blanka ŘEHÁKOVÁ. *Participace, demokracie a občanství v evropském kontextu*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006. [vid. 2020-06-22]. ISBN 80-7330-091-5. Dostupné z: http://soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/240_ss_06_03_0.pdf.

SCHWARTZ, S. H. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2, 1–20. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116>.

ŠUŽ. Místně zakotvené učení [online]. *Škola pro udržitelný život*, nedatováno. Dostupné z: <http://www.skolaprozivot.cz/Mistne-zakotvene-uceni.html>.

UNESCO. *Mexico City Statement on Sustainable Learning Cities*. [online]. 2015. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <http://www.uil.unesco.org/lifelong-learning/project/mexico-city-statement-sustainable-learning-cities-0>.

WHO. *Definition of an older or elderly person* [online]. WHO, 2016 [vid. 2013-05-03]. Dostupné z: <http://www.who.int/healthinfo/survey/ageingdefnolder/en/>.

WHO. *Fighting stereotypes* [online]. WHO, 2012. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: http://www.who.int/ageing/about/fighting_stereotypes/en/.

ZAIDI, Asghar, Katrin GASIOR a Alexandre SIDORENSKO. *Intergenerational Solidarity: Policy Challenges and Societal Responses* [online]. 2010. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <http://www.imserso.es/InterPresent1/groups/imserso/documents/binario/asgharzaidi.pdf>.

Jiné zdroje (strategické, metodické dokumenty, zákony):

DOSTÁL, Petr, Ondřej ČERNÝ, Petr DANĚK, Tomáš DROBNÝ, Jindřich GREGORINI, Vít RICHTER, Jindřiška GREGORINIOVÁ, Lenka LÁZŇOVSKÁ, Michaela PŘÍLEPKOVÁ, Barbora VÁVROVÁ, a Kateřina VÍTOVÁ. *Certifikovaná metodika Posouzení efektivnosti vynaložení veřejných prostředků na zajištění kvality a dostupnosti veřejných kulturních služeb*. Praha:

Vysoká škola ekonomická v Praze, 2016. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <http://invenio.nusl.cz/record/391418/?ln=cs>.

EUROPEAN COUNCIL. *Council Resolution on a Renewed European Agenda for Adult Learning* [online]. Brusel: 2011/C 372/01. [vid. 2020-06-23]. Dostupné z: <https://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2016743%202011%20INIT>.

GODAROVÁ, Jana a Vlastimil BERAN. *Manuál volnočasových aktivit seniorů certifikovaná metodika*. Praha: VÚPSV, v. v. i., 2017. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/cm17-1.pdf>.

ILO. *Manual on the measurement of volunteer work* [online]. ILO, 2011. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: http://ccss.jhu.edu/wp-content/uploads/downloads/2011/09/ILO_Manual_FINAL_8.29.2011.pdf.

Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2017–2020. Praha: Knihovnický institut, Praha 2017. ISBN 978-80-7050-690-5. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/koncepce/koncepce_k_vystaveni.pdf.

MK ČR. *Koncepce podpory umění v České republice na léta 2015–2020*. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2015. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/koncepce-podpory-umeni-v-ceske-republice-na-leta-2015-az-2020-1279.html>.

MK ČR. *Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice na období 2016–2020*. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2016. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/koncepce-ucinnejsi-pece-o-tradicni-lidovou-kulturu-v-ceske-republiky-na-leta-2016-az-2020-1108.html>.

MK ČR. *Metodické doporučení Ministerstva kultury pro dobrovolnictví v kultuře a umění*. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2015. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://www.nipos.cz/wp-content/uploads/2012/10/Metodicke-doporuceni-Ministerstva-kultury-pro-dobrovolnictvi-v-kulture-a-umeni.pdf>.

MK ČR. *Státní kulturní politika*. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2015. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/statni-kulturni-politika-69.html>.

Metodika evidence a stanovení hodnoty dobrovolnické práce v České republice. Praha: Česká rada dětí a mládeže, 2015. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <http://crdm.cz/download/projekty/SAFE-OP-LZZ-Metodika-evidence-a-stanoveni-hodnoty-dobrovolnicke-prace-v-CR.pdf>.

MPSV ČR. *Kvalita života ve stáří: Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012* [online]. Praha: MPSV, 2008. [vid. 2017-04-10]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/6129/brozura_stari_CZ_9.pdf.

MPSV ČR. *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017* [online]. Praha: MPSV, 2013. [vid. 2017-04-10]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14540/III_vlada__Akcni_plan_staruti_.pdf.

MPSV ČR. *Politika přípravy na stárnutí v České republice 2015*. Praha: MPSV a FDV, 2015. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Politika_pripravy_na_starnuti_v_CR.pdf/c4ba3054-bd5f-42c3-9805-1da55b4f91a8.

MPSV ČR. *Strategie přípravy na stárnutí společnosti 2019-2025* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2019. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://www.komora.cz/legislation/72-19-strategie-pripravy-na-starnuti-spolecnosti-2019-2025-t-6-6-2019/>.

MV ČR. *Koncepce rozvoje dobrovolnictví v České republice 2019–2025*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2019. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/vystupy-projektu-rozvoj-dobrovolnictvi.aspx>.

MV ČR. *Rozvoj dobrovolnictví v ČR B/ Popis dobrovolnických center a organizací včetně příkladů dobré praxe v ČR*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2018. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/vystupy-projektu-rozvoj-dobrovolnictvi.aspx>.

MŽP ČR. *Strategický rámec Česká republika 2030*. Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR, 2018. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://www.cr2030.cz/strategie/>.

NIPOS. *Manifest Umění dlouhého života*. In.: *Active ageing jako výzva pro kulturu ČR. Sborník příspěvků z konference*. Praha: NIPOS, 2016. s. 117–121. ISBN 978-80-7068-312-5 Dostupné z: http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2017/01/activeageing_sbornik.pdf.

OSN. *Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí*. [online]. Praha: MPSV, 2017. [vid. 2017-04-10]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/1205/madrid.pdf>.

SOZANSKÁ, Olga a Jiří TOŠNER. *Metodika dobrovolnictví nezaměstnaných z hlediska projektů Job Rotation*. Praha: Hestia, 2005. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/dobrovolnici/MetodDopor_MKCR_2015.pdf.

TOŠNER, Jiří a Olga SOZANSKÁ. *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-178-6.

TOŠNER, Jiří a kol. *Metodika dobrovolnictví v obci – jak na to? Dobrovolnictví – cesta ke spolupráci obce s občany a organizacemi a inspirace pro získání zaměstnání*, Praha: AGNES, o. s., 2014. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://hest.cz/cdn/public/metodika-dobrovolnictvi-v-obci.pdf>.

UNESCO. *Úmluva UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů*. Paříž: UNESCO, 2005. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/06/Umluva-o-ochrane-a-podpore-rozmanitosti-kulturnich-projevu.pdf>.

WHO. *Závěrečná zpráva Globální strategie a akčním plánem pro stárnutí a zdraví na roky 2016-2020* [online]. Ženeva: WHO, 2015. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://www.who.int/ageing/ageing-global-strategy-survey-report-en.pdf?ua=1>.

Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník*, v platném znění. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.

Zákon č. 122/2000 Sb., *o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů*, v platném znění. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/zakon-c-122-2000-sb-o-ochrane-sbirek-muzejni-povahy-a-o-zmene-nekterych-dalsich-zakonu-v-platnem-zneni-1608.html>.

Zákon č. 203/2006 Sb., *o některých druzích podpory kultury a o změně některých souvisejících zákonů*, v platném znění. [vid. 2020-06-22]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/zakon-c203-2006-sb-o-nekterych-druzich-podpory-kultury-a-o-zmene-nekterych-souvisejicich-zakonu-v-platnem-zneni-1612.html>.

Příloha: Long Live Arts Manifesto / manifest Umění dlouhého života

Přiblížení širšímu rámci kulturní participace seniorů

Evropská iniciativa Umění dlouhého života vznikla v roce 2014 s cílem zajistit a zvýšit účast starších lidí na kulturním dění a také podporovat pozitivní mezigenerační perspektivy.

Iniciativa Umění dlouhého života vydala tento manifest, který má sloužit jako nástroj k provedení změn. Manifest stanovuje cíle, jež by měly vést k vytvoření širšího rámce kulturní participace seniorů. Je určen členům Evropského parlamentu, tvůrcům politik členských zemí EU a evropským profesionálům z oblasti kultury a zdravotní péče. Vyzýváme v něm k celoevropskému úsilí, jež by vedlo k zavedení tohoto rámce v oblasti politik, praxe, výzkumu a odborné průpravy.

Chceme zde vyzdvihnout blahodárný vliv kultury a umění na duševní, tělesnou a sociální pohodu starších osob. Zdravé stárnutí patří dle Evropské komise k významným společenským výzvám současnosti. Stárnutí populace představuje zásadní výzvu v oblasti makroekonomiky a veřejných rozpočtů, stejně jako výzvu celospolečenskou; otázka zdravého stáří je zvláště problematická s ohledem na onemocnění a postižení související s vyšším věkem. Jak ukazují výzkumy, kulturní participace má na lidské zdraví značný pozitivní vliv, který působí synergicky v rovině individuální, skupinové i společenské.

Aktivní stárnutí hraje klíčovou roli ve zlepšování kvality života seniorů a jejich celkové spokojenosti. Zdůrazňujeme zde proto potřebu dostatečných veřejných investic do tvůrčích programů pro seniory, které jsou určené následujícím čtyřem cílovým skupinám:

- 1) Duševně či tělesně postiženým, kteří potřebují pomoc;
- 2) Znevýhodněným starším lidem, chudým či sociálně izolovaným nebo etnickým menšinám;
- 3) Starším lidem, kteří mají potřebu se umělecky a kulturně vzdělávat;
- 4) Mezigeneračním skupinám (skupinám starších a mladších osob).

Přínosy kulturní participace seniorů v souvislosti s jejich životní spokojeností bývají obecně zdravotními politikami a zdravotnictvím přehlíženy. Manifest proto předkládá následujících šest pravidel, jimiž by se budoucí politiky a iniciativy měly řídit.

Očekáváme, že v dlouhodobém horizontu budou mít z hlediska zdraví, životní spokojenosti a sociální inkluze starších lidí významný přínos.

- 1) Vyvinout společné úsilí. Podporovat spolupráci profesionálů z oblasti kultury a zdravotnictví při vytváření kreativních programů pro seniory.
- 2) Propojovat veřejnou a soukromou sféru. Uzavírat partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem a společně vytvářet programy zaměřené na seniory.
- 3) Zapojit celou Evropu. Spolupracovat s politickými uskupeními, zájmovými skupinami, médii a občany z celé Evropy s cílem formovat nové politiky a iniciativy v oblasti kreativního stárnutí.
- 4) Modernizovat struktury a postupy. Přezkoumat stávající struktury a postupy a přizpůsobit je potřebám současnosti a dnešních seniorů.

- 5) Bojovat s ageismem. Zvýšit povědomí o tématu stárnutí a propagovat pozitivnější obraz seniorů ve společnosti.
- 6) Podporovat sdílení znalostí. Iniciovat vznik nových programů a podporovat ty stávající.

1) VYVINOUT SPOLEČNÉ ÚSILÍ

Podporovat profesionály z oblasti kultury a zdravotnictví při spoluvytváření kreativních programů pro seniory.

Propojit různé skupiny partnerů (např. umělce, poskytovatele zdravotní péče, tvůrce politik, zástupce seniorských spolků ad.), a tak nalézt nové kreativní přístupy.

Spolupracovat s veřejnými institucemi (např. se školami, kulturními domy, knihovnami), aby bylo umění starším lidem dostupnější.

Vytvořit podnětné programy a politiky, které by finančně a v rámci zákona umožňovaly umělcům pracovat v oblasti zdravotní a sociální péče. Zajistit umělcům respektované profesní postavení.

Zřizovat společné ateliéry pro starší a mladší umělce.

2) PROPOJOVAT VEŘEJNOU A SOUKROMOU SFÉRU

Uzavírat partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem a společně vytvářet programy pro seniory.

Poskytovat umělcům základní gerontologické vzdělání v rámci přípravy na práci se staršími lidmi.

Klíčovou úlohu ve vytváření kulturních programů pro seniory svěřit velkým kulturním institucím, ideálně jako součást jejich oficiálního poslání.

Představit a vyzdvihnout výhody kulturní participace seniorů v různých společenských oblastech.

Prostřednictvím spolupráce mezi všemi příslušnými odbory politiky včetně těch nekonvenčních (např. oblastí mobility) vytvářet podmínky, které by byly nakloněny vztahu seniorů a umění.

3) ZAPOJIT CELOU EVROPU

Spolupracovat s politickými uskupeními, zájmovými skupinami, médii a občany z celé Evropy s cílem vytvořit nové politiky a iniciativy v oblasti kreativního stárnutí.

Vytvořit společný evropský rámec pro kulturní participaci seniorů a zajistit jednotné zastoupení. Dát prostor názorům seniorů v politických otázkách a při veřejných akcích.

Rozvíjet společné (lokální, národní, evropské) vládní strategie podporující politiku kreativního stárnutí. Přizvat seniory jako partnery do diskuse.

Zahájit mezigenerační programy. Oslovit seniory na sociálních sítích a povzbudit je k účasti na kulturním a uměleckém dění.

Založit databázi pro mezinárodní vědecký výzkum, který by sledoval dopady a přínosy kulturní participace v otázce duševní pohody seniorů. Sdílet výsledky na evropské úrovni.

4) MODERNIZOVAT STRUKTURY A POSTUPY

Přezkoumat stávající struktury a postupy a přizpůsobit je potřebám současnosti a dnešních seniorů.

Hledat nové možnosti financování. Propojit různorodé přidružené cíle z různých oblastí politik za účelem společného financování kreativních programů pro seniory.

Přezkoumat současný systém analyzování cílů programů a projektů. Zaměřit se více na jejich obsahovou stránku místo upřednostnění stránky administrativní a finanční.

Zajistit granty na výzkumy zaměřující se na vztahy mezi kulturou a seniory. Cílem je získat poznatky pro rozvoj příslušných programů a politik a podpořit mezinárodní a multidisciplinární spolupráci.

Angažovat kvalifikované profesionální umělce za účelem zajištění kvalitních programů a zvýšit tak kulturní participaci seniorů. Hledat nové způsoby, jak ohodnotit samotný proces tvorby a nezaměřovat se pouze

na výsledky.

5) BOJOVAT S AGEISMEM

Zvýšit povědomí o tématu stárnutí a propagovat pozitivnější obraz seniorů ve společnosti.

Potírat diskriminaci starších lidí prostřednictvím národních a celoevropských kampaní proti ageismu. Prezentovat seniory jako dynamickou skupinu, která je nedílnou součástí společnosti a která se podílí na jejím fungování.

Dát starším lidem prostor, aby mohli obhájit své potřeby a svobodně rozhodovat o svém životě.

Představovat příklady úspěšné kulturní participace seniorů na evropských konferencích a seminářích, které se věnují jak zdravotní a sociální péči, tak umění a kultuře.

Přesvědčit umělce, kteří chtějí pracovat se staršími lidmi, aby se zbavili svých případných předsudků a negativních očekávání. Místo toho poukázat na slibný umělecký potenciál této nové cílové skupiny.

6) PODPOROVAT SDÍLENÍ ZNALOSTÍ

Iniciovat vznik nových programů a podporovat ty stávající.

Rozpoznat skrytý potenciál. Zajímavé podněty se objevují mezi vznikajícími inovativními projekty (tzv. startupy). Proto je jim třeba věnovat pozornost, aby se mohly plně rozvinout.

Uchovávat v budoucnu využitelné znalosti a ověřené metody a zároveň podporovat rozvoj adaptabilních a přenositelných programů.

Vybídnout ministerstva zdravotnictví a kultury ke vzájemné spolupráci na vytváření svých politik.

Zařadit téma *umění v oblasti zdravotní a sociální péče* do osnov uměleckých škol. Vytvářet vzdělávací programy pro sociální pracovníky a pečovatele, které by vycházely z již existujících úspěšných programů.

Podporovat evropskou spolupráci vedoucí k budoucímu rozvoji.